

కై—మంథరా! ఇట్టిసంతోష సమయంబున నీముఖమట్లు వాడి యుగడంబకుఁ గారణమేమి?

మం—సరిసరి ఛేదీ! సంతోషమా! సంతోషమునకు మారు నీభర్త గావైని మఱింతి కోపమునఁబ్రేపింపబడి

కై—(నివ్వి) పాప మారాజుగారిపైఁ గోపయెనుకే?

మం—సశే, మగనిపై నిగ్రహ ప్రవలనీయపు కాబోలును.

“నేనెట్టి నోములు నోచితినో మంథరా! రాజుగారికి నాపై గల ప్రేమ నాసవతులలో నెవ్వఁడె మీదను లేదుగదా! నామ గఁడు నామాట కునుండునైన జవదాబుఁడు సుమీ! నే గీచిన గీత మీదనే నిలుచునుగాని మారుఁదోష కీయఁడుగదా. ఇంతకు నా పూర్వత్రణ్య మెమో కాని నామిదికి నే జెప్పినంత” అని యంత వఱకు దాబులు చెప్పికునునుఁ గులుకుచునే యుంటివి. ఎంతవెట్టి దానవమ్మా!

కై—(సిగ్గునభివ్రంబి) మంథరా, నామం దాయపకుఁగల వలె పె వ్యతియంగును లేదను చూచి నాసవమే. ఆయన నన్నిఁ జూడకుండు కింకమైన మీనం గలరా?

మం—అ! తక్కువేమి! మగ్గుకు బాధ్యులుగల వానిని నీబోటి మిద్రులు నమ్మకలేదు గాని మరెవ్వరును నమ్మజాలకు సుమీ?

కై—(చిరునగ్నితో) నాభర్తగారి వలకట్టిది కాద!

మం—అ. తెల్లని దోయిఁ బాలనుకొనుదాని కింతయు నీక్కము గానే తోచును.

కై—మంథరా, అలాగున పితరులను గుఱిచి చెప్పుదువు గాని నాభర్తగారి పవయ్యు అట్లనకుము. నీన్నుఁ బ్రార్థించెదను.

మం—సశే నాకేమిలే. నీవెనిమిది ఎంతగడుసరి! ఎంతకైన దగిన వాఁడే! మెల్లగాఁ నిన్నుబొడిపొడిమాటలతో దువ్వును, ఏమ

పూరితపుం జిరునగవుల నవ్వించు సీమోలఁ దక్కుచుదాగుచు
 నిజమైన ప్రేమ గలవానివలె నల పుట్టిపడునట్టి నడించుచు
 సమయమునకు మిక్కిలి సంతోషమును సంతోషమునకు
 బట్టము కట్టుచున్నాఁడు చూచితివా? ఇంతకు కడుపులో
 లేచిపోయి గట్టిగఁగలిచుకొన్నచో వచ్చునా? వెట్టిదానా!
 సీతలెనమే నీ సంతతి కవృష్టము పండించినదని ముమ్మాటికి
 నమ్ముము.

తైక—రీఘరాముఁడు రాజుగారికి జ్యేష్ఠకుమారుఁడు గావున నతిదే
 పట్టభిషక్తుఁడు గావలెనుగదా! న్యాయముచేసినంతమాత్రాన
 రాజుగారికి నాపైఁబ్రేమలేదని చెప్పుటకెట్లు వలచుపడును?
 మం—దేవీ! రాజుగారికి సీతైగల ప్రేమయంతయు నిన్నఁగూడిన
 యాలోచన సభలోనే వెల్లడియైనది.

తైక—ఏమేమో! సంభరా, నన్నడిచినమున సభకూడ యొకటి
 గూడెనా?

మం—అ, సభవంటిదే యొకటి గూడినది.

తైక—సభవంటిదే యానెదవేల?

మం—దేవీ! సక్కిమువదిం చెద వినుము. ఆలోచన సభకూడినప్పుడు
 వినయవిధేయతలతో రాజుగారికి “మహాప్రభూ! ఇది తప్పు
 ఇది ఒప్పు” అని మోమోబులుమాలి తమతమ బుద్ధివిశేషముల
 తొలది స్పష్టముగా నొక్కిపక్కానింప జూచి సభికులున్న
 కేమి లేకపోయినవేమి. రాజపోషణలో మునిగి తేలుచు స్వార్థ
 పరులై కాశాచుగ్రహమెట్టులైన నెక్కువగా సంపాదింపవలె
 నను గట్టికోర్కెతో రాజుగారు కప్పాడినను దానికి వెల్లయని
 తెలలూచుచు వందిమాగధములబల్కుచుఁజెడి విగ్రహపుష్టు
 లతోనిండిన సభ గొల్లవాఁడు కాచెడి గొట్టెలమందగాని
 సభయా!

కైక—సఖ! మరియుసభలో నేమిజరిగినది?

మం—వెట్టిదానా! ఇంకను పెరటిదారినే యుంటివా? సభికులందఱు యోహాదంబరముగావచ్చి సభదీర్చిన తరువాతి నీభర్త చూపినవగలనేమని చెప్పనును? తాను కడువృద్ధుడయ్యెనట! రాజ్యముచేసిచేసి విసిగివేసెనట! ఇంతకు భరతుడు వచ్చునంతలోనే ఏమిమునిగిపోయినది! ఇంతలోనే రాజుగారికి ముసలితనము వచ్చునాయేమి? రాజ్యముపైనింతలోనే వినుగుదలపుట్టెనా? రాజుగారు రామునిగూర్చి సభికులమోలఁగొనియాడిరి. సభికులుగూడ చేతులు జోడించుకొని చిత్తము చిత్తము మీయభిప్రాయమే మాయభిప్రాయమని తలలాడించి రాముడే పట్టాభిషిక్తుడు గావలెనని ఏకగ్రీవముగాఁ జెప్పివెడలిపోయితి.

కైక—అవును మంథరా! వారందఱును సరియైన మార్గమునే పట్టిరని నోచుచున్నదే, రాముడే రాజుకాదగినవాడనుటకు రెండభిప్రాయము లుండవుగదా?

మం—దేవీ! ఇంత వెట్టిదాన వేమి? నీకొడుకేనా అంత తక్కువ వాడు. సభలో రాజుగారు రాముడంతటి వాడు లేడని పెద్ద కృతిఁబాడిరి. కాదనినచో రాజుగారికేమి కోపము వచ్చునో యను భయముచేత నోరెత్తలేక సభికు లందఱును మేలు భవాయని అంగుగా దానికిఁదాళమువేయ సాగిరి. సుగుణగణాందితుఁడును శౌర్యసంపన్నుఁడును మహామహిమాన్వితుఁడైన నీముద్దు కుమారుడా భరతుఁ డేవిషయములో రాజనకుఁ దీసిపోవునో చెప్పుమని గట్టిగ బల్లగుద్ది యడుగుటకు నోరుగల మేగి వాఁ డొక్కఁడైనను సభయందు మచ్చునకైన లేక పోయె. వారి సొమ్మేమి పోయినది! ఎవరెట్లు పోయిన వారేకేమి! రాజునుగ్రహమే వారికిఁ గావలసినది. బాజు

గాను భరతునకే పట్టము గట్టెద మని యుండినచో చిత్తము, చిత్తము దేవా యని చేతులు జోడించుకొని భరతుఁ డంతటి వాఁడు పృథివిపై లేడని గోరంతలు కొండంతలుచేసి యుండును. అంతటిదేకదా న్యాయము.

కైక — మరిధరా, రాతిని నాతిగఁ జేసిన కీర్తిరాముఁ డెక్కడ, పిన్న వాడగు నాకుమారుఁడు భరతుఁ డెక్కడ ?

మరి — దేవీ ! మాహాత్మ్యమున కేమి ! నీకుమారుఁ డొక్క యాడ రక్కసినిఁ జంపలేడా యేమి ? నీగర్భమునఁ బుట్టినవాడు పిరికి పుదయును, నీసవతులకుఁ బుట్టినవారు వీరవరేణ్యులునా ? ఏమీ ! తాటకను సంహరించుటకు భరతుని బంపమని కోరక విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులను బంపమని కోరుటకు కారణ మేమై యుండును ? కారణముకొఱకు దూరము పోనక్కర లేదు. రాజుగారికిఁ గౌసల్యపైఁ గల పాక్షిక బుద్ధియే, చెప్పుడు మాటలవలన నాజడదారినిఁగూడ గట్టిగఁ బట్టుకొన్నది. అందువల్లనే నీసవతులను పెద్దసేనినిన్ను బెండుసేసినాడు. పోనిమ్ము రాముఁడు గొప్ప మహానుభావుడందువేమో లక్ష్మణునికూడ నేల బంపమనవలయును. లక్ష్మణుని పాటిసేయఁడా భరతుఁడు ? రామభరతులను గోరరాదా మునీశ్వరుఁడు ? భరతుఁ డొక్కడే పది మందితాటకలను దెబ్బకు గూల్చియుండునుగదా ? రాముఁడు రాతిని నాతినిజేసెనట. ప్రాసబాగుగాసరిపోయినది. విరుద్ధపు మాటలువిరుద్ధపులోకము ! ఎట్టివిపరీతములనైనను మునీశ్వరులు పుట్టంపగలరు. నీబొంట్లవద్దఁ జెల్లుబడిసేయఁగలరు. వారిసన్నలాభమేమి. ఆమాటలను నమ్మెడివారి సనవలెనుగానివెరుక, నావైగోపమువచ్చి నన్నొకసాగితిన్ని నా నీగపూవును ద్రోచలేకపోయిన రాముఁడు పాదధూళిచే రాతిని నాతిని జేయఁ

గల్గెనా? చాలుంజాలు. ఏటికీ వెళ్లి చూడండి! మనస్వగులు చెప్పి
నంతమాత్రాన నమ్ముదుమాయేమి? అందులో సృష్టికీ బ్రతి
సృష్టికే అడి మనమాటలనా నమ్మవలసినది?

కైక—సరిసరిమంథరా! తపోధనుడైన విశ్వామిత్రుడబ్ధమాడునా?

మం—దేవీనీ కష్టమైనచో నా సంగతి నమ్ముము లేనిచో దోసి వేయుము.
నిన్ను జూచిన నాకు సుఖమౌపొంగి పొరలి వచ్చుచున్నది. లోక
మణియను నీ సంతతి క్షమవహించి ఆమె చూడగము సేయు
చుండుటయు ఆగ్ని ప్రేమంతముగా బెరిగిన నీవనామక స్త్రీవలె
నుండుటయు రాముడు ముందు వెన్నల నరయక రాజ్యమేలు
టయును మిడిసింహాకళింతుల్యుడైన నీకు మారుం డకాత్మిడై
పిల్లిపిల్లవలె నొకమూలకొదిగి యుండుటయును నీవేలాగునైన
చెదవో కాని నాకుఁ దలపెట్టినచో గన్నులనీగు జొటజొట
గారును. రాముడు శ్రేష్ఠుడంట. పెద్దవాడు భోగియగుటయు
చిన్నవాడు జోగి యగుటయునా? ఒకరికి సున్నమును ఒకరికి
బెల్లమునా! ఇది ఎక్కడి శాస్త్రము! ఎక్కడి న్యాయము!
దేవీ ఈస గతి గట్టిగ నాలోచింపుము. పరిచారిక ఏమోమో
చెప్పుచున్నదని తోసివేయకుము. అయిననింతవఱకుఁ జెప్ప
వలసిన యెవరినను నాకేమియున్నది? ఏమో మీనాయన
గారు నితోగూడ నవ్వరణంబు ఇచ్చటకుఁ బంపినారుగనుక
చిన్ననా బంధుగము నీయొద్దనేయుండి నీవేవనేచేయుచు నీవ
ల్లనే బ్రతుకుచు నీయ దుబ్బేను విశ్వాసములుగల దానను
గనుక మీరుగారిలోను నప్పుటికిఁ జెప్పకుండినచో విశ్వాస
విహీననా నానా భయము చేత నాకునేవచెప్ప వచ్చితినిగాని
వేరొకరైనా. పురములో గట్టబడిన చచ్చని తోరణములు,
అల కా విధివలె కలిగినకంటియెదుట దీపములువలెనాకు
గప్పట్టుచున్నవి. శుభమువలననేవముఁజూచి యార్వలేని

కూడునాయని అడువేమో! అన్నను. నాదేవీకుమారు
నొకమూలనుంచి ఆమెసవతి ఈమూలనుంచి మహా
త్సవము జరుపుటజూచి నేను సంతోషించునా? నీవే రేపటినుండి
నీవునాకు దేవివికావు. నిసవతియగు కౌసల్యయే దేవియును
అన్నియును నేను నీపరిచారికనునా. కౌసల్యకుఁబరిచారి
కను నీపరిచారికన్నచో ననుజూచుచారెవరు? రేపటి
నుండి నీసవతి గర్భమునకుఁ బట్టుబట్టుములుండునా? అమ్మ
య్యా! నన్ను బ్రతుకవిచ్చునా? నన్ను లెక్కనేయునా? నీ
కుమారుడొ భరతుఁడూరలేని సమయముఁ గనిపెట్టిచూడుము
గడుసుది నీసవతిమగనినేలాగున వాలోవేసికొన్నదో అంత
మాత్రము నీవు చేయలేకపోతివికదా! భరతుఁడిప్పుడిచ్చట
నున్నచో నింతవిపరీతము పుట్టుచున్నా? ఇంతకుభరతసింహ
కిశోరము పిల్లిపిల్ల కావలసి వచ్చినది. పురుషచారశంబరులకై
ఘోరయద్ధమలో దశరథ మహారాజు తివాసికి సహాయము
జేసివరములందిన రాజవత్ని, సవతికినొదిగి కూర్చుండవలసి
వచ్చినది. నాకేమిలే, ఏయోడకాగోడుగు పట్టగలను. ఈచా
కిరియే ఆకౌసల్యకుఁజేతును. ఆమెకిష్టమిదివోయెనా, యేలు
టకూళ్ళుదొరకవుగాని బిడ్డ మెత్తుకొంటును దొరకకపోవుగదా!
మొదటినుండియు నాగర్భశ్రీమంతిమగ బెరిగలేడు. అందముల
నెక్కలేడు. అప్పుడు పరిచారికను. ఇప్పుడు పరిచారికను. ఎప్పు
డునుపరిచారికనే. దేవీ! చెప్పవలసి, దంతయు జెప్పితిని. ఇది
యంతయు నీసవతి కౌసల్యచేసిన మోసమని ముమ్మాటికి జెప్పు
చున్నాను. నీ కుమారుడైనఁ బురుషున లేడయ్యె. బాగుగ
నాలోచించుము. తరువాత నీయిష్టము.

కైక—మంద్రరా! ఏమియు, దోచకున్నదే. అయిన నేమనదవే?
మరి—వెట్టిదానా! నేను నీకుఁ జెడుగుచెప్పుదానను కాను అన్యాయ

ము నాకొకటిలేదు. రామునియందు నాకు స్పర్థయాయేమి? యెవరిని జూచి యోర్వ లేక పోతి నోయేమో యిప్పుడీకరిచారి కనై యుండవలసి వచ్చినదిగదా! ఈ శిక్షచాలక నాయేమి ముఱలపాపము మూటగట్టుకొనుట. క్షావున నా మాటలనుము. ఆనాడు యుద్ధరంగమున నీవరిదిన వరిముల నిప్పుడియ్యమని నేటిరాత్రి నీభర్తను వేడికొనుము.

కైక—ఏవరముల నిమ్మని యడుగుదును ?

మం—దేవీ! దానినిగూడ నేనే చెప్పవలెనా? భర్తగారి ముఖముఁ జూడగనే తమకములోఁబడి ముఱచెదవేమో జ్ఞాపకముంచుకొనుము. ఒకటి, నీకుమారుఁడగు భరతునకు బట్టముఁకట్ట వలెననియు, రెండు, రామాఁడు పదునాల్గు సంవత్సరములు వనివాసముజేయవలెననియు. జ్ఞాపకమున్న వా? మరచిపోవుగద ?

కైక—సరియే. ఆలాగుననే చేసెదనులే నీవిఁకఁబొమ్ము.

మం—(స్వగతము) అబ్బ! ఈకైకనొప్పించుటకు నాతలప్రాణము లోకకువచ్చినది. ఓదాశరథీ! చిన్నఁటనాఁట నీవు నన్నుదన్నినందు కిప్పుడా కసిఁగీర్చుకొనుచున్నాను చూడుము. నీపట్టాభిషేకమహాత్మ్యవమంతయు వట్టి బూటకప్రాయమై నాటకతుల్యమైపోవుచున్నదిచూడుము. పండువంటి సూర్యవంశక్షేత్రమున నీను నాటిన ఈకలహబీజమెట్లు మొలచి చిగిర్చి పూచి కాయనో చూడుము. (అని నిష్క్రమించును.)

కైక—ఈసుంధర చెప్పినదానిలో కొంత నిజమున్నది కాని లేకపోలేదు. దీనిమాట లోసివేయుటకు వీలులేదు. ఇది నాస్వలాభముచు నన్నుజూచుకొమ్మని చెప్పినది. ఇందుఁ దప్పేమియున్నది? నాక్షేమము చూచునది కనుకను నాయం దభిమానమున్నది కనుకను నాకుమారుఁడు రాజైనఁ జూడవలెనని కోరినదీ. సరియే రాముని నడపులకంచు మనుచున్నదేల?

మొదటికోర్కెకు రాజునాపై సంతకం గోపముఁ దెచ్చుకొనక పోవునుగాక. రెండవకోర్కెను రాజు విన్నతోడనే నన్నుఁ బ్రతుకనిచ్చునా? అట్టికోరిక నాకొసంగునా? అయిన, ఈరెండవ కోర్కెవలన నాకేమి లాభమున్నది! ఒకవేళ రాముఁ డిక్కడనే యున్నచో నన్నదమ్ములకుఁ గలతలు పుట్టునని కాఁబోలు సీకోర్కెఁగూడ మంధర బోధించినది. అదియు నొకవిధముగ బాగుగ నే యున్నది. ఈవిత్తర్కము నాకేల? “తన్నుమాలిన ధర్మము మొదలుచెడ్డ బేరము” లేదుకదా మంధర చెప్పినట్లు నాస్వలాభమును నేను చూచుకొనియెడ రాజుగారు నా యంతఃపురమునకు వచ్చువేళైనది. నేనామూల ముసుంగు పెట్టుకొని కోపమువచ్చినట్లు పనుండియుండెద.

(అని ముసుంగు పెట్టుకొని పండుకొనుచున్నది.)

ప్రథమాంకము. ద్వితీయరంగము.

(ప్రవేశము. దశరథమహారాజు)

దశ— (అంతిపురముఁ గలయఁబరికించి) బేరా! నేడు కైకాంతఃపురము నలినహీనంబునైన సరోవరంబువలె జెన్నఱియుండుటకుఁ గారణమేమియోకదా!

చ! తెలి వలిపంబునుండి మెయి + దీవియ బంగరు జగ్గుజగ్గులం దభుకు తభుక్కునంగఁ దెలి + దంతఃపు గాంతులు వీటికారుదించి గలసిమెలంగ, జెంగలువ + కన్నులు ముద్దులు మూటగట్టఁగాఁ గలకల నవ్వుమోముఁగొని + కైక యెదుర్పడదేమి హేతువు!

(కొంచెము ముందునడిచి) మఱి యిచ్చోటింతచిందరవంద నున్నదేమి?

చ! విప్పిన శస్త్రకంబులను + విప్పినరీతి న తోసి, గుప్పెట + గుప్పెన సారెలన్నిటిని + గుప్పెనరీతి న వీడి, యల్లికం

ద్రిష్టి న సూదులన్నిటినిఁ దీయక గ్రుచ్చినచొప్పునుంచి నా
యొప్పులకుప్ప కైక యెటఁ జో చనె సాధము చిన్న ప్రావఁగఁ

ఇందొక్క చలికేఁజెయైననుఁ గానరాదేమి ?

చ॥ కలవగ మొప్పుఁ దియ్యవిలుఁ కాని గుణాలకు విద్యసేర్ప దం
దెలు రవణిల్ల వెంటఁజనిఁ నెన్నడలఁచల కిమ్మునేయాదిం
పల ముగమై గగుర్పొడవఁ హాయిగ వీణియ గోటమీట దా
చిలుకలకొల్కి కైక కనుఁ జిత్రము కానగరాదు నేడిటఁ

కై కాంతఃపురమున నాకనుదినమును జరుగుచుండెడి యుపహా
రము లేవియు నేడు జగుగకుండుటకుఁ గారణమేమైయుండును?

సీ॥ ననుఁ గాంచిలేచి కాంఁ చన వీతి గూర్చుండఁబెట్టివీచోపులఁ నిస్సరదేమొ
సాన్నాది నగివీలఁ జెన్నొప్పు పల్లెమందిడి ఫలాహారమ్ముఁ నీయదేమొ
గమగమలాడు చెఁ క్కలపొడిఁగూర్చిన తెల నాకు నడుపులఁ దిర్పదేమొ
చలువ పన్నీరుఁ బైఁ జలికి యత్తరువిచ్చి యింపుగా వీణ నాఁ యింపదేమొ
ఎదుటఁ గూర్చుండి హాయిగాఁ జదువదేమొ
అవనిఁగల వార్తలేమని యడుగదేమొ
ఇంచుకనిఁగూర్చి యిట మచ్చుఁ టించదేమొ
వలపు తగుకొత్త నామ్రాలఁ నిలువదేమొ॥

బౌరా! మదీయ పేయసీరిత్వము కేకయర జపుత్రికి నేడేమి
వాటిల్లెనోకాని, ఇదిగో, ఈమూలఁ బరుండియున్నది. అకటా!

ఉ॥ మాసినచీరఁగట్టి మతిఁ మాలిన దానివిధంబుగా నిటఁ
బూసరమైన క్రోధమునఁ మే నవియం గతిసస్థలంబునం
దీసరణిం బరుండుటకుఁ సేమికతంబాకొ యేమిమూఁజెనో
గాసిలి కైక యీతెఱఁగఁ గాధఁపుఁ గోపముఁజెంద దెన్నఁడుకొ॥

[సమీపించి] ప్రియకాంతామణి! అకటా నేడేమియో
నావలపులాడి నన్నుఁ జూడకున్నది; పలుకకున్నది. ఇంత దీర్ఘకోప
మునకుఁ గారణభూతుఁ డెవ్వఁడో కదా! నేనిచ్చటకు వచ్చువఱకు

మంధరతో గవసూడి కైక విలాసముగా నున్నదని వింటివి. ఇంతలో
నీమెకీ కోపమెట్లువచ్చినది? నేనేమి నపరాధము చేసియుంటినా
యేమి? కలికీ! నీకేమి యాపచారమొనర్చితిని? సత్వరితముగా
జెప్పము.

శీ॥ మిసిమి బంగరుబోలు • మే నేమిచేసెనో పలుకు బంగరుజేసి • వ్రాలెనవని
కలువపూవుల నేలు • కనులేమిచేసెనో శీతకాలపుఞ్జాపు • జిమ్ముమండె
కంపులహారము • బ్రేదేమిచేసెనో కంపుల గీగంట • గీటుకొనితొ
కొదవతేటను గేరు • కురులేమిచేసెనో బలవంతముగఁ జిక్కు • పఱచి విడిచెఁ
దిద్ది తీర్చిన సిందూర • తిలక మెల్ల
చెనుట చిత్తదోహ బడి • చెఱిగిపోయె
కైకకు మిగులఁ గోపంబు • గలిగె నకట
విడిచిపెట్టునె నన్ను బూ • విల్లుఁ డిఁకను?॥

చేయనీ నీకుఁగోప మెక్కువైన కొలఁది విషమసాయకుఁడు
నాపై మఱింత కినుకఁజెందుచున్నాఁడునుమి?

మ॥ తరుణీ ముక్కునఁ గ్రోధమునాసి చిలుకల్ • దండెత్తిరానిమ్ము; స
త్వరతః నన్నులనెఱుజేసి పిరిము • ల్బర్చెత్తిరానిమ్ము; బం
ధరముల్ మాధ్వని ద్రావి కూఁతలిడుచుం • బైరేఁగిరానిమ్ముహ
మరుఁడేమైనను జేయనిమ్మిఁక భయం • బా నీసా నన్నేలినా!

కటకటా! ఈతరుణీలలామ కన్నీరు మున్నీరగు నట్లేడ్చుచున్నది.

తే॥ మగువ నీవేడికన్నీట • మదనుఁడకట
కటకు టమ్ములఁ బనునొప్పి • మెఱియునట్లు
కడగుచున్నాఁడు నాగుండె • లడలిపడఁగ
కంటఁ దడివెట్టఁబోకుమీ • కలువకంటి!

కైక—(స్వగతము) ఈరాజిపుట్టి మన్మథాయత్తచిత్తంజై యున్న
వాఁడు. ఇతనికి మనోజ వికారమును హెచ్చించుట కిదియే
సమయము. [ప్రకాశముగా]

ఉ! ఈశ్వరుగారపుం జనపు + లీలయకారము లిన్నియుం గిహూ
హీనము. లింకు నిక్కువను + లేయ్యవి; నీటను వ్రాయువ్రాతలై
అనగరాని తేనెలయి + యాకసపు స్నేహి పూవుగత్తులై
జానగు గృహపూసలయి + చక్కగనుండును కైకపట్టునా!

అయ్యో! నన్నేల యలయించెదరు! చక్కగా గొసల్య
యింటికీ బొండు; మీకు హాయిగానుండును.

దశ—ప్రియురాలా! నీకన్న గొసల్య యెక్కువదనియా? కౌసల్య
సుమిత్రల యందుకంటె నీయందే నాకెక్కువ తలఁపును వల
పును. ప్రియుం డెంతమిక్కుటమైన ప్రేమతో నున్నను నీలా
గున దెప్పుచుండుట నీబోటి వగలాడికి స్వభావసిద్ధమేకదా

తే! గీ! అన్నిమహిమల మాత్రైక + ఇన్నుమీరు
నందక త్రియలంచున + నందకతై
నుగుణముల కీక్క చక్కని + చుక్కతైక
కాలిగోరునుబోలరే + కాంతలైన!

తైక—ఇన్నీ! ఏటికీ వట్టిమాటలు?

ఉ! కంఠులు చేలఁజీరలను + గట్టి చొకారముగా విలాస సా
భాంగణము స్వసించు + లాక్షులఁగాంతురెగాని మీకునా
సంగరమందు ధీరనయి + సాయముఁజేసిన ముద్దరాలి నె
భృంగినిఁజూతురింకఁ బొడి + పల్కులనన్నలయింపఁ బోకుండీ

దశ—బేనాను, కాంతామణీ! యుద్ధరంగమున నీవునాకుఁజేసినసాయ
మును స్వప్నమందైనను మఱతునా?

చ! అరదమునీలవీడి నడ + యాడకయ్యాన్నడ, యుద్ధమధ్యమం
దరమరలేక నీవుటికి, + యారథ్థలముగాఁగ నీదుప్రే
లిరవుగఁజూన్చి, శాంతి వహి + యించి, రథంబు జయప్రదంబుగా
జరిపితివీవు, నీకెవరు + నామ్యలుగాబో నుమీ తలఁదరీ!||

కైక—పోనిండు, ఆయుధముసంగతియైనను జ్ఞాపకమున్నది అతియ చాలుకు.

దశ—ప్రేయసీ! ఆసంగరరంగ యొక్కటియేకాదు. ఆనాటి నీసో యగమిప్పటికిని గన్నులగట్టినట్లున్నది నుమీ!

చ॥ చిడిముడిపడి, లేగవును, తిరిచెలుగు బిగించి, కన్నోమల్ ముడివడజూచి ముద్దుమొగఁ ముగ గమరక్తిమముప్ప గన్గెనల్ వడివడి గెంపులంగురియఁ వైశమ శేర్దిగిసపు శౌర్యమ క్కడఁ దనువొంది నిల్చేవనఁ గాఁ దనరార్తివీపు కోమలీ!

కైక—నాథా, నిక్కమువచింపుము. నీకది యొక్కటియేనా జ్ఞాపక మున్నది?

దశ—ప్రేయసీ! అదొక్కటియేకాదు.

సీ॥ చెలువ నీచెక్కిళ్ళు • నెలకొన్న చెమటబిండువుల రుమాలుచేఁ • దుడిచినాను పడఁతిగా నీమోముఁ • బైకొన్న కురులాత్తి కొప్పుగాఁ జక్కఁగఁ • గూర్చినాను తెలది నీముత్యాల • పేరులఁ బురివిప్పి వక్షస్థలిం బొందు • పలచినాను అతివ నీయొలివాటు • వరజారకుండఁగా నొయ్యారమ గమండఁ • నొత్తినాను

ఆచెలువమా చొకారపు • టాస్యమా, న

వీనరూపమా, శౌఖ్యమా, • వేయిక్రమల

వానికైన లభించునే • వాలుగంటి

మఱపురావు నుమీ నాటి • మురువు లెప్పుడు॥

కైక—నాథా! అందుకీ పొడిమాటలేగదా నాకులాభము?

దశ—ప్రియురాలా! నీవంటి పత్ని నాకుఁ జేకూరినది గదాయనినేను గర్వపడుటయే నీకుబాధము.

కైక—మాటలకేమిగాని ఆనాడు నాకురెండువరంబుల నొసంగితిరి జ్ఞాపకమున్నదికద?

దశ—కాంతామణీ! శాత్రువరాజన్య భయంకరుడైన యీ దశ రథునిఁ జేవట్టినదానపు నీకులోపమేమి? రెండువరములుగాదు;

నూరువరములనిచ్చెదఁ బుచ్చుకొమ్ము. లలనామణి! అప్పుటి
శత్రుప్రమాటకేమిగాని ఇప్పుడొక ఘోరశత్రువునన్నుమిక్కి
లిబాధించుచున్నవాఁడు. ఎవ్వరెందువా ప్రూరమారుఁడు.

చ॥ ధృతి యను మేకువీడి యరు • దొంకనిల్చెను నామనోరథం
బతనుని దాడి కేనిలువ • నాలమునందున వేలిలు జీలగా
నతికి జయంబుగూర్చిన మ • హాగుణశీలపు సిపు సీలవై
జతపడి తేరుగాని నను • సాగఁగనిచ్చి మరుఁజయింపుమి॥

కైక—నాథా! నూరువరములునాకేల? నారెండువరములు నాకిచ్చి
నజాలును.

దశ—రామామణి! నీకేమిలోపమున్నది?

సీ॥ కశ్యాణగోశ్రోంబుఁ • గావలెననెదవా కశ్యాణ గోశ్రంబు • కలదు నీకు
కలితసంతానంబుఁ • గావలెననెదవా కలితసంతానంబు • కలదు నీకు
ఘనతరు పోషణఁ • గావలెననెదవా ఘనతరుపోషణ • కలదు నీకు
కటకసాభాగ్యంబుఁ • గావలెననెదవా కటకసాభాగ్యంబు • కలదు నీకు
సేనునీవాడనై యెత్తు • నెగడియుండ
గొంతలేదు నీకెందున • గువలయాక్షి
గొంత వేయుచునున్నాఁడు న • ప్రూరమారుఁడు
అతివ లే లేమ్మ నీపుణ్య • మాయెనింక॥

కైక—ఇప్పుడా వరములనుగోరెదను. తప్పకయిచ్చెదనుగద !

దశ—సాక్షి! ఏమంతి గట్టిపట్లు పట్టితివి? నీకోర్కెలను నేదీర్చి
లేసనియా?

తే॥ సీ॥ నాకనదిలోనఁ బెరుగు బొందఁదలఁపైన
మూఁడు కన్నులదొర సిగఁపూవునైన
బడఁతి ప్రాగేల్బములుగావుపట్టితెచ్చి
నీయెదుట నిప్పుడుంతునో • నీరజాక్షి॥
కాంతామణి, సత్వరితముగాఁ గోరుకొను మిచ్చెదను. వెట్టి

నా, ఇంతమాత్రమున కింతజేయవలెనా? ఇదిగో నీచేతిలో జేయివేయుచున్నాను [అటుచేయును]

కైక—నాథా, ఒకటి, నాకుమానుడగు భరత్సుకీకుఁ బట్టము గట్టవలెను, రెండు రామనిఁ బడునాలుగు వత్సరములు వనవాసముగవలెను.

దశ—హదైవమా! (అని చెవులు మూసికొని) హరిహరీ! ఎంతమాటాడితివే? ఛీ! ఎంతనిచంపుఁ గోర్కెఁగోరితివే? పాపము శమించుఁగాత. (సకోభుడై)

ఉ॥ ఓసింహరాత్మరాల! మహి • మోక్షతథానుఁడు రాముఁడింతకుం జేసినదేమిసీకుఁ దగఁ • జెప్పయు; నోటికివచ్చినట్లుగాఁ గూసితి వీనుజెంది యట • గొబ్బనవీడుదు బ్రాణమై నే నానుగణితముగ్విడుతు • నా పెఱచూటలఁ గట్టిపెట్టుమి!

కైక—నాథా! అంతికిష్టమెఱచుకు? వరములీయనని జెప్పరాదా

దశ—ఓసీ! కాలసర్పమా! నీకుమారునకుఁ బట్టముగట్టుచునికోరు మంతియెకాని రామచంద్రునిదపులకుఁ బుపుమని కోరెదవేలనీ, పాపిష్ఠురాలా?

కైక—పుణ్యమునకు నన్నుఁదిట్టెదరేల? మీరేకోరుకొమ్మంటిరి, నేను కోరుకొంటిని. ఇందునాలిప్పేమియున్నది?

దశ—ఓసీ!

శా॥ నికేతోఁచినదా? విరోధిజనముల్ • నీకట్లుబోధించిరా?

లోకుల్ కాకులువంటివారలు సతీ • లుండు రాజంచు నన్నే కాంతంబుగ నైనఁ జెప్పికొనరా? • యిట్లేచ్చలస్వీడుమోకై కా! యీనుడులేరువిన్ననుఁ దిర • స్కీరంబుగా నవ్వరే?॥

ప్రేయసీ! ఇతరవరంబులవేడికొనుము. నామాటవినుము. ఈ తుచ్చపుఁ గోర్కెలనువిన్నచో ముఙ్గగము లట్టుడికిన రీతి సాడికిపోవును.

రాముడు మహనీయగుణాభిరాముడు, జ్యేష్ఠుడుకదా. అట్టివానికి బట్టముకట్టుట తప్పకాదుగదా?

చ! అవమతిగాఁడ౞ నీకు గణపారగం గన్నకుమారుకంటె నె

క్కువయగు భక్తిగూర్పుఁ గడుఁగూరిమితఁ గనుఁదమ్ముందటికొ
భవి రఘురాముఁ డెల్లరకుఁ బూసలఁగూర్చిన దారమైచనుకొ
నవతికొమారుఁడంచు మదిఁ సంశయమందకు వజ్రహాచనా!

కైక—శురెండువరములను జెల్లించలేని వారు మీరు నాకు వేయివర
ములనిచ్చెదరా?

దశ—సతీ! శేనే రాజ్యమిచ్చేయుట కియ్యకొన్నచో నీకింతతోచక
పోవునుగదా? అయినను

చ! వసుమతి నితదాఁక పరిఁ పాలన మొప్పుఁజేసి చేసి నే
విసికితి దానధర్మములఁ పడక సల్పితి; బీదసాదలక
వసతులఁబిల్పినాడ; మదిఁ నాంఛలు తీరెను నాదుపుత్రులొ
పసగల పాఞ్జిలై రిమగుఁ నా శ్రమఁజెందగ నాఁకేటికె!

చ! కొడుకులు తల్లిదండ్రులనుఁ గూఁది మీతెడి భక్తితోదుర్త
విమవక పూజసేయుచు, విఘ్నలక్ష్మీలకెక్కఁ బృథ్వి న
ల్గడలను రాజ్యమేలుచు, సుఖంపడుచుండగ లోన సంతసం
బడరింగఁ జూచుకంటె కలదా విఘనంబుల కన్యమిద్ధర!

కైక—అట్టిసంతోషము నాకెట్లుగలుగును?

దశ—అట్లులైనచో భరతునకుఁ బట్టమగుమనుము రాముని వనం
బులకంపమనెదవేలనే?

కైక—నాథా! ఇనవంశంబున జనియించిన వారలెవ్వరు నితవల
కాడితప్పినవారు కారు పెద్దకుమారునిపైఁగల ప్రేమచేతఁ
దరతరంబుల నాఁటినుండియు వచ్చుచున్న సద్యశమంతయు
నున్నజుట్టఁదలంచితిరా యేమి?

దశ—ఓసీ! రాకాసీ! ఎన్నిసార్లు చెప్పినను సేమాటనీదేనా? ఇదయే

మికర్మమే ! నీవునాకెక్కడ దావరించితివే [అనిపండుకొనుచు]

కైక—

తే॥ గీ॥ వేగ మీమోల బాణంబు • విడుతునేను •

వద్దుమ్మద్దుగ రాముని • మురిపెమిల్లఁ

గనుచుఁ గౌసల్యతో మీరు • కలసిమెలసి

చిలుక గోరింకవలె హాయిఁ • గులుకుడికను॥

[అంతినేపథ్యమున వసిష్ఠుఁడు]

చ॥ ఇనకులమందుఁ బుట్టిన న • రేంద్రుని రాజొనించుభట్టి మే
ల్లినదిదియంచుఁ దమ్మి చెఱ • దేంట్లకు నాపి, మరుత్కుమారులక
దనిపి; నిశాచరప్రభ న • దల్పి, ద్విజాతి రథాంగమొంటి రా
జుడని పెంటితోఁగలిపి; సారసమిత్రుఁడుదోచె; నిల బా
గొనరుచుటేల రండు ముము • హూర్తపు వేళయత్తిక్రిమిం చెడిక॥

కైక—[స్వగతము] అదిగో పురోహితుఁడు వసిష్ఠుఁడు సుముహూర్తఁ
పువేళ వాటుచున్నదని తొందరజేయుచున్నాఁడు. [ప్రకాశ
ముగా] అధ్యూ వసిష్ఠా, రాముని నొక్కసారి తండ్రిగారు
సత్వరితముగ రిమ్మసిరసి చెప్పి యిచ్చటకీ బంపుము.

[ప్రవేశము రామ లక్ష్మణులు.]

[రామ లక్ష్మణులు సమస్కరించుచున్నారు]

రాము—అమ్మా, ఇంత త్వరితముగ నన్నిచ్చటకుఁ బిల్చుటకుఁ గాం
ణమేమి? నాయనగారు మమ్ముదీపించక యూరక పరుండి
యుండిరేమమ్మా? [అని తండ్రినిఁ జూచి]

శా॥ అమ్మా! నాయనగారు నేడిటు వివ • ర్ణాకారులైయుండిరే
మమ్మా! దేహముదార్శమంతముగ లే • దా! యీపుల్కరై ననుక

సమ్మోదంబుగ నుండలేద! మఱియే • న్నందైన రవ్వంతయే
మమ్మా నేజనకాజ్ఞదాటితిను స్వ • ప్నావస్థయందైననుకా॥

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! నాయనగారికి నేడేదియో గట్టికోపము వచ్చి
నట్లు వారిముఖారవిందమే చెప్పక చెప్పుచున్నది సు॥

కైక—రామా! నాయనగారి యాజ్ఞఁ బరిపాలింతువా?

రాము—తల్లీ! తల్లి దండ్రులయాజ్ఞ నెరవేర్చని కొడుకుండిన నేమి
లేకేను?

లక్ష్మ—జననీ! తండ్రిగారి సెలవేమని?

కైక—వారియాజ్ఞ మిది. మీలో రాముఁడు పదునాలుగుసంవత్సరము
లరణ్యావాసముఁ జేయవలయుననియు నాకుమారుఁడు భరతు
నకుఁ బట్టముఁగట్టవలెననియు

రాము—ఓ ఇంతేకద! ఇంతమాత్రమునకే నాయనగా నిట్లుండిరే
మమ్మా?

లక్ష్మ—మఱి నాయనగారా సంగతిఁజెప్పుక మిన్నకుంటి రేలనమ్మా?

కైక—అయిన యాజ్ఞ నాయనగారికిమారు నేజెప్పినఁజాలదావని?

రాము—నాయనగారే చెప్పనక్కఱలేదు. తల్లీ నీవుచెప్పినఁ జాలును

కైక—రామా! దశరథమహారాజగారన్న వాడితప్పనివారని ప్రియ
యేకదా? వారు నాకిచ్చినవరములను నీవుపాటించి యాయన
క్షీర్తిని శాశ్వతంబుగ నిల్పుము.

లక్ష్మ—రాముఁడరణ్యావాసముఁ జేయవలయుననియూ నీకోరిక? నీకా
వరి మొసంగి నాయనగారాసంగతి నన్నయ్యకుఁ జెప్పలేనం
దున దల్లీ నీవుచెప్పుచుంటివా?

కైక—ఆ. అదియే సంగతి

రాము—జననీ!

చ॥ పితరుఁడు సర్వవంతుఁడను • శేరునకెక్కఁగఁ జూచుకంటె స
మృతేముగ నాచు తమ్ముఁడు స • మస్త మహిం దగ నేలుకంటె నే

స్తుతమతులైన తాపసుల • తో వనివాసముఁ జేయుకొంటానా
కిరంఃపుఁగోర్కలేదు బ్రతి • కించితివమ్మ కృతార్థుఁ జేయుచున్.

నానునగారు! లెండు. భూవరంబుల యే దప్పక పరిపాలించు
వాఁడను. ఇంతమాత్రమున కట్లు విచారించుచు బండుకొ
నెదరా? రాజ్యమేలుటకు నేనైన నేమి చుటిభరతుఁడైన నేమి?
ఏలాగునైన వివాహమాదుఁడే రాజ్యము చేయువాఁడుగాని
యితరుడు కాదుకదా! తల్లీ! రాజ్యభారము నాభుజములపై
బడకుండఁ జేసినందుకు నీకు వేసవేలు నమస్కారముల నాచ
రించుచున్నాను నమ్ముము.

చ॥ జనులకు నెప్పుడొక్కొరుపు • సంధిలునో యనుచింత; తెల్లవా
తిన దన గుండెర్పులునుట • రేయిబవళ్ళు సుషుప్తిహారముం
జనమియు; న్యాయమెద్దియను • సంశయమేచ్ఛట; రాజ్యపాలనం
బరుటయెకాని సున్న సుఖ • మందున ధన్యుడనైతి నీదయన్.

తల్లీ! అరణ్యావాసము నీవు నాకుఁ గల్పించినందుకు నీపైని
నాకింతైనోగోపములేదని నమ్ముము అరణ్యావాసముఁ జేసి
యేకదా అనేక సంయమించులు ముక్తిబడసిరి.

చ॥ ఇవారుచి చింతనైనఁ జూర • నీయక పాంథశకుంతలక్షణన్
నెనకునఁ జేయువృక్షమాల • నీడలు తైలనిపాతపరరీ
జనిత హిమాంబుసేనములు • చల్వలఁజిమ్మెడు చోట్లు వైవరవ
ర్తనమును బ్రహ్మముంగిను పంథంబు లొసంగితివమ్మ మృశ్కేంద్ర
నాయనగారు! ఏమట్లువిచారించెదరు? నేను దూరవనాంత
రాశిమునకుఁ బోవలసివచ్చినదనియో?

శా॥ పోరా! పుత్రులుదూర భేదములకుం • బొల్పొంది నుజ్జానులై
రారా! యెప్పుడుఁ దోల్లిదండ్రులకర్ది • రంజిల్లుచుం గాలముం

గారోబంబుగ వెళ్లబుచ్చెడుసుతుల్ • కన్యాన కన్యానకాం
తారంబుంబడి పోవరా! తుద్దివన • స్తాపంబునం గుండరా!"

నాయనగారు! తల్లిఁ దండులు కొడుకుల నిండుకేనియు
విడువఁజాలకున్నచో వారెట్లుప్రాజ్ఞులగుదురు?

శా! కారే సూనులు! జ్ఞానసీనులగుచుం • గారాముగానుండరే
వార్కల్కిరితి కెక్కఁ గల్గిరే? వనాపాసంబుఁ గావించి దు
ర్వారాభీలము మృత్యువుం గెలిచి మాంకంబేయుఁడు; జ్ఞానియై
సారూప్యంబునుఁ గాంచి యాధృవుఁడు; శశ్వత్కీర్తుల న్నిల్పరే?

నాయనగారు! అరణ్యమన నొకవిద్యాలయ మనుకొనుఁడు.
అందరణ్య నివాసుడగు మునిబాలకున కెంతలాభము కలుగు
చున్నదో చూడఁడు.

చ! చదువునుజంతుశాస్త్రమును • జక్కనివన్యమృగాళిఁ జూచుచుం
జదువును వృక్షశాస్త్రమును • సాంద్రవిశాల మహీమహాళిగోఁ
జదువునుచాలా శాతకర • సాయనశాస్త్రము లద్రిసీమలం
జదువును సచ్చరిత్రముల • సంయమిచంద్రిలతో వసించుచున్!

లేండిగారు! ఒకటిగాదు, రెండుగాదు, పదునాల్గు సంవత్సర
ములడవిలో నేనుండవలసి వచ్చినదను భయమా లేక, కాంతారవా
సము ప్రాణసంక్రాంతసమిసి భయమా?

చ! ముదమునఁబోయి కాన ముని • ముఖ్యనియజ్ఞముఁగావఁదాటకన్
సదసదజేసి భూతపతి • చాపమునొందిన పుత్రుఁడెప్పుడే
సదనమునందునున్ననుని • చారమదేటికి దుండ్ర! తెమ్మిఁకం
బదియునునాలుగేడులోక • పత్రముగావసియించి వచ్చెదన్!

నాయనగారు! లేచి సంతోషముగ నన్నడవికి బంపుఁడు
తమ్ముడా! లక్ష్మణా! జానకినొకసారి సచ్చటకుఁ గొనిరమ్ము
లక్ష్మణ—భాగ్యము (అని నిష్క్రమింతును)

(లక్ష్మణునితో సీతప్రవేశించి అందఱికిని నమస్కరింపును)
 రామ—ప్రేయసీ! తండ్రిగారి. అనుజ్ఞ చొప్పున నేనడవిలో జతుర్దశా
 బ్దంబులు నివాసముఁ జేయుటకు వచ్చుచున్నాఁడను. నీవిచ్చటనే
 యుండుము. నీ కేమియు లోపముగలుగదు.

సీత—సాధా! పన్నుఁగూడ మీ వెంటఁ గొనిపోందు.
 రామ—హియురాలా!

సీ॥ పడఁసంబులమీఱు • చవులిచ్చనట్టివే అతివరో కందమా • లాదులనఁగ
 కలరవంబుల మీను • లలరించునట్టివే యబ్బాక్షి ఘోరవృ • గాగులనఁగ
 వృదువులై సాగనులై • మెయిదీఁగఁ జెన్నొప్పఁ జేయునట్టికెవార • చీరలనఁగ
 కనుసన్న మెలఁగి వి • స్మనువొప్పఁగొల్పెడి చెలిమికలైలేత్రించు • చెంచులనఁగ
 వింతరంగులచీరల • వేడికొందు
 వేడికొందురు బంగారు • మేడలైన
 కోరుకొందురు నారులు • కొత్తలరసి
 వనికొంపొసంగోర చే • వనితయైన

సీత—ప్రాణేశ్వరా! ఏటికీమాటలు!

సీ॥ కందమాలాదులు • కమ్మనివిందులౌ పతిఁగూడి భవజియించు • పడఁతికెపుడు
 ఘనమృగారవములు • కలరవంబులగును పతిఁగూడి వినియెడి • పడఁతికెపుడు
 నారచీరలు పట్టు • చీరలై తనరాని బతిగూడిభరియించు • పడఁతికెపుడు
 క్రించుచెంచుల భయ • మించుకేనియారేడు పతిఁగూడివనియించు • పడఁతికెపుడు
 నగలు వగలెను చీరలు • నారలెను
 మగనివీడి చరించెడి • మగువకెపుడు
 కాంతువీడినసతికి సిం • గారమేల
 పతియెసర్వంబు దైవంబు • పడఁతికెపుడు॥

సాధా! వేరొందుఁ జెప్పుక వన్నుఁ గూడ దీసికొని పొందు.
 వాప్రార్థన ముగియఁచుచు

రామ—అట్లనబోకుము! దూరమాలోచింపుము.

ఉ! అత్తలు మంభివారు, నిను • వాడర మొప్పగఁ జూచువారు, నో
రెత్తరు నీచుమాట కొకి • యింత మరందులు గేహమందు నీ
పెత్తనముంచువారెగది • వృద్ధుఁడు మామయు సత్వరంబ నే
వత్తు గృహంబునఁబలిచి • భక్తి భజింపుము సత్తమామనన్!

సీత—హృదయేశ్వరా!

తే! గీ! అగ్ని సాక్షిగఁ బరిణయం • బైనమిమ్ము
విడిది గడె యొకయేడుగా • గడుపుకొనుచు
సదనమందునుండుటంబై • జాప్రచ్ఛలు
కాన మీమెటఁగొనసాండు • కరుణతోడ

రాము—మనోనాయికా? కొట్టకొనమాటఁజెప్పినవినుము.

చ! ఉరుమృగసంకులంబయిన • యుగ్రవనాంతర మేడయందు న
న్నిరుపమకొమలాంగివగు • నీపుశ్యమంపకుటేడ యెంతయో
విరివిగ నీకు మద్దఱురి • పెంబులు సాగుచు పుట్టినింట ని
వకుళము వేగమచ్చటకు • నై న మదీప్తితసిద్ధిఁగూర్చుచున్

సీత—ప్రాణేశ్వరా! నేను మీకంతభారముగాఁజూచుచున్నాను కదా

ఉ! చుట్టఁపుఁజూపుగా సతులు • చూడఁగఁబోదురు పుట్టినింటి కా
పట్టనఁబెద్దకాలము ని • వాసము జేసిన గౌరవంబె? చే
పట్టినదానిఁగూర్చి యిటు • వంటిచారములేకయుండ నే
గిట్టెదనిపై గూరడచికిం జని తీర్పుడు తొక్కియాజ్ఞచున్

రాము—(స్వ) ఆహా! శ్రీలెంతకయిన సాహసురాండు, (ప్ర) కాశ
ముగా) కాఠామణి!

చ! మునిపతితోడ నేనరిగి • మున్నడియుంటివి కష్టమందుచే
వనితలు చాననంబునకు • వచ్చుటకుఁ దగరంచ నింతగా

ననియేదగని వీడగల • నా నిను నొక్కనిమేషమైన నో
వనజదళాక్షి యీపగిది • బల్కెదవేల కఠోరవాక్యమున్ ।

అటులైన నీవుగూడ నాతోవచ్చుటకు సిద్ధముగ నుండుము,
పోమ్ము.

నీత—భాగ్యము (నిష్క్రమించును.)

రాము—తమ్ముడా, లక్ష్మణా! నామాటవినుము

చ॥ భరతుడు పిన్నవాడు పరి • పాలనభంగినిఱుగినట్టి ధీ
వరుడగు నా సుమత్రుడును • వైరిపరాక్రమనాశనుండవై
పరగెడినీవునుంగలసి • వానికి సాయముజేయుచుండుఁ జే
వరిగెదగన కిప్పుడొక • యడ్డము జెప్పుకుమన్న లక్ష్మణా! ।

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! నేడంతయుఁ జిత్రియుగావేయున్నది, (సకొ) యి
ఘటై) ఇంత ఘోరమా! ఇంత మాయదారి తనమా! ఇట్టి
ఘోరకృత్యము లిట్టి దష్టవాంఛలీ సత్కీర్తిగాంచిన సూర్య
కులంబుననె పుట్టెగా మహారాజైన పంక్తిరథునిజేపట్టిన కేశ
యరాజపుత్ర కింతతగునా? మననాయనగారియాజ్ఞయందించు
కైన సదసద్వివేకముకలదా? ఇంతమాత్రము నొక్కొక్కడుగు
టకు మహిర్హితలేవా? ఇంతమాత్రముననే తల్లిదండ్రుల
కవిధేయత యగునా? ఇంతవఱ కేలాగునోకోపము దిగ
మింగి యెట్టెట్టులో మీకు భయపడి యూరకుంటిని,

చ॥ నలుగురిమోల నిన్నటిది • నలున నిండగొల్వలోపలం
బలికినతండ్రి నేడిచట • భార్యవచించినదాని కింతమా
ర్వలుకిగఁజాలకుండి సభ • బల్కినమాటమృత్యుక్తిజేసి యి
ప్పొలఁతుకమాటనిల్పిది • పోమహే గామమహర్షి మెచ్చుటన్

వనవాసమునకేమి! పదునాలుగు సంవత్సరములుగాదు. వేనవేలు
సంవత్సరములు చేయవచ్చును. కాని, మన తెల్వి తేటలఁజూచి దేశ
మంతయు పరిహాసముజేయకుండునా?

అ. వె! అడదానికేమి యట్టిటిదనరాని
కోర్కె ధేనినైనఁ • గోరుఁబతిని
తండ్రియూరకుండఁ • దనయుఁ డీలాగునఁ
బంపుసేతుననుట • తెఱపుగాదె॥

తే. గీ! సవతితల్లిచెప్పినమాట • సరకుజేసి
వనులకేగుచునున్నాఁడు • తనయుఁడ్కింత
తేలివితక్కువనుతుఁడెందు • గలఁడటంచు
నల్లుడుఁగూడి పక్కున • నవ్వుకొనరె॥

అ. వె! వనముజ్యేష్ఠునకొగి • బట్టంబుగట్టించి
నిజకుమారుఁ బురికి • నేతజేసె
సవతితల్లిచేమ • చాలగలదుగాన
కైక చేసెనింత • ఘనత మనకు॥

రామ—తమ్ముడా! సామితి! అంతకోపమెందుకోయి, పిచ్చివాడా
ఇంతలోఁబోయినదేమున్నది? సూక్ష్మముగ నాలోచించుము.

తే. గీ! వనికజనుమన్నకైకేయి • మనకుఁదల్లి
మారువలుకకున్నవృపుడు • మనకుఁదండ్రి
నాకుఁదమ్ముఁడు నీకు న • న్నభరతుఁ డిల
నేలు బదులెవ్వరోయిందు • నందిచెపుమ?॥

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! అట్లైతచో నిన్ను విడిచి త్సణమైన నుండఁజాల,
నేనును నీవెంటనంటి యుండెదను, ఛీ, నీవులేనిచో నాకీ య
యోధ్యాపురమేటికి. ఇక నీవెన్ని చెప్పిననువిననుగాక వినను.

రామ—సరే, అట్లైతచో నీవును సిద్ధముగానుండుము. పొమ్ము.

లక్ష్మ—భాగ్యము (నిష్క్రమించును)

కైక—నమి, రామా! ఇంతయాలస్యముఁ జేసెదవు? వల్కలజనములు
ధరించి మునివేషముతో నేనుసూక్ష్మమండఁ బోవలయును
సుమీ?

రామ—జననీ!

తే! గీ! వల్కలమ్ములఁజైదాల్చి • వచ్చువలకుఁ
కొంచములేడఘనీవక్త • ల్గించినావు
ఉన్నేరితినె పొమ్మన్న • మిన్నకేను
పట్టణమువీడియుందు • నీపాటి కమ్మ,
అమ్మా! మునివేషముతోవచ్చెదను. సెలవిమ్ము.
(నిష్క్రమింతును.)

దశ—ఓసీ! రాకాసీ!

ఉ! ఇంతటికూరచిత్తవని • యెన్నఁడెఱుంగకపోతి నింతిగాఁ
బంతముమీఱ మత్సుతుని • బాములఁబెట్టుట మేలుగాదు ర
వ్యంభేయుఁజాలిఁబొంద వక • టా కులశీలముఁ గూర్చినావు నే
నింతకునల్లరందుఁదల - నెత్తి చరింపకయుండునట్లుగఁ
లక్కటా! ఎంతకఠినహృదయమే!

(ప్రవేశము కౌసల్య)

కౌస—హా! నాథా! నేఁగదుపారఁగన్నకుమారుఁడు బూకింత వెక్కస
మాయెనా? రాముఁడింతకనువేర్చిగయ్యెనా? సుకుమారశతీ
రుఁడగునాముద్దుకుమారుఁడు కాంతారములోనుండఁగలదా?
కొడుకులు లేరని మనమెంతకాలము కొందలమందిరిమి ఎన్ని
నోముల నెన్నివ్రతిముల నాచరించితిమి; పుత్రకామేష్టిసలిపి
యబ్బుముగాఁగన్నకుమారునేనా చతుర్దశాబ్దంబులు వివిధ
సేమనందుట ఇందునకేనా పుత్రులను దలిపిండుకలు కని
పెందుట. భరతునికేపట్టముగట్టరాదా? నాథా! నాముద్దు
చెల్లించి రామునడవుల బంపక భరతునకే పట్టముగట్టుదు

చేతు స్సంతోషించెనను. కైకా! నాకుమారుడైన నేమి, నీకుమారుడైన నేమి, రాజ్యమేలుటకు. భరతుడు రాజ్యమేలుట సాధ్యములేదంటినా? ఇట్టికోరికలగోనుకొందురా? కైకా! నామాటవినుము. భరతునకే పట్టముగట్టుమరుము. కాని రామునిమాత్ర ముడచికి బంపవద్దనుము. నిన్ను వేడి కొనియెడ.

(అవిగడ్డముకట్టుకొనును. కైకరూరముపోవును)

దశ—ప్రేయసీ, కోసలరాజపుత్రీ!

మ! అరివా! యేమనిచెప్పువాడ నిక నామాయవ్యాజ్యగ్రాహంబె యీ గతికింకారణమయ్యె కైకయొకడు + హృలోగ్రసర్పంబు గా జరగూడె న్నను నేమిసేతు నకటా! + సర్పంబువోనాడ నా సుతుఁ స్సీయతసద్గుణాందితుని నే + జొప్పింపనాకానలోక

కైక—ఏమి నాథా! వరములియ్యననుము. అంతియగాని నన్నేటికినా సవతిమండల బెండుచేసెదవు;

కౌస—నీవరములెంతసహేతుకములుగనోయున్నవి.

కైక—నామాటసీకెందుకు? నీతోనేనుమాట్లాడితి నాయేమి?

దశ—కోసలరాజపుత్రీ! ఎవ్వరినన్న నేమిప్రయోజనము? ఇంతకు నాగతియే నన్నింతవర కిచ్చుకొనివచ్చినది.

చ! ముదుసభు లంధులొక్కరుడ + పుత్రుడు వాని నా వాడననా స్తుదునిగ నెంచుచుం బోతుకు + సజ్జనమాన్యులు తల్లిదండ్రులం గదఁ దృష్ణదొట్టియుండ నుడ + కంబులఁదేజనిపట్టిపుత్రునిం బోదరమునేసి కూల్చితి ని + భంబని; యాయును యారకుండునే!

కౌస—నాథా! ఈచెడుకోర్కెనేదీర్చనని కైకకు గట్టిగఁజెప్పవల చా? నాకుఁ బుత్రవియోగదుఃఖము నెన్నోసఁటిపై వ్రాయఁ బడియుండ మీరట్లెల వక్కాణింతురు?

కైక—నీమగనితో మాట్లాడుకొనునట్టిను నాచేరెత్తెదవేల?

దశ—ప్రియరాలా! ఇంతకు,

శావీరాగ్రేసరులైన రాజులడవి • స్వేదాక్షణికాబోవారే.

లేకే పత్నులకోర్కెలిచ్చుపతులు • లీలాచిన్మోక్షంబుగా

నారా నాకు ఘటిల్లెనింతగతియ • వ్యాయానుసందర్భమై

వేంబమృజ బ్రహ్మకే కలుగఁగా • వెజ్జెవ్వఁడో చెప్పమీ!

అకటా!

తే॥ గీ॥ నేడు రాముని రాజుగా • జూడనెంచి

యనువుచున్నాను వనవాస • మునకు నతని

దానుకటిదలపఁగ నన్య • భాతలంచు

దైవమింతెపోవురువేయ • త్నంబులనఁగ॥

కైకా! ఇట్టి విరసఁపుఁ గోర్కెలనుఁ గోరుదువని యెఱుంగనైతినే

నన్నింతమోసముఁ జేసితివికదా.

తే॥ గీ॥ సతులఁబల్కురఁజేపట్టు • పతికి నిట్టి

దుర్దశలుఁ దలవంపులు • దోచుచుండు

వానినాడించుచుండురు • భార్యలెంతో

పాలుపుదప్పినవట్టికీ • లృప్తమృతలెను!

(సీతారామలక్ష్మణులు మునివేషములతోఁ బ్రవే

అందఱకు ననుస్కరించిన తర్వాత)

దశ—హా! యెంతకష్ట మొరికష్టము. అకటానేను బ్రతికన నేమి బ్రతు

కకున్న నేమి! ఇంతమహనీయుఁడైన యీశ్వరరాము నిటులఁ

జూచుచున్నానుగదా! ఛీ! నాజన్మమేల కాలైనా,

నీ! అలరులతావులం • జిగురుక్రమ్ముడివీడి నెట్టెమ్ముగాజడలో • జాట్టిరకట

కన్నారికాగుడఁగంధంబుఁ బోలెట్టి తెలిమిడిమైనెండ • నలదిరకట

కొమరైనపట్టుదు • కూలంబులెడలించి శతినవల్కలముల • గట్టిరకట

మణిమయాంచితహేమ • మండనంబులుమాని రుదురాక వల్ల మై • బొదివిరకట

అకట కరములరాజచి • హ్మములవీడి

దండముఁ గమండలంపుఁ శేతఁ • దాల్చిరకట

తైకచేసివసోగులై • కన్నతండ్రు
లారా యడవులకేగుచు • న్నార మీరు॥

తైక—నాథా! నన్నెందుకిట్లనరానిమాటలాడెదగు? మీకుమారునిఁ
గానకువెళ్ళవద్దని చెప్పవలెనుగాని నన్నెత్తిపొడిచెదరా?

కొస-హా! కుమారా! నేనెంతయభాగ్యుడాను. మహావైభవముతోఁ
గిరిటముధరించి రాజగుదువనుకొంటిగాని యిట్టి సన్యాసివేష
ముతో నడవికిఁ బయనమై నన్నజాడవత్తునని కలలోనైన
నెఱుంగకపోతినిరా కుమారా! అకటా! కొడుకునుఁ గోడ
లిని నిట్టివేషములతోఁ జూచుటకుఁ గాఁబోలు నేఁబ్రతికి
యింటిని హా! దైవమా! ఎవనివైఁ బ్రాణములు పెట్టకొని
యింటిలో, ఎఁగిఁ జీమకుట్టినంతమాత్రాన లోకమే మనిం
గెనని యెంచుచుండునో అట్టి నాకమాకునకే యిట్టి వాత
ప్రవాసి పెట్టితివా! హా కుమారా! నేనిక జీవింపజాలను.
నీతల్లినిఁ గాంచియైన నేనిట్టిచెడుపంపుచేయనని తల్లిడితోఁజెప్ప
రాద! అకటా!

తే. ౧॥ తల్లిగొడుగులనెప్పునో • దయదొఱంగి
యెప్పుడొయెడబాపియుంటినే • నెఱుకమాలి
లేకపోయిననాకిట్టి • క్లేశమేల
కూడునోజెప్పుడినుద్దు • కుఱులారి!

ఓకేకయరాజపుత్రినామాటనినుము. ఈక్రమప్రాణము మా
స్థింపుము. కన్నమోహముచేత నిన్నింతవేడికొనుచున్నాను. కాని
వేరొందుకాదు.

తైక—(గింజకొని వెనుకకుఁ బోవును)

కొస—

తే. ౧॥ మగఁడునిచెప్పినట్లు • మసలునేని
నిప్పు మాకంటెబడిరెట్లు • బాపుకొనుచుఁ

దొడుగఁబూయఁగఁగట్టఁగా • నడుగరాదె
యిట్టివడుగఁగఁదగునటే • గట్టివాయి!
రాము—అమ్మా! యేటికీమాటల వ్రయము,
తే॥ నీ॥ కొడుకుపైఁగలప్రేమ ము • కువగనెంచి
సత్కులాచారముల వీడి • సవతిసోడఁ
గయ్యమాడఁదగునటమ్మ • కన్నతల్లి
ధృనియాజ్ఞల జవదాటఁ • దగునెసతికి!
కౌస—హా! కుసూరా! ఇట్టిగురాజు నెరవేర్చుట కీవేటికియ్యకొం
టివి నాయనా!

రాము—అమ్మా!

ము॥ జననిస్ఫూర్తపుఁ జేమికారణముచే • సంహారముంజేసె; నే
మనిగోపుఁదెగటార్చెఁగుడినుడు, నే • నాహేతువుంబట్టియే
జనని! పోవుచున్నవాడ వనస • చారంబుగావించగా
జుకాజ్ఞ న్నెరవేర్చుచో మనసులో • శంకింతులే నత్తుతులే!
నాయనగారు! నాకుసెలవొసంగుడు నమస్కారము.

(నమస్కరించును)

దశ—హా! కుసూరా!

చ॥ శీరముపయిం గిరీట మభి • మేకఁపుఁబట్టము ఫలమందునకా
నిరుపమకాంతులందెసల • నింపఁగ నైదువరాండ్రు ముగళా
చరణముఁబాడి సేసలనుఁ • జల్లఁగ వాయిదములైనఁగ సం
బరముగ నాకుమొక్కుటకు • వచ్చుటయూ యిది నేడు పుత్రకా!
సీత—నూమగారు! నమస్కారము! నాకుసెలవొసంగుడు,

దశ—

చ॥ కొలిచితివ త్రమామలను • గూర్చి మఱుదులఁజూచి తెంతయుం
బాలుపగు నీర్తిదెచ్చితివ • పుట్టినయింటికి మెట్టినింటికి.

బాలఁతులమిన్న! నీకుసరి • పోలెడు నారులు పుట్టఁబోరు; కొం
దలఁగడకఁజ్ఞు దేవుఁడిఁడు • తం దయనీకుఁ జరాయరున్నతుల్!
సీత—అత్తగారూ! నమస్కారము- (కౌసల్యకుఁ దైకకు నమస్క-
రించును.)

కౌస—సీతా!

చ॥ కలుకపుమాటుమాట నొక • పట్టున నైవనునాకు; నెప్పుడుం
దలఁగలనాల్కలాగున స • దాచరియిందితి నమ్మ! భూమీ నీ
వలననే సల్పియున్నయది • పావనస్థుణశీల వాపదల్
నిలుచునెవెదకాలమిఁక • నీకగుఁగాత శుభంబు కోమలీ!

లక్ష్మ—తండ్రిగారూ! నమస్కారము నేనుఁగూడ అన్నయ్యతో
బోయెదను.

దశ—నాయనా! లక్ష్మణా! కడసారి నే నీకుఁ జెప్పనది వినుము.

చ॥ అరయుము రామునిం జనకు • డట్టుల; జానకిఁదల్లిఁబోలె; భీ
కరమగు కూర్మరజుతువులు • కానజరించును సుద్రపడి రా
తిరి ధనువెక్కువెట్టికడు • దిట్టతఁగావుము వీరి జాగ్రత్
సురరిపువూయలున్నవట • సూక్ష్మముగా మది నమ్మఁబోకుమీ!
అబ్బయీ శ్రీరామచంద్ర!

చ॥ ఎఱుగనివాఁడు లక్ష్మణుఁడా • కింతయు సీతయు ముద్దరాలు; నీ
వఱమరలేక వీరి వన • మందునఁ గడలోకెఱ్ఱఁబోలె నే
మఱిలక కాచుచుండు మిఁక • మాతయుఁలెండియు నీవె వీరికి
మఱవకుమయ్య నాచుతుది • మాటలివేసుమి నీకు రాఘవా!

రాము—తల్లీ! కోసలరాజపుత్రీ! కడసారి నీకునమస్కరించుచున్నాను

తైక—నాయనా! (శిరముడువ్రుచు) ఈవనశాసత్రవాహమెట్లు
త్రరించెదనోకదా!

రాము—తల్లీ!

మ! వనవాసము నదీప్రవాహము; తదా • పత్తుల్ తరంగంబు లీ
 తరువే జోకగునావ, నద్యుగమునో • ధైర్యంబెఱుక్కాను; యీ
 జనుడే మారిమికాడు మత్తితరునా • జ్ఞాన భక్తియేచాప, చ
 య్యన నీసత్కృపవాయువైప్పిన ననా • యాసంబుగా దాటెదక,
 అక్కా, తమ్ములు భరత శత్రుఘ్నులు గామాంతరముండిరి.
 అమ్మా! కైకిమ్మా! నారింటికి వచ్చిన వెంటనే మేమీలాగున వెల్లితి
 మనిచెప్పుము (అని అందఱకు ననుస్కరించి వెళ్ళుచున్నాడు).
 అవనిక జాకును.

ఇది ప్రథమాంకము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రథమరంగము.

(గంగానదీతీరము- రేవు నావ)

ప్రవేశము. గుహుడు - మఱిద్దరుకలెవాండ్రు.
 గుహు—ఓరేయ్! ఓర్నె గేన్! యామగాలి మాజాయగా ఎఱ్ఱోండేన్
 సాపెత్తు సాపెత్తు.
 మొప—ఓర్ కూరలోకి ఏమీకాపడలేదురాబాబూ! ఓరుండోన్.
 కూన్నీజల్లలై నా మట్టు కొత్తాను.
 రెంప—ఓరేయ్! నేను కొర్రమీలా, మట్టగిడసలు, అలుగులు, రెయ్యి
 లు, ఇందాకిడినుంచి వలేసిమట్టేను. నేనిత్తానులేరా యియ్యా
 లకు కూసిన్ని.
 గుహ—ఓరేయ్! కొయ్యెత్తోన్. గాలికొత్తామోతే రెక్కలిరిగిమో
 తయి తెడ్డయ్యలేక.

మువ—ఓర్ ముర్రామొక్కుకెయ్యేన్

రెం—ఓర్ డర్మా తాడగట్టిగా మట్టరా

గుహు—ఓరక్కజేత్త వేటాగెడ;

మొ—దెబ్బకాయ, దెబ్బకాయ

రెం—ఓరేయ్, సాప్పిరాయిద్దానీ!

గుహు—ఓరేయ్, తెడ్లమార్ సెయ్యండా?

మొ—ఓర్, గాలడిపోయిందిరాబాబూ,

రెం—ఓరిందా, కేసివగాల్కి పరమాచుగెసిరిగిపోతుందనుకొన్నానురా
బాబూ.

గుహు—ఓర్ నుక్కానికాయేన్

మొ—ఓర్ నావరిగిలిందెసే! దిగుదిగోన్!

రెం—(విగి) ఏలేజమ్మా! ఏలేజమ్మా! (అనితోయుచున్నాడు)

గుహు—ఓరేయ్, యేనా, యయ్యాలెక్కడా సో సప్పుడూ లేదు.

మొ—ఓరేయ్, నూహాసే! ఎతయందొత్తుండానో జవం ఓరిసికేత్తే
రాలడంలేదురా బాబూ

రెం—ఓరేయ్! రాముగోరికి యయ్యాలేంటో సేత్తారంటా!

గుహు—నిన్నమాచొచ్చానులే, ప్రారంతాకన్నులుబిబవంగా వుం
దోసే

మొ—ఓరోయరా? గుడ్డాచ్చుకాయలు, డబ్బాచనాలు, తులిసిమూ
సలు, కనాయి వొత్తాయి, యెలిబుడిది మూసుకొని, రుసీళ్ళ
గ్లోరు వొత్తున్నాను - ఓరిబాబో బూయిర్లాబులాగ మత్తెదు
కూడా వుందోన్ - ఓరిబాబూజవంమావత్తుండాను.

రెం—యారంతా యిళారంగా వున్నట్టుండారేయిరా?

గుహు—ఓరిళారంగాదు గిళారం గాడ - సరిగంతానాలాడ్తారు
కామోసునా మొగుడుపెల్లలిద్దరూ వత్తుండాను.

మొ—ఓరిబాబూ! మీరంటయ్యో? ఇందాకన్నుండి పోల్లో అనుకున్నాను. బాబూదూరాన్నుంచి అనోలు కట్టి లేకపోయినా. ఓరోరనుకున్నారో, మనరాగవయ్యగోరు, లక్ష్మవన్నగోళ్లు మరిగంటె జానికమ్మగోరు. యియ్యాల పట్టాబిచ్చాకంకడటాగి మరి.

(సీతా రామ లక్ష్మణులు పౌరులు ప్రవేశించును.)

గుహ—బాబయ్యోరు దండాలండి! యెంటిబాబూ యీలాదయ శేశారు?

పౌరు—శ్రీరామలక్ష్మణు లరణ్యవాసముబోవునున్నాడు.

మొ—ఇందుకేనాబాబూ పూరంతా విబవంచేసేను.

రెం—ఇదేరా పట్టాబిచ్చకం.

పౌరు—కైక రాముని పద్నాలుగేండ్లడపికిబొమ్మన్నది.

గుహ—అమ్మబాబూ! ఎంతపనిసేసిందయ్యా (ముక్కున ప్రేలుంచు కొనుచు) అయితే మారాజా దళరదంగోరొప్పుకున్నారబాబూ?

మొ—ఓరేంకాస్తాదురా ఇంటిదాలాసేస్తేను.

రెం—మొన్న నేనూశావుకాపురా! మాపల్లిజేమంది? యియ్యాల కూర్లొకి కోరమీలే గావాలని గట్టిమట్టుమట్టికూకుంది. అప్పుడేంచేశా దేవుడంటూమిట్టమదైష్ణం వైలసేల్తోమట్టు కెల్లి తిప్పలుమడి తిప్పలుమడి మట్టుకొచ్చాను. తాస్సాదియ్యా! దాని పెంకితనంమట్టుకు మెమ్మికోవాలోయి! తెచ్చిదాకా తిండితిప్పలు లేకుండా ఆలాగే ముసుగెట్టుకు ముడుకుందిగండా.

మొ—నేనై తేవలచేతానో నూసేవ్ నితస్సాదియ్యా అని సిందులు తొక్కుకుంటూ నాలుగుకైకి అంతకే యినకమోతె తెప్పతిర

గేసి నాలుగుతుకుతా! దాంతో జారుదేవరా అని లేసి కూళో
వారి డెబ్బ చేయేంద్రలోకం కాదంటానురి.

రాము—అహహా! యేమినాపుణ్యము

సీ! బ్రహ్మాదిదేవతల్ + పట్టి మొక్కెడువిష్ణు + చరణాబ్జమేదేవి + జననసీను
చిన్ని పెన్నెల + కందుశరముఁదాల్చినవాని + మినుసిగయేతల్లి + మెట్టినిల్లు
ప్రతిభగీరథ + ప్రవీతామహులమోక్షి + సిద్ధికి నేదేవి + జీవగజ్జ
పరమపాతకహా + పరకర్ణదీర్ఘకు + హరమునకేయవ్య + యాడుపడుచు॥
అన్నివైరులకేయవ్య + యపుతధార జీవతులకునేయార్య + వివసంబు
అఖిలయోగుల కేదేవి + యాశ్రయంబు అట్టిగంగనుఁగనుగొంటి + నహహ నేఁడు॥

పౌరులారా! నాకొరకు మీరు చింతిల్లినచో సేమిలాభము!
నన్ను విడువఁజాలకున్నారు. ఎంతదూరమువచ్చినను మీకు
నా వెంట రావలెననియే యుండును. నేఁ జేసిన దేమియు లేక
పోయినను నాపై మీకుఁగల ప్రేమాతిశయవిశేషమట్టిది.

పౌరు—హా! దాకరథి, హా శ్రీ రామచంద్ర! నిన్ను విడిచిమేమెట్లు బ్ర
తుకఁగలము

రాము—పౌరులారా మిమ్ములనువిడిచి వెళ్ళుటకు నాకునుఁజ్ఞముగ
నేయున్నది. అయినఁదండిగాని యాజ్ఞయనుల్లంఘ్యము.
ఇంతకు నీ రేడబ్బంబులవనెంత. భరతుఁడుకూడ మీకు సౌఖ్య
కరముగ రాజ్యమేలువాడే

(సీతా రామ లక్ష్మణులు నావయొక్కదురు)

మొ—బాబుబాబు! అక్కడ దిగమోకండి. అది బాడేపు బాబు
యిలాగదయనేయ్యడి

గుహు—సీతారామయ్య గోరూ! మీపాదాల దూకి రాతినినాతిని
చేసిందంట. నానావమీదఁచుడిలే నావేమైపోతుందో మాపు
బోకాళ్లు కిందటిమట్టండి బాగాకడుగుతాను (కడుగుచుండఁగా)

రామ—గుహుఁడాసీపుత్రముఁపడకుము.

గుహు—అయ్యోబాబయ్యగారూ! ఎంతమాటాడేరండి! ఎప్పుడూ
మీపాదాలకాడోళ్ళి. మీపాదాలు మాకుదొరకాల్సి కాదండ.

మీరడివి కెల్తున్నారని యిసారమేకానండి బాబూ, మీసా
దాలు నాకుదొరికినాయి. నాకిక కేవలము ఏళ్ళుంటామే - మా
పెద్దలుమేముకూడా తరించాంబాబూ! కైకప్పుగారికే తోసింది
బాబూయింతవూగ. అమ్మగారండీ దండాలు, పడవవూగీను
లాడుతుంది గట్టిగామట్టుకుకూకోండి. అయ్యగారూ జానికమ్మ
గారిని గూడా యెల్లమందేమండీకైకమ్మ? బాబోయి ఆడదాని
తో పయనం యేలాగుచేస్తారో

రామ—ప్రియపౌరులారా!

సీ॥ మాతండ్రికడకేగి • మాకుమాఱుగ మొక్కి మమ్మగూరిచింత • మానుమనుడు
మాతల్లుకుమ్రొక్కి • మాతండ్రిముదుసలి కుపచారములజేయు • చుండుమనుడు
గాజ్యంబులేదని • రవ్వంతగుండము కైకకు మానమ • స్కారమనుడు
భరతన్నభూ • పరిపాలనంబొనరించు పెంతయోమాకును • నిష్ఠమనుడు
పోవుచున్నాము వసుభక్తు • బురమనీడి అభిలషనులకునివియె జో • హేయమనుడు
చిరతపోగరిష్ఠవసిష్ఠ • నరసిమొక్కి తొంటియట్టులదయయంచు • మంటిమనుడు

మఱియు నో పౌరబృందములారా! సాధ్యమ తల్లుల వద్దకుఁ
జోయి - మా నమస్కారము లాచరించి మేమిట్లంటిమని చెప్పుడు,

చ॥ తనయులసాగనంపుటకు • దారతిదూరమునబ్బి వీడిపో
నుసనుచురాక మాచనిన • మార్గమే చూచుచునిల్చి మమ్ములం
గనమి ననంతదుఃఖమున • గ్రాగుచు మాజననల్ నిరాశలై
వెనుకకుఁజోవు టముఁ గని • పెట్టితిమంచు వచించుఁడీదయక!
మఱియు నోపౌరులారా! కడసారి మీకునేజెప్పెడివాక్యముల

వినుడు.

సీ॥ హితులైనమీరి స్నే • హితులైనమీరి భరతునిగాపాడుభా • రంబుమీదె
పరిపాలకునిపైదె • బరిపూర్ణభక్తితో రహిమిఱుమెలగు భా • రంబుమీదె
రాష్ట్రంబు రమ్యపా • ర్యమగాన దానికీర్రాపులైనిలుచు భా • రంబుమీదె
పరులెత్తినచ్చుచో • బాగ్విమాలికశేక రణముజయించు భా • రంబుమీదె
రాజకీయసభలయందు • బ్రతిభతోడ రాజానకు నూహాదెల్పుభా • రంబుమీదె
వేంబెప్పగ నేలనో • విబుధులకు, రాజాదండోగజూచు భా • రంబుమీదె

అకటా ! నాప్రియసోదరులగు భరతశత్రుఘ్నలను గడసారిచూచుటకు పిల్లలేకపోయినది అయినభరతునితో నిట్లంటిననుడు
 సీ. ప్రజలచిద్దలఁబోలె . రక్షించుకలమే తనకుతానైనను . దృఢంఘనమఁడు
 ఎదిరిన జమునైన . నదలించుకార్యమే తనకిష్టమగుఁడుగాఁ . జనెడుననుఁడు
 వెనుదీయకనదలం . గనిపోచుకరుణయే తనకంగదంబుగాఁ . దనరుననుఁడు
 తల పోవుచోనైనను నిలిచెడుసత్యంబై తనకిష్టమొసఁగు నుం . తాననుఁడు
 కరణుజొచ్చిననరిసైన . సాకుమనుడుఁ పూర్వమావ్యాలజోలికి . బోకుమనుఁడు
 ప్రజలదేహజ్వలని గుర్తు . పట్టి తాను నుపలుపెసేమనుమను ము . మృటికనుఁడు
 పౌరులారా యింకనుమీరు మీయింద్లకుఁబొందు, నాయందు
 దయయుంచుఁడు మీకందఱకు నచుస్కారములు (నమస్కరించుచు)

(పౌరులు నిష్క్రమింతురు)

గుహు—ఓరేయ్, కట్టుకరూడపీ! నావపాయలొయ్యాన్! ఎయ్య
 రాగెడ! చూత్రావేమసె! (అంతపడవలోనికిపోయినతర్వాత)
 సీత—ఓదేవీ భాగీరథీ;

తే! గీ! కనినకాంతారవాసంబుఁ . గడపిమేము
 కుతుకముననిలు సేరగ . ల్లితిమయేని
 బసుపుసుంకుఘ్నఁ జీరసి . కొనగినిన్నుఁ
 గరముఁబూజింతునమ్మ గం . గాభవాని

గుహు—ఓరేయ్! పదపూడండిరా! తెడ్లెయ్యంఛోన్

మొ—నాటిందినామనము నీవైనెనిన్నోడ! రారనిన్నోడా పోరినన్నో
 డా! రమణికుఁడుబలుబడితేరినిన్నోడా॥

గుహు—ఓరేయ్ బాబయ్యగారున్నారేన్.

- 1 నగలూనాశేర్చిన నారసీరలుగట్టి, కైకి జేసివట్టి జోగులై యడవి
 కెల్లున్నారు కావవేయారిని గంగమృతల్లి! ఏలేయి జమ్మా!
 ఏలేయి జమ్మా!
- 2 అన్నదమ్మలిద్దరాడీతప్పనివారు! అండము కొండము లెరు
 గాఁది సీత అరయవేయారిని ఆకాశగంగా- ఏలేయ్ జమ్మా!
 ఏలేయ్ జమ్మా!

3 మల్లీవచ్చేదాక మాకేమిలోనాదు! మీపైనిప్రాణాలు పెట్టు
కొనియుందుము! దయయుంచుమాపైని, దాకరధి తిండి
వల్లయజన్మా వలెజన్మా. (అవధిక జారును).

— ద్వితీయాంకము

ద్వితీయ రంగము.

(నౌవేళము. సీతా, రామ, లక్ష్మణులు)

రాము—అక్కటకటా! ప్రేయసీ! ఈయరణ్యతలమందు, దిరుగాడు
విచిత్రజంతువులజూపుచు మెల్ల మెల్లగ మార్గదూరంబు మఱి
పించుచుగ్రూరుడనై యింతదప్పు నిన్ను నడపించుకొని
వచ్చితిని.

మ! నడుమా పూజ్యమునీళ్లు నీకదములా • నవ్యప్రవాళంబులీ
నడచే మిక్కిలిఁజెమ్మటల్లలిగెమే • నన్నీకు నాయానము
దొడరె; వద్దని చెప్పినక నా • తోవచ్చికవ్వంబులం ।
బడుచున్నా వికఁజూడఁజాలనకటా! • పద్మాక్షినిపాల్గనా!

సీత—నాథా నాకేమియుఁగప్పములేదు. నీన్నుఁజేకొని మీరుకష్ట
పడుచున్నా రుగదాయని నేననుకొనుచుంటిని.

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా! ఏమి యీచిత్రము

సీ॥ పలుగుఱాలనునము • వదలిపామైనను పలుగుఱాలెయిట • గలిగెనునకు
పంజదారులవీడి • వచ్చిపామైనను పంజదారులెయిట • నటలెనునకు
అందలంబులమాని • యరుదేరవసేమ యందలంబులెయిట • నలరెనునకు
ఆకులగుఱుమింత • చేకొనమైన నాకులగుఱుమెయిట • కే • కూరెనునకు
ఘనతరుల నేనఁ బాసిన • మనకు నిచట ఘనతరుల నేనయే చాల • గలిగె నుమ్మి
అన్నిటి మనము వీడనాడి • మిన్నకుండ మనల నవి మోత్రమువిడిచి • చునుట లేదు

అన్నయ్యా! మీరును మిక్కిలిదస్పియున్నారు. ఒరించుక నేనీ
చ్చటవిశ్రమించుట లేదు.

రామ—తమ్ముడా! అదియేమేలని తోచుచున్నది.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! యీపర్ణశాలయందు మీరీతెల్లుపై గొంచెము విశ్రమింపుడు.

రామ—కాంతామణీ! నీవిచ్చటగూర్చుండుము.

లక్ష్మ—అక్కట బంగారుగద్దెపైగూర్చుండు మహారాజు! నేడుతెల్లుపై శయనింపవలసినవచ్చినది కదా!

రామ—తమ్ముడా! విలుకాండ్రమయిన మనకు శరాసనాభ్యాసమొక వింతగాదు గదా. అనన్య వైభవంబులఁ దులతూగు జనక మహారాజు నింటఁ గడుగారాబంబుగఁ బెరిగి రాజన్యవరేణ్య వందితుడైన ఆదశరథమహారాజునకు గాదిలికోడలై ఈసాధ్వీమణి మీవదినె యెల్లు కడగండ్లఁ బడుచున్నదో చూడుము.

లక్ష్మ—(దూరముజూచి) అన్నయ్యా! ఎవరోగాని సైన్యంబులఁ గూర్చుకొని మనపై కెత్తివచ్చుచున్నట్లు దోచుచున్నది. ఆ వంకఁ జూడుడు.

రామ—తమ్ముడా! ఘనపైకి దండెత్తివచ్చువారెవరు? మనమెవ్వరికే మరకార ఘోనర్పితిమి?

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! కైకాజుచేభరతుఁడు భూరిసైన్యంబులఁ గూర్చి కొని మనపైకివచ్చుచున్నాఁడు. మీరిచ్చటనే యుండుఁడు. నేజోయి వాని త్రుళ్ళడంది వచ్చెనను.

రామ—పిచ్చివాడా! భరతుడా మనపై దండెత్తివచ్చువాఁడు! భరతుడంత యుక్తాజ్ఞుఁడుకాఁడు. అయినను తొందరపడవేల?

లక్ష్మ—వాహినీగణంబుల దూరమున విడిచి భరతుఁ డొక్కఁడే పాదచారియై వచ్చుచున్నాఁడు.

రామ—మనతో యుద్ధము చేయుటకువచ్చుటలేదు. మనలనుజూచి టకువచ్చుచున్నాఁడు. నీ పూరకుండుము.

(ప్రవేశము - భరతుడు)

భర—అక్కటకటా,

సీ॥ ఆకాశమొరయు సాఁ ధాగ్రసీమలనుండు పృథుఁడు శేఁడున్నాఁడుఁ జగ్గకాల
గుఱుమశయ్యన్మనున్లు • గనుగందు మేఖజీవి తాల్మి నేఁడున్నాఁడుఁ జగ్గకాల
జిలుగుజరీపాగఁ • జెలువొందు పతి నేఁడు నుడజుట్టుకొన్నాఁడు • జడలపాగ
రహిమిరుచినాం • తులకేతీ నొప్పభూవరుఁడు నేఁడున్నాఁడు • వల్కలముఖ
గొప్పరాజుల కొలువుఁజే • కొనెడిసేత అలరుచున్నాఁడు నేఁడు స • వ్యాసినలెను
అన్న నిటువంటి దురకథ • గన్నవాడ కటకటా కైక నను గన్న • కారణమున
(నీతా గాములకు నమస్కరించి లక్ష్మణునిఁ కౌగిలించుకొనును)

రాము—తమ్ముఁడా! నీకుం గుశలమా? తమ్ముఁడు శత్రుఁఘ్నుఁడు
సుఖయే? నీముఖమున నేదియో నెవ్వగ తోచుచున్న దేమి?

చ॥ మనజనకురడు స్వస్థుఁడొకా? • మాతలు సేయమే? పెద్దకోడలి
వ్వనితఁ దలంతురొక్కొ యొకఁ పండుగొ పబ్బ మొ వచ్చుచేళలక
మనచిరబంధుమిత్రులకు • మంగళమే వసభూమి కీవు న

స్రవణగౌన వచ్చినాడవొకా • గాదిలి తమ్ముడ చెప్పమీ వెసక
భర—అన్నయ్యా! నాయనగారు స్వస్థులని చెప్పుటకు నోరురాకున్నది
రాము—హతఁడ్రీ! హదశరథమహారాజా! (నేలపై వ్రాలును.)

లక్ష్మ—హానాయనగారు, మేమిరువురముదగ్గర లేకపోతిమికదా (నేల
పై వ్రాలును)

సీత—అయ్యా! మామగారు! మీయవసానదశయందు మీకుపచా
రముచేయు భాగ్యము నాకు లభించకపోయెను గదా! (అని
నేల వ్రాలును.)

భర—అన్నయ్యా! లక్ష్మణా! ఊరిడిల్లుఁడు, ఊరిడిల్లుఁడు. వదిలా!
విచారించకుము ఇంతకు నాయనగారి మరణసమయమున
దగ్గరనుండుభాగ్యము మనకెవ్వరికిని సంప్రాప్తమైనదికాదు.
ఇంతకు (తలవంకించును)

రాము—వీమేమీ! నీవును శత్రుఁఘ్నుఁడునుగూడ వద్దలేకపోతిరా?

ఉ! హ రవికోటి తేజ! సుగు + శాశితకల్ప మహీజ! ఘోరమ
 త్థారినికాయగర్భ హడ + జా! జనరక్షణ! సాధుపోషణ!
 హా! భటువంతకూర్చి ధి సు + ధాకర! యంతరిరాజునై సుతుల్
 చేతువ లేకయుండ మృతి + జెందితివే సుతశోక మొందుచున్.

(కన్నులనీరు తుడుచుకొనుచు) తమ్ముడా భరతన్న! చనిపోవు
 నపుడు తండ్రిగా శేమనిరి ?
 భర—అన్నయ్యా నేనుమాత్రము దగ్గఱనుంటినా; తల్లి కొసల్య
 యిట్లనిచెప్పినది.

కం! ఓరామా! యో లక్ష్మణ!
 యోరమ్యగుణప్రపూత! యోసీతా! కాం
 తారంబున కేగితిరే
 హా రామారామ యనుచు బ్రాణము విడిచెన్!

అన్నయ్యా, తలఁచుకొన్న కొలఁదిఁ గడుపు దరిగోసికొనిపోవు
 చున్నది.

చ! దనుజుల రూపుమాపి జడ + దారికి యజ్ఞఫలంబుఁగూర్చి యా
 జనకుని విల్లువంచిన వ్రీ + శస్త్ర కరాంబుజ యుక్మమున్ శీలన్
 వనితను జేసినట్టి పడ + పద్మములం గనులారఁజూడఁగా
 మనసగుచుండ రామ యొక + మాటిటురాగదె మక్కువాలగన్!

అని కలువరించని పూటయే లేదట. అన్నయ్యా, ఇకనుమిమ్ము
 జూడననుకొని నిరాశఁజెంది ఓనుగుదోచి ఇట్లనుచుండనట.

ఉ! హా! యనె నెంత వచ్చె నక + కాయనె గానలఁగుండుచుండు సీ
 తా యన్నె నింతమీసవిధ + మాయనె నెంతటిదాసప్రాసె కై
 కాయనె, మిమ్ముఁ బాయఁగల + నా యనె; రమ్మిట వేగ రామచం
 ద్రాయనె; మాచిశాపమిది యాయనె, కన్నులనీరుక్కుక్కుచున్
 రాము;—హేతందీ! మాకొరకుబెంగవెట్టుకొని చనిపోతివా? ఇక

నుమాకు దిక్కెవ్వరు ? మమ్ములనే పెద్దనారలనుజేసి నాకము నశేగితివా ? .

లక్ష్మ—అక్కటా ! తండ్రీ ! మీమరణ మెంతవిషాదజరముగచున్నది ?
భర—విచారింపిన నేమిలాభము ?

రాము—హాపృథంబమంతయు నాకిప్పుడు వెనుకటివేలెగన్నగుటలేదు
చ॥ జనకుడు పైపకామణి • సౌఖ్యముగా జరిగించువేళిలం

దనయునకుం జగంబు స్థుభ • దంబులు బాధ్యతలేని గేహమై

మనసలించునట్టి యొక • మాదిరి చెప్పువహించి హాయిగా

గనుపడి తిండిలేమి నది • కన్నడు గాఢతరాంధకారమై

భర—అన్నయ్యా ! లక్ష్మణా ! విచారింపక తండ్రిగారికి దర్పణములు
విడుపుడు.

(లక్ష్మణుడు నీరముఁ దెచ్చుచున్నాడు.)

రాము—హాతండ్రీ ! హానూర్భవంశాభరణా ! హాదశరథమహారాజ !

జే॥ గీ॥ రుచిరపశ్వాన్నఫలముల • రుచులఁ జూచి

మలగోక్షిరకుసుమాస • వములఁ గ్రోలి

యండినట్టి నీ కకట తి • లోదకంబు

విడుచుచున్నాను కోలుమా • ప్రీతితోడ !

(రామలక్ష్మణులు తర్పణముల విడుచుచున్నారు.)

భర—అన్నయ్యా ! నావిన్నప మాలకిరవుము.

చ॥ ఇనకులసింహ ! నాకు భువి • నేలుట కిష్టమైతింతలేదు; మ

జననియొనర్చె నింతయప • చారము మీకని నేనెఱిగి యా

మెను దెగవేయఁబోతిని జ • మీ, వెనుదీసితి నానియకాటచే

వినుమిఁక వేగవచ్చి పృథి • వీధలి నేలుము నీకు మ్రొక్కెదన్

అన్నయ్యా, శైక నాకుఁ దల్లిగాదు. నాపాలిటి యప

కీర్తిదేవత ఛీ ! ఆమెయుబముఁ జూడరాదు ! ఎంతవనిఁ జేసినది !

(ముక్కున వ్రేలుండుకొని) అన్నయ్యా,

చో లేనయ్యుండనీవు నీనవతి • తల్లిదిలెప్పు శమింపుమన్న యీ
యనయము పుట్టియుండమగ • దన్న పురంబున నేవ యుండిన
అన్యజానీజాడకే చనితి • వన్న గతించినదాని కింతగా
ననుకొనకెటికిం జని మ • హామహీ నేలగదన్న వేడెదక

రాము—తమ్ముడా! కన్నతల్లినిట్లు దూషింపవచ్చునా? ఆమె నాకు
మేలేచేసినది కాని కీకేమిచేసినది? ఆమెదయ వల్ల నీయరణ్య
విదిత్యములనన్నిటిం జూచుచుంటిని. మతిరాజ్యమంటివా,
నాకుభక్తుండవును, తమ్ముడవును బ్రాహ్మణ్యమునైన నీవేలు
చుండువు, నాకేమిగొంతి? నీవు రాజ్యముచేయుటయే నా
కష్టము. నీవింటిగగ్గఱనుండి చక్కగ రాజ్యముచేయుచుండుము.
కైకేమివైనా కిసునుతయింకోననులేదు. ఆమె తప్పేమియుఁ
జేయ లేదు. నామాట విని, నీవింటికి బొమ్ము.

భర—అన్నయ్యా.

చి. వదిలయమీరునున్న విపిన • వాసమునం గడగండ్లనొందగా
ముదమటి మీచుతల్లులొక • మూలగృహంబున నేప్పుచుండఁగా
బదుగురు జేరినాకుఁజూ • బాటొదవంగ దిసంతుగొట్టఁగా
సదనమునుండుకంఠెను శ్మ • శాసమునుండుటమేలు రాఘవా!

రాము—తమ్ముడా! నీవన్యధా తలంపకుము; నామాట వినుము.
రాజ్యమేలుము.

భర—అన్నయ్యా! మహానీయులును శాంతస్వరూపులును ధర్మమూ
ర్తులునునైన మీకు రాజ్యమేలుట సుభక్తియగాఁ దోచు
చున్నది. పిన్నవాడను నాకేమి తెలియును?

సీ. అనిభాశనుండున్య • నాపంగనోపునా వస్తువరీకుని బాహు • బలము లేక
చెలియలిట్టతా • జలనిధివడ్డునా ధరణీవననిర్మలాజ్ఞ • ధాటిలేక
తొలినుడుల్ వివిధభా • తులఁదెల్పుఁగలుగునా పృథివీకునిండాదు • ప్రేమలేక

బాబిలి వెన్నెలలో • జనులరంజించునా రాజచంద్రునిదయా • రసములేక
రాజులేకున్నధరణి స • ర్యంబు; గ్రుంగు జలధమితిమీఱు ప్రజలగ • చాట్లఁజాల
బడుచు న్యామప్రియత్వంబు • విడుతున్న! వచ్చికాన్యమేలు వదినా • వల్లఁగాడు
రాము—తమ్ముడా! వేరొంఘఁజెప్పక నీవు నాయోజ్ఞ చెల్లించుము.
భర—అన్నయ్యా! అట్లైనచో,

ఉ॥ రాతినినాతిఁజేయఁ • రమ్యగుణవృధి వెల్లునూలిచే
ఖ్యాతినిగొన్న మంగళప • దాబ్జములన్వహించుభాగ్యముం
బ్రాతిగఁగన్న మీదవర • పాదుకలంగొని తన్నుఖంబునం
భూతలమేలుచుందు మిముఁబాలుగ హృత్పుటమందు నిల్పుచు
కావున దయచేసి మీపాదుకల నాకిందు.

రాము—సరియే (అని పాదుకల నిచ్చుచున్నాడు).

భర—(పాదుకల శిరమందుంచుకొని)

అన్నయ్యా! నమస్కారము. వదినా! నమస్కారము. ఏమనాని
యుఁ డనన్యరాజన్యాభేద్యంబైన శివధనుస్సును ఖండించి
వైదేహీనుద్వాహమయ్యెనో, ఏపావనమూర్తి తైశవక్రీడగాఁ
దాటకయనురాక్షసిని సుహరించి గౌరేముని యజ్ఞసంక్షేపఁ
గావించెనో ఏశాంతస్వరూపుఁడైన ఘోరకాంతారంబునఁజట్రా
యిగాఁబడియుండిన మునిపత్నికీ శాపవిమోచనం బొసంగెనో
ఏమహాగుణశీలి తండ్రివరంబులఁ బరిపాలించుటకై ఘోరకాన
నంబును గళత్రానుజసమేతుండై తిమ్మగాడు చున్నవాఁడో, ఏ
పుణ్యమూర్తి మదగ్రజాఁడో యట్టిశ్రీరామచంద్రుని నేనిశం
బునుగొల్పుచుందును. ఎయ్యెవ్వనిజహాలిచే రాతిని నాతినిఁజే
యఁగలమాహాత్మ్యముచే విరాజిల్లు చున్న నా, ఎయ్యెవ్వమో
రచితక వినాశకరింబులో, ఎయ్యెవ్వి వానామునిజనస్తోత్రపా
త్రింబులో యట్టిశ్రీరామచంద్రులఁ దాల్చుచుండు నిచ్చా
దుకారత్నములనుఁ జెన్నులవద్దికొనిముద్దిడుకొని మదీయనుస్తక

తలంబునఁ బాల్చుకొనుచున్నాను. నాతల్లికైక యొనర్చిన
మహాపాతకము పారించుఁగాక నాయకుకీర్తి మాసిపోవుఁగాక.
అట్టితల్లికడుపునఁబుట్టిన భూరిపాతకము సేమసిపోవుఁగాక.

కమ— తమ్ముడా!

చా పితరునిచాపుమానుదికే • బెన్వగఁగూర్చి నటంచు జెప్పిమే
మతివినయంబుతోడ ముపు • రమ్మలకుఁ బదివేలుగా నమ
స్కృతులనుఁజేసి న్నామనుము • చిన్నల! బ్రేముడి సుద్ది కొఁగిలిం
చితిమనిపెద్దవారలకుఁ • జేయుమామాయవి పఁదనంబులకా!

తమ్ముడా భరతన్న! మనతెల్లుల నెటులఁ గనిపెట్టెద వ్రా సుగూ!
నాతుదిమాటల ఛినుచు.

సీ! ప్రజలబిడ్డలఁబోలె • తక్షిచుకలమే నీకుఁదప్పంతువై • నెగడుఁజామ్మి
ఎదిరిన జమునై • నదలించు కొర్యమే నీకష్టఘఁడుగా • నెగడుఁజామ్మి
వెనుదీయకనదలఁ • గని పోయకరుణయే నీకంగదంబుగా • నెగడుఁజామ్మి
తలవోవునపుడైః • నిలిపెడిసత్యంబై నీకుఁగల్పతరునై • నెగడుఁజామ్మి
కరణుబొచ్చిన నరినై • సాకుమన్న పూర్వమాప్యాల పోలికే • బోకుమన్న
ప్రజలదేరాజ్యమని గుర్తు • పట్టిపుడమి నేలుచుండుట మేలని • యెఱుఁగుమన్న

తమ్ముడా నీనికేఁ బొమ్ము.

భర—మహాప్రసాదము. (నిష్క్రమించును.)

(అవనిక జారుచు.)

ద్వితీయాశ్వాసము సమాప్తము.

❀ తృ తీ యాంకము ❀

ప్రథమరంగము.

లంకా పృష్ఠ భాగము.

ప్రవేశము - రావణుడు - కుంభకర్ణుడు

విభీషణుడు - ఇంద్రదీక్షుడు.

రావ—తమ్ముడా! కుంభకర్ణ! మనరాజ్యవిశేషములేమి?

కుంభ—(కునికిపాట్లుపడుచు) అన్నయ్యా! విశేషము - నాకాకలిలేదు.

రావ—తమ్ముడా! విభీషణ! ఏమది! నాకాకలి లేదనుచున్నాడేమి
విభీ—అన్నయ్యా! ఆకలిలేకగాదు. నిద్రవత్తుచే నొడలెటుంగక కలవ
రించుచున్నాడు గాబోలును

ఇం—మేల్కొలుపుదునా?

విభీ—వేయియేనుగులు తొక్కినను, లక్షసింహములు విూడవడి
కటచినను నతనికి మెలకువరాదు. కుట్టవాడవు నీవతనిని
మేల్కొలుపగలవా?

రావ—కుంభకర్ణ! కుంభకర్ణ! (అసగట్టిగజెవులతో నటించును)

కుం—ఆ. (లేచికన్నులనులిమికొనుచు) అబ్బ! అన్నయ్యా! నన్నిప్పు
డెందుకు లేపినారు? (విసుగుదలతో) సంవత్సరమునకుఁ బద
మూడుమాసములు నిద్రవోయినను నాకునిద్రచాలదు. నాకు
నిద్రాభంగము కలిగెనా తలనొప్పిపుట్టి పాణాంతకమగును.
ఇప్పుడేమి మునిగిపోయినది.

రావ—తమ్ముడా! మనరాజ్యవిశేషము లేమనియడుగుచుంటిని

కుం—ఏమోనాకుగన్నులు విప్పుపడుటలేదు. నాతోలికరాకు మిప్పు
డు (గుట్టుకొట్టినిది)ంచుచున్నాడు)

రావ—విభీషణ! ఇప్పటికి మనకు దేవతలతో యుద్ధములు ముగిసి
నివకదా,

ఇంద్ర—త్రిలోకవిద్యావణుడైన రావణాసురునికు దేవతలనెంత ?
 రావ—విభీషణా ! ఆదేమిపాపమోకాని సురలకునుమనకును నెప్పు
 డుదీరనివైరమేకదా !

విభీ—అన్నయ్యా ! దానవులుమాత్రము తక్కువాయేమి ? పుణ్య
 ఋషులను భాషించుచుండును. వారుదేవతలతో మొఱబెట్టుకొ
 నుచుండును. ఆదివిజులు మునులపక్షము వహించునంతలో
 * మనకు లేనిపోని కోపముపుట్టుచుండును.

రావ—తమ్ముడా ! వారును మనము నక్కసెల్లెండ్ర బిడ్డలమేకదా !
 వారు పుణ్యజనులు ; మనము పుణ్యజనులము. వారుదేవతలై
 నచో మనము దేవతలమే, వారికంటె మనము తక్కువెందున?
 మనకంటె వారే సురాపానమెక్కువచేతురు. వారికున్న వ్యభి
 చారదోషమెక్కడనులేదు. వారికంటె నొకవిధమన మనమే
 యెక్కువవారము బొల్లివిడిచిన శరీరములును తెప్పపాలులేక
 తెల్లవోయిచూచు కన్నులును మనకు లేవు.

ఇంద్ర—తండ్రిగారు ! మనకు సుగుణ సంపత్తిమీగాక దేహదార్ధ్య
 సంపదకూడగలదు, కావుననే మనము దేవతలనెప్పుడు
 దుర్మకురేగఁ గొట్టుచుండుము. దేవేంద్రుఁడువట్టి పిఱికిపండ్.

రావ—నాసుగుణ సంపదకును నా తపోగరిమింబునకును మెచ్చియే
 కదా సృష్టికర్తయైన బ్రహ్మదేవుఁడంతటివాఁడు నాకపరూప
 పరంబులనిచ్చినాఁడు. నాకుదేవతలచేతఁగాని శివునిచేతఁగాని
 విష్ణువుచేతఁగాని చావున్నదా? దేవేంద్రుఁడమృతముఁ ద్రావి
 కాశ్వత బ్రహ్మకల్పముగా నున్నాడు. మఱినో నాతపో
 బలప్రభావముచేత నాచంద్ర తారార్కమువిలసిల్లుచుండును.

విభీ—ఎన్నియెండ్లు బ్రతికిననేను! కీర్త్యపకీర్త్యుల మాత్రము భూమిపై
 నిలుచును.

రావ—విభీషణా! మనదండ కారణ్యములో. మనకుఁ బరినిధిగాఁ బరిపాలించుచున్న మనతోఁబుట్టువు శూర్పణఖవక్షణుండివార్త లేవియు వచ్చుచుండుటలేదు. కారణమేమి?

విభీ—రామవర్షణులుఁడు తాత్కలము సంహించిన తరువాయినుండి యు మనకక్కడి వృత్తాంతములు బొత్తుగఁ జెలియటయేలేదు.

రావ—రాముఁడా? అతఁడొక్కఁడుమాత్రము గర్వించి యున్నవాఁ డు. కానిమ్ము (తలపంకించుచు)

(నెత్తుపడలుగా ముక్కు సెవులుగోయఁబడిన శూర్పణఖ ప్రవేశించి గొల్లన నేడ్చుచున్నది.)

శూ—ఓదశకంధరా! ఓహదరవరా! చూడుము నాముక్కు సెవులే లాగునఁగోసినారో! ఇంతకూరమా! ఇంతకూయదాక్షిణ్య ములు లేకపోవుటయా! అయ్యో నెత్తుకు పోవాహములుగాఁ గాటుచున్నది. ఎన్ని బట్టలో తడిసినవి. ఇక నేను బ్రతుకఁజాలను. అన్నయ్యా! నీముద్దు చెల్లెలిపైనిక నాశవములుకొనుము.

రావ—అమ్మయ్యా, శూర్పణఖ! భయంపడకుము. (సకోపుఁడై) అభియాతినంఘంబులు భయంబుకొలుపు మదీయహేతి కిమ్మహే తలంబున నెవ్వఁడెదురు? బెబ్బరినోటను జేయివెట్టఁదలంచిన మూర్ఖుఁడవఁడు? సర్వోతముగఁజెప్పము. వానిదుంపతెంపి వేతును.

శూ—అన్నయ్యా! తోఁబుట్టువును దండకారణ్యములో నొకమూలఁ బడవైచి నీమట్టుకుసెవు హాయిగానిఁటికద ద్ద తూఁగుటయ్యెలలో నొడలెటుంగక సుఖంబుగనున్నావురా! చెల్లెలు చచ్చిన నీకేమి? బ్రతికిననీకేమి? ఎ తవటకు నీబిడ్డలు నీవును నీవైభవము మండిపోయినట్లెయున్నది. ఎక్కడదండకారణ్యము! ఎక్కడిలో ముక! ఏమోయనుకొంటిని మరిపాలించుటకుఁ జేతకానివాడవు నీ కాయరణ్యమెందుకు? ఎవఁడోరాముఁడట. దశరథునికొడు

కంట. అతనితమ్ముడు లక్ష్మణుడంట. తండ్రియాజ్ఞఁ దీర్చవలె నని ఎవరెనో- ఏమనిచెప్పుదును దానియందము! దానిసోయ గము! ముల్లోకములలోను దానిఁబోలిన సౌందర్యవతి నెక్కడ నుఁజూడలేదు. రఁభోర్వసీమేక్షలు దానికిదిగఁగుచువులే. అట్టి సుందరాంగినొకదానిని వెంటఁబెట్టుకొని వారిద్దఱు మెల్లఁగ మనదండకారణ్యములో నాయనుమతిలేకుండఁ బ్రవేశించి అం దొక పర్వతాఱునట్టుకొని కాపురముఁజేయుచున్నాడు.

రావ—అమ్మాయి! అసుందరాంగిని నాకొప్పగింపఁగోరినె. కాఁబోలునానరాధములు నాయరణ్యంబున నక్రమంబుగఁ బ్రవేశించి నారు. వహ్వ!

చ! విబుధులు: ట్రిసేనుమగ • వీరుఁడనై విభవంబుపెంపునం
బ్రబలఁగ లంకలోఁబడగ • రాజ్యముసేసెడి హఁడనేని న
య్యబలనుఁదెచ్చినీవది న • యశానటుజేయకపోదునేని నే
సావగఱిపోదు నియ్యదియుఁ • జూడుము మీసముగాదు సోదరీ!

అమ్మాయి, నీకీయవస్థ యెట్లుకలిగినది?

శూ—అనందకారణ్యములోఁ గాపురమున్న ఋషులు కొందఱు మనపైనిఁ గొండెములు చెప్పటఁజేసి దానవకులమును నాశ నముఁ జేసెదనని ఆరాముఁడు గట్టిప్రతిజ్ఞఁబట్టివాడట.

రావ—ఓరోరి నరాధమా! ప్రళయానల సమానుడైన యీరావణుని వైకిఁగయ్యముతకుఁ గాలుదుర్వుచున్నావుగా!

శూ—అన్నయ్యా! ఆమునిముచ్చలాడిన కొండెములవిని మనవెదురుపొదనెల్ల నఱికి ధ్వంసపూర్తిఁగావించి అందువసియించియున్న అక్కటా చెప్పుటకు నోరుకాకున్నది- హా! కుమారా! జంబు కుమారా! (అనిగొల్లుననేడ్చును)

రావ—అమ్మాయి! నామేనల్లుడు జంబుకుమారున కేమయినది? సత్కరితముగఁ జెప్పుము.

సూ— రాముని తమ్ముడు లక్ష్మణుడు తన పొట్టబెట్టికొన్నాడు. ఆ మహారణ్యములో నాకు దిక్కవ్వరు? నిలువ, నీడయును బిలువ దోడును లేకపోయెను. నన్నాదరించి, పట్టా డాహార మిచ్చి అమ్మా, నీకీలాగవ వచ్చినదా యని అరువారైనను లేకపోయె.

రావ— హా! జుబురుమారా! అంత మహాపృజ్ఞగలవాడె వొక్కనరు నకు బోనైతివా (సక్రొధుడై) ఓరోనరాధమా! లక్ష్మణా!

ఉ! ఓకతినాత్మ! యోతులువ! • యోమదగర్వితశీల, యోరి య త్కాకటబద్ధ కోల్పులిని • యాగడమావిధి దన్నినాపు, ద ర్వికర ఘోరదంష్ట్రలను • వేలిడినాపు; లయాంతకాగ్నినిం జేకొనినాపు చాదలంచి • చేసిపివాయిటు కూరకర్షముక॥

అమ్మాయీ, ఊరడిల్లుమా. తరువార నేమయినది?

సూ— అన్నయ్యా, తరువార నేను మెల్లగా ప్రైర్యము దెచ్చుకొని ఆయ దవిలోనున్న మన ఖరదూషణాదులను వారి పైకి బంపితిని. ఆహా, ఆనరులశైర్యబలముల నేనుచెప్పుదును. ఒక్కనిమిషములో వారిందఱిని యమపురింబునకు బంపినారు ఇక నేమున్నది. అంత నేను వారివద్దకుబోయి యాలాచిదుండగంబులు తగునా యని మందలించగా రాముడూరకుండ లక్ష్మణుడు నా ముక్కు సెపులు తెగఁగోసి నానాబాధల బెట్టి వెడలఁ గొట్టి నాడు.

రా— ఓరోరి! శలుగాకులారా!

ఉ! ఇంచుకసంశయంబుఁ గొన • కింతిని నిట్లు పరాధవంబుఁ గా వించినవారిపాతకమ • గింతటనంతటఁ బోదులెందు మీ చంచలనేత్రి దొంగిలెడఁ • జయ్యనమిమ్ముల వార్తిముంచిత్రా గించెద మూఁడు చెర్వులను • నేమనుకొంటిరా రావణుండనక॥
అమ్మాయీ, ఏదీ ఆస్త్రీసంగతి జెప్పుము.

శూ—అన్నయ్యా! ఆకనుముక్కుల తీరును వర్ణించుటకు మాటలు చాలవు, ఇంకజెప్పునల 'శృంగరాహిగ' సంతయుఁజెలిసికొనము (ఆస్త్రీ) సేవద్దనుండవలసినది గాని యానరుల వద్దనుండవలసినది కాదు, కాకిముక్కునకు దొడ్డపండుగట్టినట్లు లాసరులతోనా విరివోణియున్నది. నీకునునామెకునునీడు జోసరిపోవును. నీవుపోయి ఆయావనవతి కొఱకించుకఁ బ్రయత్నముజేసెదవా గానిపొందునీకుఁ దగ్గకలభించును. వారిలోనివు యుద్ధమునకుఁ బోకుము. మాయోపాయముఁ గార్యము సాధించుము.

రావ—విభీషణా! చూచితివా వారి నౌవ్యము. తాటకును సహరించి నది మొదలువారిపైని నాకుఁ గిరుకవోడమియే యున్నది సుమీ?

శూ—అన్నయ్యా! తరుజాత మనవిరాధుని జంపినవారును వారే. వారు ధురంధరులట్లు కనుపట్టుచున్నారు. జాగ్రత్త!

రావ—అమ్మాయీ!

తేగీ! పీఠకల పారమని చాల + విజృంభ
విబుధులే జడిసిమనకు + వెట్టిసేయ
వనములో నాకలంబులఁ + దినుచు బ్రతుకు
మర్త్యులేమిసేయఁగలరు + మనలఁజెప్పును!

చెల్లెలా! నీకంత స్మదియమేల? మెల్లఁగ మాయోపాయము చేగార్యము సాధించుటకు ముందుగఁ బ్రయత్నించెద. నిన్ను వారుచేసినట్లు వారిస్త్రీనిఁగూడ నేడ్చించినఁగాని వారికి బుద్ధి రాదు. తమ్ముడా విభీషణా! మాయోపాయముఁ బన్నుట లో మనమారీచఁజారి తేరిన చేసుగదా!

విభీ—అన్నయ్యా! అందుకు సంచేపాములేదుగాని అతఁడివ్వకు పూర్వపు మారీచుడు కాదు;

రావ—తమ్ముడా! అతడింతలో మాటిపోవుటకుఁ గారణమేమి?
 విభీ—అన్నయ్యా! శ్రీరాముడు తాటక సంహారముఁ జేసినప్పుడు
 మనమారీచుడు రామబాణ సంబాధితుఁడైవచ్చి నాతో
 నిట్లుచెప్పె

|| నను మత్తేభసహస్రసర్వ సహితు + న్నా రావ మారాముడే
 సినదొక్కండరుదెంచి నింగివటకున్ + శీఘ్రంబ వైకెత్తినా
 తనునందెమ్ముకల్లె పెల్లగిలఁ గాం + తాతొబు నందిక్కివై
 చె; నసాధారణ శక్తివంతము నుమీ + శ్రీరామబాణంబవఁ.

రావ— వెట్టివాఁడుతలోనే జంకిపోయెనా? కానిమ్ము. నేనతఁడున్న
 యాశ్రమంబునకుఁబోయి ఎట్టులైన నతనినుప్పించి నాకార్యము
 నాధింతునులే. నేటికి మన కొల్లుఁబాలింతము.

(తెరజాటును.) (నిష్క్రమింతురు)

* తృతీయాంకము ద్వితీయరంగము

ప్రవేశము—సీతయు, లక్ష్మణుడు.

లక్ష్మణుడు—బేరా!

సీత! కసిడిలేడిఁ దెమ్మించు మా + వదిన తాను

పంపెమాయన్న నంతయో + పట్టుబట్టి

యెండఁగొట్టెనొ డస్సెనొ + యేమొకాని

మట్టమధ్యాహ్నమైనను + మఱలిరాఁడు!

సీత—అన్నా, లక్ష్మణా! ఆబంగారులేడి యింకను నాకన్నులఁ గట్టిన
 ట్లున్నది నుమీ. ఆహాహా! వాయుదేవుని కనుబొమియిచ్చా
 విహారముఁ జేయుచున్న లేడియో లేక, తేతవెన్నల పచ్చిక
 లను మేసి యమృతంబుద్రావుచు చంమ్మని యింటిలో బెటు
 గుచున్న హరిణమో! అదియు నందవట్లు వగ్గఱకువచ్చి
 చెరలాడి అట్టజోకగాఁ గుప్పించి చొకలించుచుండన నీడఁబాది
 తానె బెడలి పేరెము వాటి తన చిన్నికొమ్ములతో బయలుఁ

జిమ్మకొనుచు దళుకుతలంకను చేరెడుకన్నులు ముద్దులొలు
కఁ జెవులటిక్కించి డెక్కలతోఁ దలగోఁకొనుచు, నోటినుండి
లేబచ్చిక పోచల కాల్పుచు మేతమాని మోరెత్తి చూచుచు
దోఁకెత్తి పరుగిడుచు పందండిగఁదూతించే జెట్లను నొడలు
రాచుకొనుచు నాకన్నుల పండువుఁజేసినది. హా హా! ఆలేఁడ
నెంతని వర్ణింతును.

తేగీ॥ నల్లగలువల నీరిసిండు + నయఁనయగము

బెడఁగు ముఖ్యాలఁబురడించు + పొడలుదనర

నలినగర్భఁ డామృగమును + మలచి చేసి

నట్టులుండె ముద్దుల మాటఁ + గట్టునట్లు॥

అట్టి హాని రాజము నెన్ని సార్లు చూచినను చూడవలె
ననియే యుండును గదా! లక్ష్మణా! మీయన్నగా రింకను
రాచేమి? (నేపథ్యమున హా లక్ష్మణా! హా లక్ష్మణా! అని
విసఁబడును) లక్ష్మణా! వింటివా ఆ యార్తధ్వని మీయన్న
గారిచేఁగి మీయన్నగారి కేదియో కీడు మూడినది. లే లెమ్ము.
సత్వరంబుగఁ బోమ్ము. హా నాథా! హా నాథా!

లక్ష్మ- వదినా! ఇంతి వెట్టిదాన వేమి?

తీ॥ ఎక్కడి మాటలమ్మ ధయ + మేటికి రాముఁ డవార్యైర్వఁడె
రక్కసి వచ్చినా సరియె + ప్రాధవమొప్పుగ వానిఁజంపి తాఁ
గ్రక్కన వచ్చు నింటి కర + కా ల్పనుసోఁకకయుండునట్లుగా
నిక్కము నమ్ముమమ్మ మదిఁ నెవ్వగఁబొందకమ్మమ్మ మొక్కెదో॥

నీత— హా! రామచంద్రా! ఇంకెక్కడి రాములు. హా నాథా!
అన్నా, లక్ష్మణా! నీవు సత్వరంబుగఁ బోక మన్నుడిన్న
పామువలె కూర్చుండెద వేమి? అవు నవును. అన్న చచ్చిన
నీకేమి?

లక్ష్మ- అమ్మా! భూపుత్రీ!

శి॥ రామన కెయ్యెడం దొసగు రాదని నమ్ముము వచ్చెనేని యీ
భూమియు నింగియుం గలసి బోరన బోతుల నద్దివేయఁమా ?
నీమముదప్పి తూరుపున నీరజబాంధవుఁ డస్తమించెడా?
యోమమ్ముబుట్టదా ! పగటఁ • గన్నడి నక్కలుగూయువా భువిక॥

సత—అహహా ! లక్ష్మణా! ఇంతకుత్పిత సోదరుడనని రాముఁ డెటుం
గళ్ళిపోయెగదా? ఏమి నక్క విషయంబులతో వర్తించితివ్రాయ
నీయన్వయార్తధ్వని వినినప్పటికి నీకుఁజీమకుట్టినంత బాధ
యైననుగలుగ లేదుగదా ! హా ! వ్రాణేశ్వరా ! వేనంతమంద
బాగ్యురాలను !

లక్ష్మ—తల్లీ ! నామాట వినుము. నిష్ఠురము లాడకుము. మా
యన్నగారికేమియు జయములేదు. మఱియు నిచ్చట రాక్షస
నూయలున్నవి. నిన్నొంటరిగ వీడిన నీకేమివాటిల్లునో యని
చింతించుచుంటివి.

నీతి—అట్లయిన నీవు వెళ్ళవుకదా ? అవునవును అన్నగాకు చచ్చిన
తర్వాత వదినతోఁ గాపురముఁజేయవలెనని చూచుచున్నా
వు; నీవెంచుకువెళ్ళెదవు ! హా ! వనోనాయకా ! నీకేమి
కీమ వాటిల్లినదో కదా !

లక్ష్మ—హాని హాని ! (అనిచెవులుమూసికొని)

చ॥ హరిహరియెంత మ్హటపిన • నయ్యెను నాబ్రతుకేటికింక ని
పుకనున నన్ను మావదిన • వల్కుచునుండగ నేమివచ్చినకొ
సరియె మఱిమోసెయినను • నాయదిత్యక్తృగ నెంచ నీమె నొ
క్కరితను వీడియన్నఁగొని • గగ్గిక్కునవచ్చట మంచిదిత్తటికొ॥

(అని కొరిచెము నడచి)

మ॥ అకటా ! వెళ్ళక తప్పదయ్యె; వనమ • ధ్యంబందు నీస్త్రీ నొక
ర్తుక వీడ న్ననసొప్పదయ్యె; పదములే • తొట్రిల్లి ముందంజవే

యకయుండె జనకుండి యీవదిన దు • ప్తాలాపమేనోర్వలే
నకటా! యింతకు గన్న యేమి యనునో • హా! యేమికానున్నదో!

ఓ పంచభూతములాగా! ఇప్పుడీమె నన్నాడిన మాటలకు
మీరే సాక్షులు. ఈభూపునీ! మీరే దిక్కు! ఏవిషత్తును
రాక్షుడఁ గాపాడుచుండుడు.

అ! వె. నాకు వదిన రామ • నరపాలకుని భార్య
పుడమి కూతు రబల • పుణ్యశీల
నొక లేఁ జీసివీడు • చుంటి నిదిగో పంచ
భూతగణములార! • ప్రోవరయ్య! ।

వదివా! జాగ్రత్త. పర్వతాలదాటి బయటికి రాకుము.
నేను పోవుచున్నాను (అని నమస్కరించి పోవుచున్నాడు.)

(పువేళము యతివేషధారియైన రావణుడు)

రావ—(స్వగతము) అహా! ఆ మారీయఁ డెంత నేర్పరి.

చ! ఇతరుల కంటనుం బడక • యెండన నేమి యెఱుంగకుండి సం
తతమునుఁ జూతుటేగకయి • న మొరరాని ప్రసాధసీమలం
బ్రతుకు పతివ్రతాగనల! బల్లినొ యెట్లెటాపట్టితెచ్చు పె
న్నతకరి వానికీస్సయుఁడు • మాయురే! లేఁ డీకపుట్టఁ జెన్నడు! ।
మాయాకురంగమైవచ్చి మెల్లమెల్లఁగ రాముని దూరంబుగఁ
దోడ్కొనిపోయి యచ్చట “హా! లక్ష్మణా! యనునారధ్వని
గావించినాడు. అన్నను సంరక్షించుటకై లక్ష్మణుడిప్పుడా
నాదంబు వైపుకకుఁ జూచినాడు. నాపన్నగడ బాగుగా
ఫలించినది, సీత నేత్తుకొనిపోవుట కిదియే సమయము. నేనీ యతి
వేషంబున నీ సుందరాంగికఁ గన్పట్టెదను.

సీత—అక్కటా,

మ! హరిణంబిచ్చటకేలవచ్చె; విభునే • నీద్రానిఁ దెచ్చుచు స
త్వరతం బంపఁగనల! నార్తిచటుల • ధ్యానంబు రానల! నా

దరతుల్కూడు మఱిది యేరలుకమై • దప్పడినేనేలదు
రృరపాపంబొడిగట్టికొంటి నకటా • ప్రార్థనమొల్లున్నదో!

రావ—(కర్ణశాలవద్దకువచ్చి సీతనుజూచి స్వగతముగ)

మ! తనువో! దీనిది జాళువాపనిడియో • దై వారులేదీవయో
కనులో! దీనివిక్రొత్తచెంగలువలో! • కందర్పుబాణాలొ యా
ననమో! దీనిదిచంద్రబింబమో! లస • న్నాళికమో! యద్దమో!
నవవిల్కొనిరథంబో చూపుఁగొని • సౌందర్యాభికన్పట్టెనో!!

అహాహా! దీని సోయగము! నాసోదరి శూర్పణఖ చెప్పిన
కంటె వేయిమడుగుల సౌందర్య మొప్పుచున్నది.

మ! బలిరా! దీనిచొకారపుంగులు! వ • హా! దీనిమైములపుం
దళుకా! దీనియొయారపుంబెడగులన్నా! దీనికృంగారచే
వృలహా! దీనిమొగంబు సోయగము! మ • జ్జా! దీని నిద్దంపుంగుం
తలములో? చెల్లరె! దీనిబోలుతను మ • ధ్యంజూడలేదెందునా

మ! మినుకుంజెక్కుల నిద్దపుందళుకు క • నిర్మిల్లు గొల్పించెనో
జనుగుంబెన్నెటి కప్పువబ్బువలెబెం • జీకల్లుగ్రమ్మించెనో
ఘోలావణ్యముపేరి వారినిధి మ • గ్నింబయ్యెనో యేమొనా
మనసీమోహనరూప యాననవనిం • బాపించిరా దిత్తటికా!

డి! ఆఁయదీని హస్తముల • యందముచందము నింతచెప్పినం
దీరదనంటిబోదెలు • మదించినయేనుగు తొండములేదరిం
దారపుదీనియూరులన • దమ్ములు దీనిపదంబులిమ్ములై
చేరును కొనుబేరునకు • జెప్పెదనున్నను లేకబోయినా!
ఇఁకనుదీని మాట్లాడించి చూచెద,

మ! కలికీ! యెవ్వరిదాన వీవైకతెవి • కాంతారమధ్యంబున
న్నిలువగారిణమేమి; ముజ్జగముల • నౌప్నియ నీచెల్వనే
ఖలుజే యిందలి ఘోరసత్వములవా • ల్గావించె నిన్జూడగా
నిలుపున్నీరగుగుండె జెప్పుగదవే • నిరేజ పతేక్షగా!

అక్కటా ! సీతల్లిఁడుగ్రు తెంతకూరచిత్తులే

ఉ॥ ఈయనమానవుం జెలువ • మివ్వని గాసెడి పండువెన్నెలం
జేయు నభాగ్యునివెట్టుల • జేకొనినావొకా!; నీదుతండ్రికిం
జేయెట్టులాడె నిన్నునొక • చెన్నఁగీయఁగ! నీదుతల్లియా
పీయము నెట్టులొప్పినదె • బిడ్డలఁగన్నదొ నాశ్శృంగన్నదో॥

సీత— యతివర్యా ! ఇప్పు డిచట నేనుండుటంబట్టి వాకులలోత్ర
నామంబు లెఱుంగక యవివేకినై నన్నెవ్వతెయో పేదరా
లిఁగాఁ దలంచుచుంటివి కాఁడోలును

రావ— (జనాంతికముగా) పలుకులా. దీనివి మన్మథుని ములుకులా?

ఉ॥ కొన్ననతేనెలై, చవులఁ • గొల్పెడి చక్కెర పానకంబులై
తిన్ననిభావముప్పి తి • తీపులెసంగెడి చిల్క పల్కులై
విన్నకొలంది వీనులకు • విందొనరించు సుధారసంబులై
క్రొన్ననఁగింటినాని యిరి • కొల్పెడు దీనివచోవిలాసముల్॥

(ప్ర)కాశముగా) సుందరాంగ! నీవెవ్వరిదానవు?

సీత—

చ॥ మునివర ! పుణ్యుఁడా జనక • భూకతికేరు కుమార్తెనైతి న
త్యనఘచరిత్రుఁడా దశర • థావని నాకుని పెద్దకోడలకా
మునిసతి శాపమోచనుఁడు • ముష్కరిదైత్య విదారిరాముఁడే
పెనిమిటినాకు సీతయను • పేర్చినియైనను నుండలేదొకో॥

చ॥ కలవు సమస్తభాగ్యముల • ఖాడమహీశిల రాజ్యలక్ష్మయే
కలదొక లోపమేదియును • గానఁగు మీదయవల్ల నిన్నియుం
గలిగిపరాక్రమాఘ్యుఁడు జ • గన్నుతుండయ్యును నామనోహరుం
డలరుఁడ గానకుం జనకు • నాజ్ఞరదీర్పఁగోపచ్చె సంయమా!॥

సశికిబతియే దైవంబు గావున నేనుఁగూడ భర్తవెంటవచ్చితిని

రావ—హంసగామినీ ! ఇతనాపూర్వోత్తరముల నాలకించుము.

చ॥ వినుతయశోనిశేఘ్రఁడల • విశ్రాంతసాఖ్యుఁడు నాకుఁడందీ నే
మనుమఁడఁ దమ్మిచూలికి స • మస్తలంస శుభాలవాలేమై
తనరుచు హేమసాధమహి • తంబగు లంకనునేలు నైత్యభ
ర్తను; త్రిజగద్భయోరుతర • ధైర్యరమాధ్యుడ రావీణాఖ్యుడఁ
మఱియు నో సుందరాంగీ!

• చ॥ అనుదినము స్వహాస్రవిఁ • చాబ్జములం గడుభక్తితో శివా
ర్చన మొనరించుచు నకల్ • శాస్త్రచర్యుగమతత్వచింతనం
దనరుచు, సచ్చరిత్రుని • దాంతయు శాంతియుగల్గి సింహా
వనిఁ దగఁగలుచుఁడు బుర • నాసులుమెచ్చు మ మేల్భళాయనఁ
కాంతామణి!

ఁ॥ చల్లకుఁబచ్చి ముంత నిఁకఁ • జాటునఁదాఁచఁగ నేల నాకు నా
చెల్లెలు నీవిశేషమును • జెప్పినద దిగ నిక్కుఁబొంద నా
యుల్లము మన్మథార్థి • బఱియున్నది; కొవ్వొత్తితేనెలాని రం
జిల్లుచుఁ బాడు తేల్లవిల • సిల్లెలు నిచ్చట నన్నుఁగూడుమీ!
నీత—తండ్రి! నన్ననరాని మాటలాడుట నీబోటివానికి న్యాయమేనా

తే॥ గీ॥ సరసిజాననుకులమందు • సంభవింది
నిత్యశివపూజనానిష్ఠ • నెగడుచుండి
అనఘసతులను మర్భా • పలాడుచుంటి
వికను నీజ్ఞానసంతతి • యేలచెప్పుమి!

రావ—చంచలాక్షి! నీబోటి జోటి నాదండవసించినఁగదా నాజ్ఞాన
సంపదలు రాణించును.

శా॥ నాసౌందర్యము, నాసరాగసరవి • నాచాకచక్యంబును
నాసారస్యము నావిలాపగరిమ, • నానర్మఫలాప్రభము
నాసామర్థ్యమునెంచి పెక్కుయువతుల్ • నాసాంపుల్ మెచ్చుచు
నాసాధాంగణమంటియుండ్రు విడుడ • న్ని స్వీడరొక్కింతయు
• కాంతామణి! నీవంటి శృంగారవతి కీకాణడవియా నివాసము?

డి! మాయెలదోటలందు నొక • మాటు విహారము జేసెదేని నీ
నా యెలనీటిచల్లదన • మానవకోమల పుష్పసారథం
బాయలరాదు కేళకుళు • లాశుకబర్హి పికస్వరంబులా
హాయిగనీచు తెమ్మెరల • నన్నిటివీడుదువా తలొదరీ!

పపిత్రమైన బహ్మకులచుంచుబుట్టి సకలసౌఖ్యంబుల నలమౌక
ననుభవించెను నాబోటి విలాసవంతుడు నీకుదగినవాడు.
గాని అడవుల నాకలఁబులఁదినుసన్యాసిగాఁడు నుమీ ?

సీత— ఛీ! మూర్ఖా!

తే! గీ! పావనంబైన యాబహ్మ • వంశమంచు
నీతిమాలిన చెనఁటివి • నేటికీవు
పూర్వయశమనుఁ బోఁగొట్టఁ • బుట్టినావు
తులసివనమందు గంజాయి • మొలకవలెను॥

రావ—కాంతామణీ! కుబేరునిజయించి పుష్పకంబను విమానముఁ
దెచ్చితిని. ఆహా! అందు విహారము జేయని జన్మ మెందుకు?

చ! నగములు బాహ్యతాలవలె • నాగఁకుల్ చలిచీమలట్లు ని
మ్మగలసితోరగావళుల • మాడ్చి విమానము నందుఁబోవుచో
నగపడు; దద్దిచిత్రిముల • నన్నిటిఁజూతువుగాని రమ్ముము
జ్జగములఁదిప్పి నిన్నిచటఁ • జయ్యనవీడుదు నీక్షణంబున

సీత—అయ్యో! తుండీ! యేటికీ దురాలాపములు. భగవత్స్వరూపుఁ
డైన యాశీరాముడు నీవీచమడంచకపోడునుమీ! సత్వ
రీతముగ నీదారిని నీవుచొమ్ము.

రావ—(సకోభుఁడై) ఓసీ! వెట్టిదానా! నేనెన్ని చెప్పినను వినవుగా
నిన్నెత్తుకొని పోనైనబోదునుగాని వీడువాడవుగాను నుమీ.

శా! నాకోపాగ్నికి నగ్ని జేవుడయిననా • నాశంబుగాకుంచునా
నాకున్యట్టి యొనర్పుచుందురలనా • నాదేవతానీకముల్

నాకంటె ఘనుడెవ్వడైనగలడా • నాకేపతేక్షణ
నాకునాముడు గీముడంచు బెలుచ • గ్వాక్కున్వకే బేలవై!

సీత—ఛీ! దురాత్మా!

తే! గీ! దంతిని దోమకెంత భే • దంబుగలదో
రామునకు నీకు నాయంత • రంబె కలదు
దాశరథితోడ వైరంబు • దలచినావు
కొండ బొట్టలు దానంగ • గోరునట్లు!

ఓరీ! దురాత్మా! కామాంధతచే నొడలెటుంగక ప్రేలుచున్నా
వు. రామబాణ పరంపరలు నిన్ను జాటుముట్టినపుడు బళ్ళ
త్రాపముపడిన లాభములేను. పొమ్ము.

రావ—మూర్ఖురాలా! నామాటవినపుగా! నిష్కమాంతసుగ నెత్తి
కొని పోయెదను చూడుము. (దగ్గరికు వచ్చుచున్నాడు)

సీత—

ఆ! వె! ఎటుకమాలి మాయ • యిట్టిని దెప్పుంచు
బంపినాను మిమ్ము • బట్టుపట్టి
రామచంద్ర! నన్ను • రక్షించు ముక్కటా
కైక పాలెపాంగె • గట్టకడకు!

ఆ! హే! తెలివిమాలినిన్ను • బలునిష్ఠరిములాడి
సందుకీపుడె ఫలము • నందినాను
జాగుసేయకేపు • వేగమో లక్షణా
వచ్చికావుమన్న • వదిన విపుడు!
(రావణుడెత్తికొని పోవుచుండ దారిలో)

సీ! దిక్కుమాలినయిట్టి • దీనులరక్షింప శపథంబుబట్టిన • పదయులార!
అపన్నులనుబోతు • మనుకంకణములుగాని తిరుగుచుండెడిమేటి • ధరులార!
వేదార్థపఠనంబు • వేర్వీయ న్నెలయించి దైవంబుగననెంచు • తపసులార!
సోపన తనరూపు • మాపుచోసుంచైన వెనువీయకుండెడి • వియ్యలార!

నేనురామభార్య • జానకియనుదాన మృగములార ! వృక్ష • భుగములార !
 క్రూరదానవుండు • కొనిపోవుచున్నాఁడు కరుణతోడనన్ను • గావరయ్య !
 పీ • పనుపుఁ గుంటుమఁదర • నొసఁగుదుఁడలి గోదావరీదేవిన • స్థావరమృ
 నీకొండపైకెక్కి • నినుఁగొల్తునోమాట్య వన్నగ రాబు కా • పాడవయ్య
 చేకూర్చుమీకుమేల • శ్రీరాముఁడోజన స్థానభూజనలార • సాకరయ్య
 కోటియజ్ఞఫలంబు • గూడుమీకోదండ కవనతాపమలార • కావరయ్య
 ఎన్నికేలిడిన • నెవరునురారెరి, ఎవరుదిక్కునాకు • నిష్పడకట
 మీరురాకయున్న • శ్రీరాముతోనైనఁ, బోయిచెప్పరయ్య • పుణ్యలార!

(అవనిక జాతురు)

ఇది తృతీయాంకము.

చతుర్థాంకము

ఋశ్యమూక శర్వతప్తారము.

(ఉపేశము. రామలక్ష్మణులు.)

రాము—హామనోనాయి కా ! హాజానకీ ! ఆబంగారు లేడిగొనితెచ్చి
 నీకవిలెనందముఁ గూర్చుననుకొంటినిగాని అది రామ సకృత్తి
 మాకల్పించిన కురంగంబని యిసుమంతైన నెఱుంగకపోతి.
 సరసీజములేని సరోవరముబోలి, చిలుకవీడిన పంజరము నను
 కరించి, సూర్యరస్మి విరహితంబైన నదికీ దుల్యాయై, శిలీఘుఁ
 ఁహీనంబైన కార్మకంబునకెయై జానకీ విరహితంబై యు
 డిన యాపర్ణ శాలజూచినంతనే నాగుండె ఝల్లనికన్నులు చిం
 తలుగ్రమ్మినవి. అకటా ! మనోహరిణీ ! నిన్నుఁగూర్చి యె
 డెందు నెదకీసనుఁ గానరాకుంటిపి. నాయస్వేషణ పథంబున
 త్రక్కలు తిగి పడి యుండిన మహాపకారి యాపక్షినాథుండు
 నిన్ను రావణుండెత్తికొని, దక్షిణ దిక్కునకుం బోయెనని
 మాత్రము వచించి ప్రాణముల విడిచె. అట్కటకటా ! నేను

భార్యవియోగదాఖ మనుభవింపవలసియుండ నయ్యుండ
జేశేమిందు సన్నపిడిపించుట కెల్లవలంతి యగును? హా!
ప్రేమమా! వాప్రేయస్సంజాపింపుము. నేనోవజ్రాల. నాపై
నింత కాఠిన్యమూనుట న్యాయమా? అక్కటా! పూర్వజన్మ
మున నేనే దుష్టుల నెడబాపియుంటినో అప్పకవివ్యధముగ
బర్హిమిందినది. హా! మనోనాయకా! నామార్గంబునంగప్ప
ట్టిన కబంధుడైనను నీవెచ్చటనుంటివో చెప్పజాలాడయ్యె
అక్కటా! ఆ శబరియైనను రావణుడు నిన్నెందుదాచెనో
చెప్పక సుగ్రీవుడైన జెలికారమాజేయుమవి చెప్పినాగ
నంపింది అకటా! కపిరాజైన సుగ్రీవుడా! అతనికనాకును
జెలికారమా ఎక్కడిమాటలు! అసందర్భము. అసాధ్యము
హా! జానకీ! హా సీతా! హా భూపుత్రీ! నీవెక్కడనుం
టివో, నీజాడ నాకెఱిగించు వారెవరు? అయిననిందలి జంతు
పక్షిజాలంబుల నడిగిచూచెద.

సీ॥ నీకన్నులనుబోలు • నెత్తమల్లదియో హరిణమా కనకమా • తరుణి నెచట?
నీమధ్యమనుబోలు • నెత్తికానుగదియో సింహమా కనక • మాచెలువ నెచట?
నీనడకనయైన • నెన్నడల్లదియో కలభమా కనకమా • కలికి నెచట?
నీపల్కబోలుతే • నీనుపల్కగదియో రాచిల్లకనకమా • రమసి నెచట?
అకిట యెందఁబెందఁటినో నీ • నడిగియాడిగి వివినభూముల నన్నింట • పెదకపెదకి
విసిగి వేసరితినిగాని • వసుధపట్టి జాడనొకయింత నెఱుంగంగ • జాలనైతి॥

అయిన నీయవనిజాతింబులఁగూడ నడిగిచూచెద

సీ॥ భువనారవ్యక్తమా! • భువనారగంధమా యింతిగాంచితివె నీ • వెచ్చటైన
సహకారమా! భిన్న • సహకారయైన మా యింతిగాంచితివె నీ • వెచ్చటైన
తిలకమా! మానసి • తిలకమైయొప్పు మా యింతిగాంచితివె నీ • వెచ్చటైన
వల్లరి! సుగుణస • వల్లయైన మా యింతిగాంచితివె నీ • వెచ్చటైన
కుండమా! కనలేద మా • కుండరదనపొగడదగుశీల • గానరే • పొగడలార
చెప్పగదరయ్య వేగమా • నీతజాడ నొట్టు పెట్టివరీతిగా • నూరినక॥

హా! వాగ్దేశ్వరీ! వాప్రేనింతి కాఠిన్యమూనుటకు నీకునేవేమి
యపరాధ మొనర్పితిని? తమ్ముడా, లక్ష్మణా! నేనురామునిగా

నాయేగు? రాముడ నేయైతి నేని సీతనువీడి యంతకాలము బ్రతియుండునా?

లక్ష్మ — అన్నయ్యా అంతలోందరపడినచో భూపుత్రిజాడ నెట్లరయఁగలము?

రాము — హా జానకీ!

సీ॥ ఘోర కాననమైన • వారామముగఁదోచె గాంధనీకైదండ • కఠనఁగాదె
అకలంబులునైత • మమృతాన్నముగఁదోచె గాంధనీకైదండ • కఠనఁగాదె
కుశతలమైనను • గుసుమశయ్యగఁదోచె గాంధనీకైదండ • కఠనఁగాదె
వల్కలంబులు పట్టు • వస్త్రంబులైతోచె గాంధనీకైదండ • కఠనఁగాదె
అకట! దేవేంద్రభాగమై • యలరెగాని పిపీనవాసంబుగాఁగను • పించలేదు
కాంతనియఁగూడి చరియింపఁ • గలుగు కఠవ నెట్టులెఁకమోదనవాసంబువాడ

తమ్ముడా లక్ష్మణా! నేని వియోగభారము నైరింపఁ జాలను.
ఇక నే బ్రతుకఁజాలను.

లక్ష్మ — అన్నయ్యా, శబరిచెప్పిన జాడలనుఁబట్టి యిందందు నన్నేమి
చుచు మనము ఋశ్యమూకపర్వతప్రాంతము దరియంజొచ్చి
తిమి శాంతిల్లుము.

రాము — తమ్ముడా, మనకు సుగ్రీవునిదర్శించుట కెల్లవీలుపడును?

లక్ష్మ — అన్నయ్యా! ఇందెవ్వరును గనరాకున్నారు. ఇదిగూడ నిర్జనప్రదేశమేమో!

రాము — తమ్ముడా! ఎవ్వరులేకేమి? చూచుమా గండుఁడుమ్మెడ
యెక్కడికో పొవుచున్నది. ఓ మదబంధరమా!

చ॥ జలివిలిపాటఁబాడుచునె • చెచ్చెఱఁబేరెము వాటునట్టియో
యలికులశేఖరంబు • జన • కాత్మజముద్దుల మోముఁదమ్ముగా
వలచిమరందమానుభ్రమఁ • బర్విడదేము ! నన్నునీదుతె
క్కలనిడిపూవుబోజినము • ఖంబుసకుం గ నపొగజేదయన్

అదిగో చంద్రోదయఁమగుచున్నది పులిచైఁ బుటయన్నట్టు!
లీశ శాంకుఁడుగూడ యిప్పుడే సంధిపంపవలెనా! ఓ చంద్రా

ఉ॥ నేరిమిసేకుఁ బాఁజుదువు • నేర్పుచునుండిన మేటియొజ్జసం
సారముఁగూలఁదోసితివి ; • సంజనెసోదరియింటిల్లోని సిం
గారముఁగొల్లవెట్టితివి ; • గట్టిగభంగముఁ గన్నతండ్రికే
కూరిదినావు ; పాంథులకు • శోడిక నీవడగింతువే శశీ !

ఆ॥ వె॥ విత్తిగొంగనీదు • మేనయల్లునీరితి
నిన్నఁగూడఁజంపి • నెత్తిబర్వు
దింపికొనఁగ వేడె • దేవతాన్నముఁదీసి
వేయనొల్ల కోర్చి • విడిచేగాని॥

ఓరమా కుమారా ! మారా !

తే॥ ౧॥ ఘోరనేత్రుఁడు నినుఁబూది • పాలొసర్చు
మలల జుత్తికితి విదియేల ! • మనసిజండ్
ఇ టవంటనులేని ద • దెట్లునీకు
సంభవించెనో దనియాల • జాతిగుణము!

ఓమన్నభా ! జనుల కన్న బామి కనకసంకద దోచుకొను
సోఁకుదయ్యముతోడఁ గూడకుంటివా ; గురునిఁ గిక్కురించిన
కుముద బాంధవునితో జలగూడకుంటివా, మఘపానముదేసి
కేకలువెట్టు చండాలులతోఁ జెలిమిసేయకుంటివా, నీవాది
లక్ష్మీకిని హరికిని బుట్టినందుకునిన్నుఁ ద్రిజగంబులును శిరసా
వహించుకొని పూజింపకుండునా?
అకటకటా ! ఈవసంతర్తువు నాకెట్లురుచించును?

తే॥ ౧॥ కటకటా వసంత కుసుమా • కరమువేడి
పూర్ణచంద్రోదయ స్ఫూర్తి • మునుపె పడదు
శాలవైచ్యము ! నాకాన్యుఁ గంధివాడి
త్వరిగవలకాఁకలార్పు న్నా • తల్పమెఱఁగి
ఓ మలయమారుతమా, !

చ॥ బలముఁబుట్టె భూధరినూ • వెల్వడి, పెన్పొదిరిండ్లలోమహా
బలమునభూజా జంతుతతి • బల్మినదల్చి వనాంతరాళమం
దలరిమెలంగి హంధభయ • దాక్ష్మ్యఁజూపి చెలంగునట్టి బె
బ్బులివి సమార ! నిప్రమముఁబొంట్లను జల్వనొసంగినేర్పువే!

అదిగోప్రభాతమైనది. లక్ష్మణా ! చూడుమానూర్పుదిక్కున
చ॥ జలనిధినీవుగ్రంథిడఁగఁ • జల్లఁగవచ్చి నిశాచరుండిబఁ
జలజన్ము నాథవత్పతి వి • హదముఁగూర్చి నటండుఁదెల్పెనా
గొలకొల పక్షులెల్లెడలఁ • గూముఁటెటింగి నిజారిఁగూల్చియా
తొలిదెసఁబడ్చినీ ధవుఁడు • దోచెను కత్తికి సంకసంబుగాఁ

ఇనకులజాతుండనైన కేయ పులుంగువలన వృత్తాంతమెటింగి
యు నాదుష్టరావణుని వధించలేక విరహాబ్ధిఁబడి మూనుంగుచుంటి ఛీ !
ఇంక నేటికి నాబ్రతుకు. (సక్రొనుడై)

ఓరోరిగర్వాంథా ! దుష్టనిశాచరా ! నిహృత్సహబలంబుఁ
జూచుకొని మాయాకురంగమైనచ్చి నాచేనిహతుఁడైన యామారీ
చునివలెవిచ్చుఁగూడఁ జంతుకపోతినా నన్నీ చేసునని బిలువకుము. ఏదీ,

లక్ష్మణా ! ఆవిల్లమ్ముల నాచేతికొక పారి యిమ్ము?
లక్ష్మ—అన్నయ్యా తొందరపడకును. నామాటవినును
రాము—తమ్ముడూ, రావణుఁడు మీవదిన సంతకాలము ప్రాణములతో
నుంచునా? ఎక్కిడిమాట ! ఈపాటికిఁజంపియేయుండును.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా ఏటికీయల్లీలములు

ఉ॥ ఆరమణీయ ధన్యగుణ • కట్టిదొసంగు పాసంగెనేని ఛా
వారిఘంటిపోవవొకా • వారిజసంభవుఁ డీల్గుండునా
భోరున ముజ్జగంబులును • పొల్పుటపోవలె నొక మాటుగాఁ
బేరిది భూనధంబు బొక • పెట్టున లోతులనడ్డెవయవా ?
అన్నయ్యా, ఎవఁడో కోతిహాపమున నిచ్చుటకు వచ్చుడు
న్నాఁడు అమ్ము వింటికింపొడిగి జాగ్రత్తగ నుండుము.

(ప్రవేశము. అంజనేయుడు.)

అంజ— (రామలక్ష్మణులకు నమస్కరించి)

ఉ॥ ఎక్కడివారలయ్య యిట • కేరికతంబున నచ్చివారలి
భక్తనిమేనులుంగఱున • చందముఁజెప్పక చెప్పుచుండె మీ
రెక్కుడు పుణ్యమూర్తులు న • హీన పరాక్రమవంతులందు మీ
రిక్క డవ్హానులై తిరుగ • నేటికిఁజెప్పుడి మీకు ముక్తికా॥

ఉ॥ భూవలయంబు నేలఁగల • భూపతిలీనులఁ బోలువారు మీ
రీవఁలకలాజనము • నేలధరించితిరయ్య నవ్వగఁ
మీ నదనారవిందములు • మిక్కిలి సుక్కటియున్న వలనో
సావనులార ! మామనికి • కట్టునకుం దయసేయుడి త్వరగ

లక్ష్మ— (జనాంశికముగా) అన్నయ్యా, ఏడుమర్కట రూపముఁజూ
చ్చిన రాక్షసుఁడుగాఁడు కద ?

రాము—తమ్ముడా; ఆసంభాషణ సాష్టవమును ఆ వదలాలిత్యమును
అశబ్దాదిత్యమును ఆమరొజ్జ నమ్రస్వభావమునుఁ గడుంగడు
హృదయంగమములై నీని నట్టివానిగాఁ దోఁపించుటలేదు.

లక్ష్మ—అయ్యా, మేము సూర్యవంశజులము. క్షత్రియులము.

సీ॥ మాతండ్రి దశరథు • మాట నాదలఁచాల్చి కవచందుశుండిమి • ప్రహుఁజూని
ఇనకులశేఖరుం • డీరాముదేవి దుష్టత్కండు రావణుం • డపహరించె
అమైకైజెదకుచు • నడవులందునఁ బోవఁ బులుఁగునల్లనమాకుఁ • దెలిసెనదియు
భక్తిమైనెంగిలి • ఫలహారవిడిమాకు కబరిచెప్పిన విశే • వంబుఁబట్టి
శ్వరగసుగ్రీవుతోఁ జెల్మిం • బడయఁగోరి నచ్చివార మీరామపు • పొలుఁడధికఁ
శర్యవంతుఁడనుమాన్తి • సత్వరకుడి తనికె దమ్ముడ లక్ష్మణుం • డనెడివాడ

అయ్యా మీరైవరో మేమిటుంగవచ్చునా?

అంజ—చెప్పెద వినుడు,

తే॥ గీ॥ వాయుదేవుని సేవించి భవ్యచర
యంజనా దేవి గన్నట్టి యనుగుణుఁడ

మిహిలసూనుని మంత్రినై • మెలగువాడ
నన్ను హనుమంతుఁ డెందురో • నరవరేణ్యుః॥

రాము—అయ్యో,

సీ॥ రుజగొన్న చెలికానిఁ • బోవుగా నొకఁ డిది నింత నిద్దురమాను • టెఱుగువారు
అపార్థులెవ్వ • ననదలకెప్పుడైన నింతయోగిరమిచ్చు • టెఱుగువారు
పండ్లంధులనుఁజూచి • బాష్పకణంబుల నెప్పుడైన నులించి • యెఱుగువారు
బింబానవముఁగూర్చి • యొకయింత యుపకారమెప్పుడైన నొనరించి • యెఱుగువారు
స్వామిభక్తియె సామ్యుగా • నులువారు ప్రాణమాలఃమిత్రుల • పంపునేయు
వారలొకరె నందుచే • కూరునేమి తెలుపఁగదవయ్య పుణ్యంబు • గలుగునీకు॥

ఆంజ—అయ్యోలారా, అట్టివారొకరైన వేనిచో నీ ప్రపంచ మెట్లు
నిలుచును ? అట్టివారిందు లేకపోలేదు.

తే॥ గీ॥ ఇచటి కనతిదూరిముఱోనె • ఋశ్యమూక
దగముఁ దొందు సుగ్రీవ • నామధేయుఁ
దర్శనుతుఁ దగచరనాథుఁ • దలరువాఁడు
తమరుచెప్పిన గుణములఁ • దనరువాఁడు॥

అయ్యో, మంచివారికేయూపదలు వచ్చుచుండును. మీరు
విచారించుకుఁడు,

ఆ॥ వె॥ ఎట్టివారలైన • నిడుమలఁ బడకుండ
నెలమినుండు వార • లెచటఁగలరు
గోడుదక్క సకల • గోల్పడి సుగ్రీవుఁ
దగమునంటిమెలగు • నడలుఁగొనుచు॥

మీరు రవికులసంభవులు. మారాజు రవిపుత్రుఁడు. మీర
లుభయులు బంధువులై యుండి యొకొరుల దర్శింపకుండుట
మలుగాదా మారాజు కడుమున మీకు నేను స్వాగతమిచ్చు
చున్నాను. దయచేయుఁడు మిచ్చులఁ గనుగందకుండ నాభువ
ములపై నెక్కించుకొని బోయి మారాజుతో మీకు స్నేహ
మొనగూర్తును.

లక్ష్మ—హనుఁడుతుఁడా, మీ రాజునకుఁగూడ సతీవియోగమేనా ?

అంజ— ఆసంగతిని మారాజుగారే చెప్పెదఱు రంధ్రు. 'అని కొంత ముందుకునడిచి సుగ్రీవునియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి)

ఉ॥ హేమికున్మార ! నేటిదిన • కేసుదినంబు భవన్నగంబు పు
ణ్యాలయమయ్యె; గీశకుల • మంతయుఁ బావనమయ్యె రామభూ
షలుని రాకచేనిపుడు; • పండెనుగా మనపూర్వపుణ్యమీ
వేళను; సూర్యవంశజులు; • వీరలు నీకుఁబంధువుల్ జమి

సుగ్రీ—

ఉ॥ వందనమయ్య మీకు దయ • వచ్చినదింతకు మమ్ముఁగూడ నా
నందముఁ బొందితిం దమకు • నాపయి గౌరవముంచినందుకే
పొందిన మీమక్తిర్తివిని • యుంటిని; యెన్నడు రాకపోకలే
యందము బంధుకోటికవి • యాతిన నెవ్వని కెవ్వఁడోదా॥

అయ్యా, ఈ శాఖపైఁ గూర్చుందుడు

అంజ—కపిరాజా! అయోధ్యరాజైన దశరథ మహారాజునకు వీరు
కుమారులు. ఈయన శ్రీరాముడు. ఈయన తమ్ముడు లక్ష్మ
ణుడు తండ్రియొజ్జుఁబూని పనవాసముఁ జేయుచుండ శ్రీరా
ముని సతియైన జానకిని రావణాసురుం డెత్తికొని పోయెఁట.

సు—అక్కటా ! యెంతకష్టము!

ఉ॥ ఎంతటిమాట వింటిఁ దయ • కెంతటికష్టము సంభవించె న
య్యింతినిఁ బట్ట రావణున • కేవిధిగుండెలు తాళెనొక్కొవాఁ
డెంతకునైన శాహసుఁడె • యెంతలుపుట్టఁ దొడంగెనయ్యర
వ్వంశయు నిల్వదీ జగతి • యిట్టివి మున్నెపుడైన వింటిమే!
తరువాత నేమైనట్టి?

అంజ—ఆమెకై నమకుచు నడవులలోఁ దిరుగాడుచుండ సీతాదేవిని
రావణుడు దొంగిల్పిచ్చి కొనిపోయినాడని యామెను బంధ
విఘ్నక్లశేయబూనిన నీడోధున శ్రీవృంధు చెప్పినాడట.

సుగ్రీ—అయ్యలార! ఆ యండజనాధుండు మిక్కిలి నందనీయుడే గదా!

రాము—

తే! గీ! ఇంతికుపకార మొనరింప • నెంచి దనుజు

దానితెక్కలు ముక్కలు • జేసికొన్న

కాశీమాజనకుని పూర్వ • పరిచితుం డ

తనయుణముఁ గీర్చుటకు వ్రాకుం • దరముకాను॥

అక్క—రావణునితోఁ బోరజాలక యెఱకలు విఱిగి నేలఁగూలి పాగ్గా పశిష్టైశ్చయింపిన యా జటాయపు మాకాసంగతిఁ జెప్పి పాగ్గానులు విడిచినందుకు నమ్మహోపకారికి దహనసూక్ష్మారము లాచరించి వచ్చుచుండ ద్రోవలో శబరి యను నది మాకాశ్రిమి మివల్లనగునని చెప్పినందునఁ గొండతాసఁ బెట్టుకొని పంపాది వాటి మీదర్చన మెట్లగునా యని యాలోచించుచుండ, మాయదృష్టవశేంబున నిచానిని మాకుం గప్పట్టి మమ్మాదరించి తమకడకుఁ దోడ్పొని వచ్చినాడు.

సుగ్రీ—అయ్యా! నేను మీకు బరాయివాడను కాను,

ఉ! వాసిగఁగాకిచే గబురుం • బంపిరానొకొ! యింతదవ్వవా

కోసముమీకు రావలెనొ • కో! యెపుడుం దనువాడక గదా

నాసకలంబు నాపగము • నా కపిసైన్యసహస్రముల్ సదా

ఏదమయంబునై నందను • వేయని నమ్ము డభేదభావముకా!

అయ్యా, మీకు నావలసఁకాగల కార్యముఁ దప్పక చేయు

దును; కాని మీవలన నాకొక కార్యము నావలపియున్నది.

రాము—అదేమికార్యము?

సుగ్రీ—అయ్యా, వాలియను కపినాథుండు మాయన్న, మేమిరువుర మవిభక్తులము. జ్యేష్ఠసోదరుడగు నవ్వాలి కపిరాజ్యమేలు చుండ దేహమీయ నిండయ్యును నొకేపాగ్గాముతో నశ్య

న్యాయు హగంబుఁ గలిగియుంటిమి. అక్కటా! ఎక్కడఁజూచినను
రాక్షసుఁ యల్లరియేకదా? దైవము మమ్ములనుఁ జూచి
యోర్వలేక గాఁబోలు గొంతికాలమైనఁ తిరస్కార మాయన్నపై
కొక ఘోరదాహపునిచేఁ గయ్యంబునకుఁ గాలుద్రవ్యంబుచే. అప్పుడు
మాయన్న యాముక్కిడి రక్తసిని దూరముగఁ దరిమికొని
పోవవారికపురు నొక గుహఁబిలుంబునఁ జొచ్చిపెనుగులాడు
చుండిరి. నేను పెద్దయుంగాల మాబిలముఖంబుననుండి నిరాశ
జెంది యన్నకై వేలవలయేడ్చుచు నింటికే మగుడివచ్చితిని.
ఊరివారందఱు నన్ను బెద్దజేసి పట్టముగట్టిరి. అంత కొంతకాల
మునకు మాయన్న వచ్చి “ఓరీ అన్ననుమ్మె గా దనుజనకొ
ప్పగించి నీవు రాజ్యమేలదలంచితివా?” యని నావైఁగారములు
మిరియములునూచుచు నన్ననరాని కాటుకూతలుగూసి నన్నుఁ
బట్టికొట్టి హవడిసేయ,

ఉ॥ అట్టితలంపు నామనసు • నందునలేదు శమింపుమంచుఁ గే
ల్వట్టితిఁ గాళ్ళు వేళ్ళబడి • పల్లరు ముక్కితి; రాజ్యమెల్లఁ జే
పట్టుము నీవ, కోరనిక • భాగమనంటిని; యచ్చిటిం జెవి
నైట్టక నానకిఁ రుమను • వీడక బట్టినిబట్ట మత్తుడై॥

రాము—ఓ రా! ఎంతఘోరపాతక మొనర్చినాఁడు!

మగ్గి—

ఉ॥ అన్న పరంగవారతి మ • హాఘకరంబుగదన్న; వావిగా
దన్న మదీయకత్తి రుమ • వారటఁ బెట్టకుమన్న; ధర్మముక
మన్న నజేయుమన్న పని • మందిని జిన్నతనంబుఁ దేకుమా
యన్నయఁబన్న నింతివిన • జాయెను పెద్దలు నొక్కఁచెప్పినన్॥

లక్ష్మ—సుగ్రీవా! అట్లులైనచో మీయన్న తప్పక దండితుఁడుగావ
లసినదే,

సుగ్రీ—అయ్యా, అన్యాలి మహాబలశాలి. మృశవందనశీలి. దేవేంద్ర కుమారుడతడు సురలక్ష్మననజేయును. మతుగఋషి శాప వశంబున- ఆరునకడుపువల్లగా- సతండి ఋష్యమూక వర్ష తమువద్దకు రాజాలడు గావున నేనిగ్గిరిపంటిముంటిని. నాకు సహాయము జేయవారెవరు? నే నాతని జయించుటెట్లు?

రాము—విశత్సముద్రాబున ముగ్ధియున్న నీబోటి మహనీయునకు శ్రహాయమొనర్చువారేలేరా? మన ముధయులము సంగడి కాండమైతిమి. నీకు మేము తప్పక సహాయమొనర్చి కపి రాజ్యమునీకు బట్టముగట్టెదము.

సుగ్రీ—అయ్యా రాజ్యమునకేమి!

మ! త్రపలే కీవిధి నన్ను వారి కడు చి • లోక్షోభలం బెట్టునుగా విపులంబా నకకీర్తిదెచ్చుకొనెగా • నీ యిందునేమున్న నీ కపిరాజ్యంబుకే కెంద్రైరిప్రభు లా • క్కందైనబోచంతయు న్వపువుం బాసితయుల్లు వెంటగొనిపో • వంజాలిరే రాఘవా! అకటా! నాసతముగి యెంతవిలపించుచున్నదోకదా!

రాము—సుగ్రీవా, నీవంతగ విచారించిన లాభములేదు. చూడుము క్షణములో వాలింజంపి నీభార్యను నీకొప్పగించెదను. ఇదె, నీకథయహస్త మొసంగుచున్నాను.

సుగ్రీ—చిత్తము. అయ్యా రాఘవా నీబలము నొకసారి జూడవలె ననియున్నది అల్లక్కడ దుందుభిమను మహాశాయము గలదు. దానినెత్తగలవా?

రాము—ఓ-అదియేవా? అదెంత (లోనికిబోయి యెత్తివచ్చును).

సుగ్రీ—

మ! అహహ! యింతవిచిత్ర మిందుగల • దారా! యేమివిన్నానమా మహిభత్సన్నిభ మా సహస్రమదన • న్నారంగ సత్వాధుళా

ఎహమాదుండు కాయముకొ కుణములోఁ బాటించకే క్రిందని
మృహనీయుం డెగమిఁబెగోట నదిరా • మవ్వంపుఁ గన్వట్లుగఁ.

అయ్యా! చీకీపోయిన యిమ్మొండెము నెత్తుటలెక్కలోఁది
కాదు, అల్లక్క-డ సప్తతాళములున్నవి. వానినొక్క పెట్టున
నొక్క బాణమేసి కూల్చుగలవా?

రాము—ఆ అటులనే చేసెదను. (లోనికిఁబోయి బాణమేసికూల్చును.)

సుగ్రీ—(మిక్కున వ్రేలుంచుకొని) బేరా!

ఉ॥ అమ్మను వింటికిందొడిగి • యద్భుతమావ హిలంగసప్తతా
ళమ్ములనొక్క వ్రేటునని • లాఘవమొప్పుగఁ. లనెసి నాఁ
డమ్మక చెల్ల! రాఘవుడ • నన్యమహాత్వ విలాసుడంచు రూ
ఢమ్ముగఁ జెప్పవచ్చుగలఁ • డాసనియాలని కెక్కడైననుఁ.

ఈమహనీయుఁడు వాల్మీజింపుటకుఁ దగిఁచాడని చెప్పుటకు
సందియములేదు. ఈతనివలన నాకార్యమిడచుననుట నిశ్చ
యము.

రాము—సుగ్రీవా! రావణుఁడు నీలనొక్కడదాచెనో నీకేమైనఁదెలి
సెనా?

సుగ్రీ—దేవా, ఆరాక్షసుఁడొక్కడివాఁడో తెలియదుకాని యీమధ్య
నొకనాఁడు రాక్షసుం డొక స్త్రీ నాశాశమార్గంబున నెత్తి
కొనిపోవుచుండ నామె యీగముపైనున్న మమ్ముజూచి
తన సగలనొలిచి మూటగట్టి క్రిందపడవై చివరి. మా వానరు
లామూటందీసి భద్రఁబడిరి. ఆమూటఁదెప్పించి మిఁకిప్పుడే
నొసంగెదను. ఆమె వై దేహియే అనియుండ నొప్పును. నాకుఁ
గపియాధ సహస్రంబులు గలవు. విశ్వాసపాత్రులగు సేనాను
లనేకులు గలరు. నల్లిక్కలకుఁ గపియోధులంబంపి భూపుత్రి
జాడఁదెలిసి కొందఱు, అంజనేయా! నీవుపోయి యాయాభం
గముల ముల్లెం దెమ్ము.

అంబ—చిత్తము (అనిలోనిఁబోయి మూటఁదెచ్చి యుచ్చుచున్నాఁడు)
 రాము—(మూటవిప్పి) హా జానకీ ! మనోనాయికా ! ఈనగలన్నియు
 జానికివేళ అకటాయది వగలమూటగాని వగలమూటగాదు.
 (మూటలోని ముత్యాల హారముఁదీసి ముద్దుఁబెట్టుకొని) ఓమా
 క్తికహారమా !

చా. మిక్కిలుగులు దానవని • మిక్కిలి నెమ్మచు సద్గుణంబుల్
 బెనువడఁగూర్చి సిన్నుదన • శీరుగవక్కువ జేర్చుకొన్నదా
 జనకజ్యోతస్సపంబేటుఁగఁ జాలుదు వాసతినన్నుఁ గూర్చితా
 మనముపనే మొంచె నొకొ • మాక్తికహారము ! చెప్పవేదయః

చా. కనుగలఁడింటివాని సెగ • గానిలినిద్రయొకింతలేక భో
 జనముసహించ కయ్యవని • జాత స్మరించుచున్న వేళనా
 మనికీర మాగ్నఁగూడితి వి • మైథిలిపేరుగ నిన్నునక్కు నా
 మనిచెడ మిన్నెదల దయ • నాసతి చన్నవధంబుఁ జూపవే!

అయ్యో ! ముత్యాలహారమా ! మాటలాడక యూరకొనెద
 వేల? నిన్నుజూచినంతనే నాపంచపాఞ్గములును లేచినచ్చినవి. ఆ జా
 నకీరమణినిప్పుడు కన్నులారఁ జూచినట్లే యున్నది. క్రూరదానవుఁడు
 దొంగిలించుకొనిపోవునప్పుడు వామనోహరిణి నన్నుఁగూర్చియేమని ప
 లవించెనో యొకసారి చెప్పుము? హారమా ! సమయమునకువచ్చి నేను
 రక్షింపఁజలనండుకు వన్నేమనెను ? ఓమాక్తికహారమా ! నీమతార
 మును నేనెంతనికొనియాడుదును. ముత్రైపుజిప్పయను గుహంతర
 మునవసించి సూచికాగ్రస్థలినుండి ముక్తాహారమవైతివిగావున నాసితా
 భామవక్షంబుననుండఁగల భాగ్యంబునీకు లభించినది. నేనొక్కముక్తా
 హారముఁ బొటించినంతమాత్రాన నాకాభాగ్యమెట్లునా ?

(మూటలోని బన్నసరముఁ దీసి ముద్దుఁబెట్టుకొని)

ఓబన్నసరమా ! నీయుత్తరబుద్ధి కే నెంతయుపెచ్చితి

ఉ॥ అక్షయగంధసారభ భ • రాంచితమై నెలువొందుజానకీ
వక్షమునుండు భాగ్యరమః • బాసియుఁ బృష్ఠసరంబి • నీవు నా
రక్షణసేయవచ్చితివి; • రమ్యగుణాంచిత మూర్త్యువ్యపుం
బక్షముసేయు నప్తుడను • జన్మమునొచరుగాదె యింతయున్ |
(మూటలోని మణిహారముదీసి ముద్దిసి)

ఉ॥ కోమలినిన్నుఁ జిన్నపుడె • కూర్చినదాటను నిప్పుడామెచే
తోముదమేది చిక్కుబడి • తూలుట పైఠాకనీవు నీకళా
స్తేమముదక్కి చిక్కుబడి • తే మణిహారము! తెల్పుచి నమన్
భామయురంబుఁ జేర్చి నిరు • ప్రక్కల చిక్కులు తీలువట్లుగన్
(మూటఁగట్టబడిన యుత్తరీయముదీసి ముద్దిసి)

అక్కటా! ఉత్తరీయమా!

సీ॥ ఉవిడ నెన్నో సటివై • నుదయించు చెరుటార్పు వలిగాప్పునొసఁగు చీ • వనవునీవు
పడతిమార్గాయాసః • పడి నేలవ్యాధివో వసతిజేహర్పు లః • ల్పంబవీవు
కలికితోమ్మునగుల్లు • కలిమిఁగాపాడువో నాటమెప్పడియొలె • నాటవీవు
తరుణికిఁజేరెండ • తగులకుండకనీడఁ గూర్పుమండెడిగుబ్బ • గొడుగవీవు
ఉర్విసుతయొద్ద నీవై • ననున్నయెడల నామెకొఁయిలె యాపచారి • వగుడుగాదె
వనితవిడనాడి నీవిట • వచ్చితేల డంబుదక్కియొయ్య త్తరీ • యంబనీవు? ||

(కన్నీరుఁ దుడిచికొని) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! ఈ యందె
లెవరివోయి?

లక్ష్మ—(మూటలోని యందెలను దీసిచూచి నమస్కరించి) ఇయ్యంది
యలు మావదిసవే.

తే॥ గీ॥ ఆమెపదపంకజములకే • నధికభక్తి
నెలుగువాడను గావున • గుఱుతుఁ బట్టి
నాడ నియ్యందియలెగాని • నాకుఁ దేలియ
వామెయితర భూషణములో • యనఘఘటిత!

అన్నయ్యా! మనమొలె విచారించినను లాభములేదు ముందు
సనిజాచికొందము.

రాము—నుగ్రివా, మనము సీతాస్వేషణకై యుప్పుతో తగిన వానరోత్రముల సల్పికుల కంపకచ్చనా ?

సుగ్రీ—

సీ॥ తెన్నుఁగానఁగ నీక • మిన్ను గొప్పములుగా మోక్షలై నెలయేళ్ళు • పొలుచుండె
బాటలు మెల్లఁబడి • పంకంబుతోనంట జనల ప్రయాణము • ల్లరుగకుండ
విచ్చు మొగ్గఁజేయ • బంజనాల్లరియంగ సంతిలుపల్లెల • సాగకుండ
తడివంటచెఱువచే • తను పొయ్యి నుండమి ససిగ వేళకుఁ దిండి • పొసఁగకుండ
• తడిసేయద్దలై పథులు • తరువులందు మెడలతోయ్యులనిడికొని • మెడలకుండ
బగులుకట్టు కట్టలనిల్చె • గనవులేక యట్టి వ్విస్మయదనగా • దెందుకై న॥

లక్ష్మ—అవు నవును.

ల॥ వే! కన్న కూతుపడడి • కడగండ్లదలపోసి

య్యుర్విమిగుల నేచ్చు • చున్నదనఁగఁ

వర్జ జల్మమునిండి న • సుధాతలముపైని

నేళ్లుకోల్లుగఁ బ్రవ • హించుచుండె॥

రాము—బోరా !

తే॥ గీ॥ చక్రవాకంబు జలధియు • సలిపినట్టి

పుణ్యమేమొ ! తన సతులఁ • బొందిరిప్పు

డట్టి సుఖమునాకు లభించ • దయ్యె వకట

వర్ష కాలము వాళెల్లు • వార్షమగును॥

అయ్యా ! మనమిప్పుడు చేయవలసినదేమున్నది ?

సుగ్రీ—రామచంద్రా! యీవర్ష కాలముపోయి శరత్కాలము వచ్చిన తర్వాత మనము సీతాస్వేషణోద్యోగంబు సల్పుదము. ఈపా వృట్కాలమునందా మిమ్ముల మానగంబుపైనుండఁ గోరుచు న్నాను. ఈసమయము వృధాపుచ్చక మనము వాలిపై యుద్ధ సన్నద్ధులమగుదము.

రాము—అయ్యా ! మేమిచ్చటనేయుండెదము. మీరుపోయి వాలిపై కెత్తి వెళ్లుటకుఁ దగినదందుఁ గూర్చుడు.

సుగ్రీ—అయ్యో, మాకు సెలవొసంగుడు.

అంజ—అయ్యో నమస్కారము.

లక్ష్మ—

శా! లేమంగోల్పడి తద్వియోగజనిత • క్లేశంబునంగుండు మా
రామస్వామినిఁగాంచి సాదరమతి • వ్రావించి శాశ్వతముగ
స్వామింజూపి తదీయసఖ్య మొనగూ • ర్పంజాలినా వద్దిరా!
సామీరీ! నినుఁబోలు వాఁడుగిలఁడా • సర్వసహంజూడఁగఁ

అంజ—అయ్యో! నే జేసిన దేమున్నది. మహానుభావులరగుమీకు
నాయందుఁగల ప్రేమాభిరేక మట్లనిపించుచున్నది. మీరు
సన్నగ్ధింపవచ్చువా?

(సుగ్రీవాంజనేయులు నిష్క్రమింతును)

అవనిక జాటును.

చతుర్థాంకము సమాప్తము.

పంచమాంకము

—ప్రథమరంగము.—

(ప్రవేశము రాముఁడు)

రాము—అహ! శరత్కాల ప్రభావము!

తే! గీ! దనుజుడైదాడివ్రానిదె • తరుణమనుచుఁ

దేఁటతెల్లఁగ నాకుబో • ధించుకొఁతక

సంగ నదులుతేటవడియె • నింగినుండి

కోదమయంచలు దిగుచుండె • గుములుగట్టి!

హలినెఱంపి సుగ్రీవునకుఁ గపిరాజ్యమొబట్టముగట్టితిమి. ఆ
సుగ్రీవుఁడలవోక సుఖంబుల ననుభవించుచు లీలావికోదంబుగానుండి
గోర్వాంధుడై నామాటయే మిఱచిపోయినట్లు దోచుచున్నది. రవి

మానునిఁ దీసికొనివచ్చుటకు నాచేఁ బరీక్షఁబడిన సామిత్రి యింకను
రాజాయె 'కారణమేమిఁకదా?

(“ప్రవేశము” - సుగ్రీవుఁడు - లక్ష్మణుఁడు - అంజనేయుఁడు.)

సుగ్రీ—అయ్యో! నేను మిమ్ములను మఱచిపోచునా? వివిధవాన
రోత్రముల నన్ని దెసలకుఁ బంపితిని. వారింకను రాలేదు.
ఈ హనుమంతుని మీ రేదిక్కునకుఁ బామ్మనిన సాదిక్కునకే
పోయి కార్యంబు సాధించుకొని రాగలఁడు శైలవిందు.

రాము—ఓయీ! పావనీ! నీవిటురమ్ము.

శా! నీవాచాలత నీవివేకగరిమ, నీసమస్తవాక్సౌధియు
నీవర్చస్సును నీగభీరగుణము, నీమిత్ర విశ్వాసము
నీవీకన్నియుగన్న చాది క్షణిలో, నీవర్ధిలంఘించుచు
నీవాదేవినిఁజేగఁలాడవని నే నన్నమ్మితిన్బావనీ॥

నీవు వై జేహింగాంచినపుడు నిన్నామె నమ్మునో నమ్మదో.
ఇదిగో నాయంకుశీయకము. నామెకావవాలుగఁగొని దక్షిణదిక్కునకుఁ
బామ్ము. పావనీ! నీవు జానకింగాంచినప్పుడీ నామాట జ్ఞాపకముంచు
కొనుము నిన్నుఁ జార్థింపెద,

చ! అవనిజమున్న నావిషయ, మారసి యుోర్పడి కమ్మతావులక
సవదరియించి మెల్లఁగను, జాగొనరించుచు నీదుతండ్రియా
పవనుఁడు వృద్ధుఁడై మలసి, వచ్చినవచ్చునుఁగాక నీవు నా
యవనిజవార్తఁ దెల్పుటకు, పంతుకుముందుగ రావలెంజమి॥

అంజ—సరిసరి జేవా, నేను మీబంటును నన్నమీరు ప్రార్థింతురా
యాజ్ఞాపింతురా? మీరు మహనీయులు. జేవా, మీదర్శన
మైనప్పటినుండియు మీకార్యము నేజేయుగలనని శైర్యము
కలుగుచున్నది.

మ॥ నిను ధ్యానించుచు నీచుహాగుణముల • నిర్మల్యంబు వర్ణించుచు
నిను నేదండ్రుగ జానకివననిగా • నిక్కంబులోనెంచియా
ఘనకార్యంబును జేయఁబూనితిని న • స్థావరజ్యమేషారంగ
స్థనివేగ్ గృతకృత్యుః జేయఁగదవే • నాచాలిదై వంబవై ।
దేవా! నేనికఁజొయెదను. (అందఱకునమస్కరించుచున్నాఁడు)

(అవనిక జాతును)

పంచమాంశము—ద్వితీయరంగము.

లంకలోని యశోకవనప్రాంతము.

ప్రవేశము—అంజనేయుఁడు

అంజ—శ్రీరామునివద్ద సెలవుపుచ్చుకొని దక్షిణాపురిక్కున ననువె
దకని చోట్లులేవు పెక్కులిక్కట్టులం బడి యెట్టెట్ట శ్రీరామ
కృపావిశేషంబునఁ బారావారిను దాటివచ్చితిని. నాకెక్క
డదల్లి జానకి కానరాదయ్యె లక్కటకటా! ఇకనే జేయ
వలసినదేమి ?

చ॥ వెదకితి లంకలోదనరు • వీధుల నున్నతసాధనీమల
న్వెదకితి మూలమూలలను • వేమఱుజూచిన చోట్లయందె నె
మ్మదిగను జూచికొంచకట ! • మజ్జనని స్మహిపుత్రి నెచ్చటం
దుదిగనలేకపోతి నుది • తొట్రిలుచుండ నికెట్లులో కదా !

ఉ॥ క్రోతులపిండుతోఁ గలసి • గోప్యముగాఁ జరియింపలేక సం
పాతివదించి నట్టినుడి • బైఁగొని నేనొకమేటి నంచుబల్
స్వాతికయంబుఁబూని మహా • దంబుధిదాటఁగ నేల ! నిచ్చటి
రాతిరి జేర నేలను బ • బరాభవ మందఁగ నేల దైవమా॥

ఉ॥ లక్కట ! జాంబవంతుఁడల • యంగదుఁడు న్ననుగొప్పనేసి ప
రెక్కివనాడు వాయుసుతుఁ • డీతఁడెగాక మరొకఁడీటనికా

జక్కగఁ జేయలేడనఁగ • వచ్చుచు నూరకొనంగలేకనే
నిక్కరినంపుఁ గార్యమున • కేలదొడంగితి గర్వితుండనై!

అయంగహమణి యంగమచ్చములనారసి వచ్చుటకు నీవేతగిన
వాడవని శ్రీరాముఁడు నన్నగించి నాకీయుంగర మీయ వచ్చినప్పుడు
మహా ప్రసాద— లభించెననియెంది దీనినేనేలఁగయ్యింటిని? అక్క-
టకటా!

శా. తనతోన్నతి యీవరాకృతిమును నా • కేపొందియుండంగనే
నాసారింగని త్తయయ్యె మన శా • ర్యంబంచు వాక్రువ్వనా?
నీసంజేకముచాలు, నీదు సతికి న్నీకుకనచుస్కారమో
కౌసల్యాత్మజ! చేతగాదనుచు ను • గ్రంబీయనా దీనతఁగా!

అకటా! ఎప్పుటికప్పుడు శ్రీరామలక్ష్మణ సుగ్రీవులు కపివాహి-
నులతో నాకొకఁడగుచు చూచుచున్నందుకు. వారికడకేమని పోవువా-
డను? వారితో నేమనిచెప్పుదును? అకటా! నాకెంతగతిపట్టినది!
ఛీ! యిట్టిబ్రతుకు బ్రతుకుటకంటె మరణమే మేలు. దైవమా! నలు-
గురిలోను బరిభవవలయుటకా నన్నుం బ్రతికిందితిని? బయలుదేరినది
యెవరు నాకెన్నియొకడలో కలిగినవి. ఆకష్టములదాటించిన వాడ
వునాకు జానకింజూపలేవా? మా దైవమా?

శీ॥ కంజాత్మఫలమని • కబలించుగొని నర్మ దొగినను భస్మమై • యుంటినేని
అంతోధిదాటు న • న్నడగించిన యదియొడగిననడఁ దొక్కి • యుండనేని
అలసురసాసేపిం • కల నోటఁ బడినప్పు డొకటనే తీర్ణమై • యుంటినేని
లంకఁజొచ్చినవేళ • లంకయను నికాటియొచ్చిననడఁతేర్చి • యుండనేని
స్వామికార్యంబు సాధించఁ • జాలనట్టి పట్టికవికిమాలినవెన • బండనగుచు
నేనురామసుగ్రీవ స •న్నిధికిమలఁ జోవనక్కఱలేకుండఁ • జోవుఁగాదె॥

ఒకవేళ రావణాసురుఁడు జానకి నీపురంబున దాచలేదేమో!
మఱొక్కడ దాచుగలఁడు? అకటా. ఒకవేళ కృష్ణుఁడై యీమెను
దానపుడు చంపియుండఁడుకద!

ఉ॥ అంతటిఘోరకృత్య మాను, రాధముఁడేయొనరించినేనిర
వ్వంతయు జాలిలేక భువ + నాభులనబ్ధిని నూరఁదొక్కనా
పంతముమీఱ రావణునిఁ + బట్టి యమాంతముఁజల్పివేయనా
సంతనకట్టియూపురి ని + శాటులనందఱి రూపుమాపనా॥

(కొంచెము ముందునడచి) ఆహా! నానావిధము జంతుసంతాన
ములచే నిండినిబిడికృతమై చెన్నలరారుచున్న యియ్యశోకవనంబున
నేవెదకనేలేదు. ఇందున జానకి లేనిచో నిఁక నామెంగనుఁగొందున
నుమాట సున్న.

ఉ॥ శోధనఁజేసిచూచెడి న + శోకవనంబున నిందుఁదల్లి యా
మైథిలికానరాని యెడ + మానినియున్నినిఁ జాపుమంచునే
వేధనుముప్పుతిప్పలను + బెట్టెదఁగాని హరింద్రుడుల్ల
బాధలముంతుఁగాని యింక + నామెయిరాముని మ్రోలనుంతువా?
అదిగో, చంద్రోదయమైనది.

తే॥ గీ॥ కైరవాపుడు గనుపట్టె + గగనవీధి
కటికి చీకఁటినే నీత + గానఁజాల
ననుచు, దేవతలుపకార + మును నొనర్ప
దివిరిపెట్టిన చల్లని + దీపమనఁగ॥

తే॥ గీ॥ ఇదిగొ వై దేహినిచ్చట + వెదకుకొనఁగ
నోయిపావనీరమ్మను + చున్నవనఁగ
శోభనెనకమెనఁగునియ్య + శోకవనినిఁ
గొబ్బునఁబులుంపలన్నియుఁ + గూయఁజొచ్చె॥
(అశోకవనముఁ బ్రవేశించి) అక్కటకటా! ఈయశోకవృక్షము
క్రింద పాప మొక్క యన్నులమిన్న గవంబుడుచున్నది.

సీ॥ నిశగుడ్డనూబల + నివహంబుల్కొలుడి బింబించుజక్కవ + వెలఁదిఁబోలి
క్రూరభింబిని + శోటిలోపలఁబెక్కి నీటాఱుపాప + కన్నియనుఁబోలి

చటులమాజ్ఞాలికా • చయములోదగులంది అడలురాదిల్కయి • బ్రాలిబోలి
కవ్వమ్మగాడినీ • గణములో బెగదొంది దురపిల్లులేటియై • దువసుబోలి
తడవతడవకునిట్టార్పు • విడుచుకొనుచు దిక్కురేమికిగన్నీరు • గుక్కుకొనుచు
దనుజకాంతలలో జిక్కి • వనరునట్టి యువిదయొకరిత కన్నట్టు • చుండె నకట!

అల్లక్కడఁగావలియుంచబడిన రాక్షసస్త్రీలు నిద్దురపోవుచు
న్నారు. అక్కటా! ఈమెయెవ్వరోగాని గాలిచప్పుడైనప్పుడెల్లఁ దన
వారు వచ్చుచున్నారేమోయని గంపెడాసతో నిట్టటు దెసలఁబరికించి
రిత్తయగుటందెలిసి నిట్టార్పువిడిచి పెదపులఁదమపుకొనుచుఁ బేలుపో
యి చూచుచున్నది. అక్కటా! యీనారీమణి జానకీదేవికాదు
కద! ఈయమ్మచూపురేఖలం జూడఁ జూడనీమె శ్రీరామసతియనియే
తోచుచున్నది. (బయలాలించి) అదిగో, ఏదియో కోలాహలధ్వని
వినంబడుచున్నది (దూరముఁజూచి) అడుగో యెవ్వఁడో దానవుండు
కడుదర్పముతో వచ్చుచున్నాఁడు. ఆవచ్చెడి వాఁడురావణుడే జానకీ
దేవిని నొంగిల్గించిన వీనినిప్పుడొడిసి పట్టి పీచుడుడంచెన. అకటా ఇప్పు
డు తొందరపడుట మేలుగాదు. ఇతనికిప్పు డేనిగపడినచో గార్యము
చెడును. నేనీయశోకవృక్షముపై కెక్కి సూక్ష్మరూపంబుఁ దాల్చిరావ
ణుడేమి చేయునో మెల్లఁగఁ జూచుచుండెదను.

(చెట్టెక్కి కూర్చుండును)

(ప్రవేశము. రావణుండు)

రావ—ఓరమణీమణి! ఇదిగో నిన్ను బలిమాలు కొనుచున్నాను. పిండి
యాఁజ బోసినట్లు పండువెన్నెల గాయుచున్నది. చూడుము.

ఉ॥ ఏడకనన్ను బట్టి వెడ • విల్లుడు కేరికిరేకుబాకుచే
గాడఁగ నామెయింబొడిచె • గాసిలిపువ్వుల పాన్నునైతముం
జూడక నీదుసమ్ముఖము • జిడ్చితి! నిన్న భయప్రదానమే
వేడిరివేగనన్నుఁగన • వేళెరఁగార్థిని బోజవే చెలీ॥

జానకీ ! సీవిత వెట్టిదానవేల ?

సీ॥ నాకెంపుఁజీరలు • నాయంట నిలసిల్ల ముఱికి నుడ్డనుఁగట్టి • ముఱిగఁదేల
కమ్మతావులఁజిమ్ము • గంధంబుగలుగఁగా బొలుపఱిగూలిలోడ్డి • బొల్లదేల
సరసాన్నభక్త్యముల్ • నవులారఁ దవరార ఘపవాసముంజేయు • చుండెదేల
భూలసాన్ములుచాల • పొంపిరివోవఁగా మొండిరాసేలఁ • బన్నుండేదేల
సకలసామ్రాజ్యముఖి • ముల సరసలీల ననుభవించెడికాబోఁటి • ఘనుఁడుగలుగ
కాయకసురులఁది నెడి • నిష్కామజనుని పొందుకైయింతలపోసి • కుండేదేల

నారేమణీ ! నన్నుఁజేఫట్టుటవలన నీకుఁగలుగు లాభముఁజెప్పెద
వినము.

మ॥ జగముల్ మూఁటికి నీదుతండినెలమి • సమాక్రిష్టుఁగావెతు నో
మగువా ! సర్వసుఖంబులందనరుచు • మండోదరీదేవీచే
దగసేవంగయికొందువేనికను నీ • చాసుడనైయుందు నా
నగరుల్ నాసిరులన్ని నీవియసుమ్మా • నన్నీవు పాలించిన

చంచలాక్షీ ! ఇన్ని చెప్పుచున్నను నావంకఁ జూడనైనఁ జూ
డక యూరకొనదవేల ? బాగుగ నాలోచింపుము. పశ్చాత్తాపము
చిట్టచివరవచ్చిన నేమిలాభము ? నేనొక్క సూక్ష్మముఁ జెప్పెదనాల
కింపుము.

మ॥ కలికి ! యశావనమే వెలందులకు సా • ఖ్యంబున్విలాసంబులం
బొలుపుంభోగములిచ్చులఁ రుచులఁ • గొల్పుంగాని యావేళయం
దెలమిందక్కి విచారమున్నఁ దృటిలో • నేగుఁ యురీవేగమా
వలరాదాతఱిఁ జక్కఁబెట్టవలె దీ • పంబుండఁగా సర్వమా

భామామణీ ! శ్రీరాముఁడింకను బ్రతికియేయుండె ననుకొంటి
వా? బ్రతికియున్న నన్నేమిచేయఁగలఁడు?

శా॥ పారావారముదాటి వచ్చుటనఁ జై • పై లేదులగఁగొంచెనా
పోర న్నన్ను జయించిపోవఁగలఁడా! • పొల్పొటియేకాననో
మారాస్త్రంబుల జెందియుండునొకట • మార్కంబునిస్సంశయ
బోతామామణి! రాము నంచకునుమియుల్లంబులోనిగతయు ॥

ఇన్నా భృనియ్య విడిదియన్న కూనుకు సీతేతిగుగఁడు?
 సీత—అన్నా! సీతేలాగ్గున దుర్భాషలాడుట న్యాయమేనా?

శా! అన్నా గొప్పకులంబున బాడమిసి • వన్యాయవాక్యంబులకొ
 గన్తుంగానక కల్లుచుంటి నీటా • కామరాధ భారంబుచే
 దిన్నంబోవక సేపుసోదరింబర స్త్రీకి కల్లురానిదెవక
 మన్నెపోవదె సేకులంబు మఱి • స్పృహచేడే కాలుడుకా॥

రావ—బానకీ! ఎన్ని చెప్పినను నితీక్కికల్లు మానవుగదా?

మ॥ చిలుకల్ గుఱుపులుగట్టి నెచ్చులు రిం • కల్లుగమాటాడవే
 కలహంసత్వమవె ట రానడచి నా • కైదొడగా నుండవే
 అరుంగైదుపు జోడునొబడగ నా • యంబునం జేరవే
 వలపుల్లిప్పిలగొనిలి పగవవే • పద్మానుతా! ననకా॥

సీత—శా! దురాత్మా యతివేషగ వేషకాని దొంగవలెనబ్బి ఒంటరి
 గానున్న నన్ను దొంగిలింపకొని సముద్రమునైన నున్న
 యాద్యవములో నొకచుగాని పిచ్చికోకిలవృక్షముగోడ దాచి
 యాడదానిను పాముపతివత్తామడ నట్టివగాని కాలుసూతల
 గూసెదవా? నాపెనిమిటియగు శ్రీరాముడను నామఱుది
 యగు క్షుణ్ణుడును నవ్వవలకు పరాపర్ణశాల కడచుండకపో
 తివిరా దుర్మతీ! సీటాలోపమును, సేపరిసమును, సీచతురి
 తయును కామలక్షణులు గట్టగఁ గనఁగొనియుచును, అప్పు
 డొక్క సేమిపమైన నక్కడ కల్వలాలక యుప్పుడా డదానిముం
 దలు నేవేనోసరిసల్లాపమలన బీరములయఁ జిల్కసాగితివేమి?
 అడదానినదద్ద సీలాగుచప్పగింబ్బములగొట్టుటయు, చౌర్యముఁ
 జేయుటయు, సీశౌర్యకృత్యములుగాఁబాలును. శ్రీరాముడ
 కేపుకడలిదోటివచ్చినప్పుడు యద్ధరంగిమనఁ జూపింపుము
 సీశౌర్యమేదియో, అంతియగాని నామచచ్చియున్న నావద్దనా
 సీటాలోపము?

అంజ—(స్వగతన.) ఈచెట్టుపైనుండి అమాంతముగా వీనిపైకుటికి వీని పోగుముల దీతునా? తొందరపడినచో గార్యముచేసును. సీత—తండ్రి, నీకొక్కయుపాయముఁ జెప్పెదవనున్నది.

ఉ॥ ఏదిగనైన రావుపుల + హింసరాక్రమలభిదాటి నీ
వాపునుఁజూడకుండరికఁ + జాలును వారికి నన్నొసంగి వా
చావినయంబు జూపితివ + చ ద్యుననిన్ను ననుగ్రహించు నా
గోనకునైనఁబోయిగూఁ + రాసులు రామకదాబ్బసంపదలలో
తండ్రి హమాటవనుము!

తే॥ గీ॥ అడదానను చెప్పితే + ననకుమున్న
వల్కితిని గమనించు నీ + బ్రతుకుఁదెరువు
బనరమునఁ బాత్రాప + పక్షకనీను
నకుఁబనుపుఁగునను శోధి + జరగఁసమ్ము॥

రావ—సుకరాం! ఏటికీపిచ్చిచూటలు?

శా॥ చెంగుంగప్పెదవేల కొను పను లీ + చెతస్థనవారు చి
త్రాంగ శ్రీధివాట నేనెఱుంగనా? + యధ్యంగనంబిచ్చి నిక
శృంగారించిఁగంతుచేతి తొలి నీ + స్త్రీశంబురుంతొలి బల్
కంగార్చిల్పవె నిన్నుఁ బొందువఱును + గారి పవే చూపఱు॥

సీత—చి! చి! చురాత్మా! నోరుమూయుము.

చ॥ వనిఖరదూషణాదులనుఁ + బట్టివధించిన నాటఁగోలె యిం
దకుకను దప్పిఁదీర్చుకొను + తావు లభింపమి ఘోటుమంచు రా
మునికరపంక్తులున్నయచి + ముద్దుగ ని స్విడువంగనొల్లవా
యని మొన నీయురంబగుల + నంటకర క్తముఁ బీల్చుకుండగన్

రావ—ఓసీ, పాపిష్టురాలా! ఎన్ని చెప్పినను వినవుగదా? ఇదిగో
చూడుము. నిన్ను రాక్షసాంగనలచే ముక్కలు ముక్కలుగఁ
గోయించి కాకి గద్దలకు బలిచేసెదను. ఓదానవాంగనలారా!
లెండు! ఈగయ్యాళి నేనెన్నివిధముల మనస్సుఁప్రివృజ్ఞాచి

శ్రీ రామ విజయము.

నను తాబట్టిన కుండేటికి మూజేకాళ్ళుచున్నది. ఈ గట్టి
వాయి యింక రెండునెలలలో నన్ను వరించని యెడల దీని
సమాంతరముగఁ జరిపివేయుదు అంతవఱకు బోధించి
చూడుడు. (నిష్క్రమించును.)

సీత—అక్కటా!

తే. గీ. “రెండునెలలవఱకు నన్ను రింపకున్న
దీనిజంపుడ”ని పలికె, దానవుండు
గడువులేకుండ యిప్పుడె న నైదవసేనిఁ
బాసియుండునుగాదె యీ బందినాకు!

(ప్రవేశము. తిజలు)

తిజ—రాక్షసాంగవలారా, రాక్షసాంగవలారా! ఏమోయను
కొంటిని! ఈ జానికి సామాన్యరాలుగాదునుడి? ఈయమ్మ
భర్త శ్రీరాముడు కేవలము భగవంతుడే. ఈయమ్మ
జోడికిబోకుండు. కండకావరముచే గన్నుగానక రావణు
డీయమ్మనిట్లు బాధించుచున్నాడు. నేటిరాత్రి నేనొక్కకలఁ
గంటిని. శ్రీరాముడు శిబికాయాధుండై శ్వేతాంబరములదాల్చి
తనయనుజనితో నిచ్చటకువచ్చి జానకిని వెంటబెట్టుకొని
పోయెనట. రావణుడు రక్తమాల్యాను లేపనుడై గార్దభం
బులబూన్చిన రథంబునెక్కి గోమయహృద ప్రవేశింబునేసె
నట. రావణుండు వరాహంబును నింద్రజిత్తు శింశుమారిం
బును కుంభకర్ణుడప్ర్రంబును నెక్కి కాలుని దిక్కునకుం
బోయిరట. రాక్షసులురక్తమాల్యాంబరభారలై తైలంబుఁ
ద్రావుచు దక్షిణదిక్కునకుం బోయిరట. లంకలోని తోర
ణాబులుతేగి పడియెనట. మేడలుగూలెనట, ఎక్కడఁజూచి
నను పాడేనట. మనలంకాపురంబంతయు సముద్రంబుగలిసి
పోయెనట. విభీషణుండు మృత్యువుతోఁ గైలాసపర్వతము

మీద హాయిగనుడైనట్లు. సామిత్రి! వెనుకభాగంబున నడువ
ధవళపుష్పమాలల ధరించి ముత్యాలహారములు వెలయవెల్ల
యేనుఁగుపై నెక్కి శ్రీరాముడీ జానకినిదనయ్యంకపీఠి నిడుకొని
మహానైభవముతో నతౌధ్యాపురిమునకేగెనట్లు. నాకల
యెప్పుడును నిజముకాకమానదు. రావణుని రాముఁడు బరిమా
ర్చగలఁడు. కావున నీజానకికీ వెఱచియుండము. ఈసాధ్వీజో
లికిఁ బోగూడదు. మనము ప్రియవాదినులమైయుండి మెల్ల
మెల్లగఁ గాలముగడుపుచుండము. రండుపోదము.

(నిష్క్రమించును.)

సీత — అక్కటకటా! స్వప్నములు నిజములా? నిజములైనను గాక
పోయినను “గుడ్డిలోమెల్ల” యనునట్టింత కాలమునకీ రాక్ష
సాంగన నోటనుండి యింత మాత్రపు మేలువార్త విసంబడిన
దింతియవాకుఁ జాలును. శ్రీరామునకు నేనిచ్చటనున్నట్టులఁ
దెలియఁజెప్పువా రెవరు? అకటా! ప్రపంచమంతయు
నుపకార శూన్యమైనట్లు కన్పట్టుచున్నది.

తే॥ గీ॥ అందఱుపకార శూన్యలే † యైన యెడల
నిలువఁగలుగునె జగమొక్క † నిమిషమైన
నకట విధినన్నుఁ గృపతోడ † సరయనశ్చ
డితరు లుపకారమునుఁ జేయు † పెట్టునాకు॥

హా! దైవమా! అనదనై యున్న నన్నీ వివత్సముద్రము
దాఁటించి యీ త్రిజటా స్వప్నవృత్తాంతమును ముమ్మాటికిని
నిక్కమగునట్లు చేయును.

అంజ — (స్వ) ఈచెట్టుకింద నడలుచున్నది శ్రీరాముని భార్యయగు
జానకీదేవియే యని స్పష్టమయినది కదా! ఈమెకునన్ను
నేనఱిగించు కొనుట కిదియే సమయము. (ప్రకాశముగా)
అల్లీ! భూపుత్రి! చెట్టుమీదనుండియే నీకు నమస్కారము

లాచరించుచున్నాను. నీపెనిమిటియగు శ్రీరామునకు నేమి
ము. నీమఱిది లక్షణముగూడగుశీలయై యున్నవాడు.
నికష్టముఁబడినది సమయంబైనది అమ్మానీవు విచారించకుము.

శా! తల్లీ! భూసుతనిన్నఁగూర్చి రఘునా • ధన్వాది యేప్రొద్దునం
బెల్లారాటముఁజొది నుక్కిలుచును • ప్రిక భక్తియుం జూడకే
ముల్లోకంబులు మెచ్చు, రావణకులో • స్మృతంబు నాపించి తా
నుల్లాసంబుగ నిన్నుఁగైకొనెదనం • చున్నాడు సోత్థింపఁజే||

మ|| జననీ! నాయది పూర్వపుణ్యఫలగు • చ్చంబేమొ రాముండు న
న్దనుగొన్న పుటిచుండి యితఁజూడ • గంధారు రాగంబునో
నెనొప్పారంగజామ; నీకొఱకు న • స్వేషించి రమ్మించు న
నృనిచె న్దూతగ; నిన్నుఁగొనితిని ధ • స్వరజయ్యె నాజన్మమున్

నీత—(చెట్టువైకిగలయఁబరికించి) అటా! ఈచెట్టుపైకెక్కి నాతో
నెవరో మాట్లాడుచున్నట్లున్నాడు. (నిన్నులునులిమికొని) అ
కటా! ఈచెట్టుపై నొక కోక్రతెక్క ముఁజ్వరును గానరాదు.
ఇదికలయా చిక్కువమా? అకటా, ఇదికలయనియే తోచు
చున్నది. స్వప్నముననేడు కోక్రతిజూనితిని. నాకేమికిమ
రానున్నదో! అక్కటకటా! మన్నాధున కేమికిమ సంభవిం
చునోకదా! అమాంగళ్యము శమించుఁగాత. శ్రీరామునకే
దొసఁగుసంభవించెనా యీప్రపంచమెట్లు నిలుచును? ఒకవేళ
గ్రవ్యాదాంగనలు నన్నిప్పుడే చంపుదురుకాఁజాలును.

శీ|| గీ|| కోక్రతిగలగన్న రాజోపు • డడదేమి
యితకన్న రాజోపు కీ • డేదనాకు
నిపుడె చిరుజకాంతలు నవ్వ • చిత్తురేని
నదియునాచెఱవాపు మే • లగుచు దలఁప||

ఒకవేళ నిది రాక్షసమాయయేమో! అట్లేలకాకూడదు?||

తే॥ గీ॥ అడవిఁదోచిన బంగారు • హరిణవిదియుఁ

బల్లశాలకడను వేష • భావలలరఁ

దులసిపూసలూడిపడఁగ మెలఁగిసట్టి

యతియ్యసట్టివారలెకదా! యాదిమమున॥

ఈశ్రోత శ్రీరామలక్ష్మణుల యేనువార్తఁజెల్పుచున్నను దీనిని నమ్మఁగూడదు. శ్రోతయెక్కడ? మానవభాషతో మాట్లాడుటెక్కడ?

అంజ—(చెట్టుదిగినచ్చి వసుస్కరించి) అమ్మా! మృక్కడియగు నారావణసురుఁడప్పుడు నిన్నుఁజెట్టిన హావడినంతయు నీవృక్షముపైనుండి వాఁన్నులాఁజూచితిని. నిన్నుడిన కాటుకూతలన్నియు నాచెవులార వింటి. అప్పుడెంతైన నాకుఁ గోపమువచ్చినది. దూతవైతినిగాని లేనిచో వానినీపాటికే చెబ్బునుఁజంపియుండును.

శా॥ అమ్మా! దైత్యుఁగాను నేను వినన • మ్మాయంజనాదేవికి
సమ్మాదాబుగ వాయుదేవుఁడు దయ • న్నన్నట్టి పుత్రుండ వం
శమ్మా కీశకులమ్ము సూర్యజుడె మా • సర్వంసహభర్త లే
దమ్మా నీసహుఁరామిగానుఁగిద • మ్మానేహనుమంత్రుడన్ ॥

తల్లిసన్నలు గావణుడెట్టి కొనిపోయినవెంటనే రామలక్ష్మణులువచ్చి వీకొఱకెంతయో దురపిల్లచు నస్వేషింపసాగిరి. త్రోవలోనికడపక్షిపక్షులు తేగివడిన జటాయువును వక్షీనాథుఁడురావణుడొనరించిన ఘోరకృత్యము శ్రీరామున తెలిగించి గతానుఁడగుదు శ్రీరాముఁడాతనికై కడుంగడుఁజంతించి యాగ్ని సంస్కారంబు లాచరించి మఱికొంత ద్వంద్వగి శబరిచెప్పిన విశేషంబును బట్టి ఋశ్యమూకనగంబుననున్న మాకపిరాజు సుగ్రీవునితో సఖ్యమొనర్చె. అమ్మా! రావణుఁడు నిన్నెట్ల కొనిపోవునెడ నీవు మాగిరివైఁ బడవైచిన నగలమూటను

మేముభద్రపఱచి శ్రీరామునకిచ్చి యామహాను భావునకు
మఱింతవివారముగలుగఁ జేసితిమి. మాసుగ్రీవునకు విరోధి
యైనవానిని శ్రీరాముడు తెగటార్చి సుగ్రీవునకుఁ బట్టము
గట్టెను. తరువాత నీజాడఁ దెలిసికొనుటకై కపిరాజు
వానరోత్తముల నల్లిక్కుల కంపించె. నన్ను శ్రీరాముడుదక్షి
ణఃపుదిక్కున కంప, నబ్ధి దాటి యెట్ట కేలకు నిన్నిచ్చుటఁ గను
గొంటిని. నేనువెళ్ళి నీసేమయాగాజున కెఱింగించినమెటనే
శ్రీరాముఁడు కపిసేనలతో నబ్ధిదాటివచ్చి భాణునిఁ జంపి
నినుఁజేకొనును. అమ్మా! పొత్తిల్లకుము.

త—అయ్యో! నీవాశ్రీరాముఁడెట్లుండునో. చెప్పఁగలవా?

ఆంజ—చెప్పినచో నన్నుఁదప్పక నమ్ముదువుకద?

సీత—చెప్పుము. తరువాతఁ జెప్పెదను.

ఆంజ—

సీ॥ నీ రేజములబోలు + నేత్రముల్లవవాడు కరుణనోభక్తులఁ + గనెడివాడు
అలరువాఁనుట + హలసౌరుగలవాడు మునులకై దనుజులఁ, దునుమువాడు
సాగనైనపదపద్మ + శోభలంగలవాడు తాతినాతిగఁజేయు + పృథ్విగలాడు
నేతమించుముద్దుల + నెమ్మొముగలవాడు హృదాయులకుభీతిఁ + గొల్పువాడు
నిన్ను శివునివిల్పించితే + కొన్నవాడు చక్కనైతోచు చావన + చాయవాడు
భానుడుసామితికయూతఁగలుగువాడు నిన్ను నన్నునుత్రోవఁగఁ నున్నవాడు॥

సీత—రాక్షసులు మాత్రమిట్లు శ్రీరాముని నమ్మికపుట్టునట్లు వర్ణింప
లేరాయేమి?

ఆంజ—సరిసరి! అమ్మా, నీవు నన్ను స్థులధముగా నమ్మవనియే కాఁ
బోలును శ్రీరాముఁ డీయంగుళీయకమును నీకానవాలిచ్చిపంపి
నాడు ఇదిగో చూడుము. (అంగుళీయకము నిచ్చును)

సీత—(అంగుళీయకమును గుర్తించి కన్నులనద్దికొని ముద్దిడి) *హా అం
గుళీయకమా! ఎన్నాశ్శకునిన్నుఁ జూడఁగల్గితిని. నిన్నుఁ
జూచిన తోడనే మన్నాధుఁడైన యాశ్రీరామచంద్రునిఁజూచిన

ట్లున్నది. ఉంగరమా మాశీ)రామచంద్రునకుం. గుళలమే
కద ?

చ! అటవులయందువంతచవు • లారెడిదుంప లభించినప్పుడు
తక్కుటిఫలపుష్ప రాజములఁ • గన్గెనినప్పుడు నన్ను రాముఁడా
దటదలపెట్టివేగనినుఁ • దాల్చుకరంబునఁ జెక్కుశేర్పునో
చిటికెన పేలియుంగరమ • చెప్పఁగ జేనిను మద్దుఁబెట్టెదక

అకటా! ఉంగరమా మాట్లాడవేమి? నీవు నీకేము యవచార
మొనర్చితిని? బంగారులేడికై శీ)రాముఁడరిగినప్పు డాయనతోఁ
గూడఁజూపు భాగ్యమునీకు లభించినదిగాని నాకు లభించినదికాదు.
నామూర్ఖతకు నకటా రాముఁడెంత విసిగొనియెనోకదా! ఏమను
కొనియెనోకదా! తెలియకతప్పుఁ జేసితిని నన్ను తుణిచుము.

ఉ! కూరిమిన్ను రామునకుఁ • గూర్చినదానవునీవె; యిప్పుడా
భారమవైతివీవె నను • దాశరథింగవగూర్చుగా; దయా
కారుఁడు రాముఁడెప్పు ననుఁగించునో • యేముచెప్పెనో సమా
చారముఁజెప్పు ముంగరమ! • చయ్యవ నిర్గరమంద్రు, బెంచెదక !

(ఉంగరమును పేలికిఁబెట్టుకొని చూచుకొని) ఉంగరమా!
మున్నుండినట్లుండక నాకిప్పుడుంగరమవుగ్గాక మురుగువైతివేమి? అక
టా! శీ)రామునకు నీవు మురుగువైతివా దండకడియమవైతివా? ఉం
గరమా! మాట్లాడవేమి?

అంజ—జననీ నీభర్తకై వాపోవుచు రావణునిచే బాధఁబడుచు నికనీ
విచ్చటనుండనేల? రమ్మ! నిన్ను నాభుజములమీఁద నెక్కిం
చికొనిపోయి శ్రీరాముని కొప్పుగించెదను. ఇదిగో నానిజరూ
పముఁజూడుము. (నిజరూపముఁజూపుచు)

సీత—నాయనా! హనుమంతుఁడా! నీవునాకుఁగుమారునివంటివాఁడవు.
ఇట్టినిక వేళ నీతోఁగూడ నేవచ్చుట యశీ)రామునకును నాకు
ను మర్యాదగాదు. శీ)రాముని పొరుషమునకు భంగకరము.

అజ—అమ్మా! ఇక నేనిట బెద్దకాలము తడవు సేయరాదు. ఏమి యాజ్ఞ.

సీత—నాయనా, నాయనందనా! ఇప్పుడునన్ను కష్టమేదా రావణుడాడిన కాటుకూతలన్నియు నీవుచెప్తలారవిన్నవేగదా? ఎన్నుబెట్టినబాములన్నియు నీవు కన్నులార జూచియేయుంటివిగదా? ఏలాగునఁజెప్పెదవ్రా, నాస్థిశితులన్నియు నారామచగ దుగ్రేకు మనసుకాగునట్లు మనవి చేయుము. నామఱం దియగు లక్ష్మణునితో నే నాతనినాసిన యననిన రానిమాటల ను మనసులోనుంచ వద్దనిచెప్పుము. పాపపుమాటలాడి నందుకు ఫలమువెంటనే యనుభవించితినిని చెప్పుము. శ్రీరామునకు నమస్కారమనిచెప్పి

సీ॥ చిక్కువాడినకురులో • చింపిరిజులై కడుమాసి కంజదర్ • గట్టెననుమా
కుజమునీడనె యెల్లఁ • గూర్చుండు కఠమున నడుగునఁ బుట్ట • వొడిచెననుమా
జగ్గకేవలై న • చిక్కుడు కట్టుకొండైనను మాసి తో • లయ్యెననుమా,
కనుమాసి కదలక • యనిశంబు రామమంతోచ్చారణమచేయు • చుంటిననుమా
నిద్రవిడవాడి యుపవాస • ని యాతీలూని కర్మశస్థిలంక నా • గవ్వారమునఁ
బరినిగొల్పితమఁజేయు • పడఁతినాకు నలరిప్రత్యక్షమిఁకను గ • మ్మంటిననుమా॥

సీ॥ తననతిబరులెల్ల • కానపోవ మఁదూరకొనుట పాయవముగా • దనఁగదయ్య
అధికపరాక్రమా • ధ్యత నొప్పుకీమరుపుట్టినిది త్సత్రియవంశ • మనఁగదయ్య
ఎవ్వారుఁగనకుండ • కేనునీతోనచ్చుటపక్షితిమకంటి • ననఁగదయ్య
అని కానివిధిన • న్నుగొనిన నన్నయఁకమ్మఁ జూచురు తోడ్కొంగ • అనఁగదయ్య
అగురవధ యెంతపనితమ • కనఁగదయ్య అంకిదయ మాలియుండరా • దనఁగదయ్య
రావణునిఁజంపనితమ శ • రంబురేల యంటినని నీవు ముమ్మాటి • కనఁగదయ్య॥

అమ్మా! నమస్కారము. నాకు సెలవొసంగుము. నన్ను శ్రీ రాముఁడు నమ్మునోపమ్మఁడో.

సీత—నాయనా! దీర్ఘాయుష్మృతుడవుగమ్ము. ఈశిరోభూషణము నాన నాలుగఁ గొనిపోమ్ము. (నగ్గనిచ్చుచున్నది.)

అంజ—(ముందుకునడచి) అంతదూరమునుండి యంతవఱకువచ్చి నేనూరకపోవుట మంచిదికాదు. ఒకసారీ రావణునిను దనుష్ట గణములకును నాలావులం జూపి వుజ్జివెళ్ళెద. (హుమ్మని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

(అవనికీజాటును)

పంచమాంకము సమాప్తము

షష్ఠాంకము

— పృథ్వీరంగము. —

(ప్రవేశము - రామలక్ష్మణులు - అంజనేయులు - కపిసైన్యములు.)

రాము—చావనీ, అంజనేయ, చూచిరమ్మనినఁ గాల్చివచ్చితివా? ఎంతవాడఁడెఱాఁగి?

అంజ—దేవా, వెల్లినవాడ నూరకవచ్చినచో మన బలాబలములు రావణుడెట్లెఱుంగును?

రాము—(నవ్వుచు) మారునీ! దానవులందఱు నిన్నుబట్టికొని నీతోఁకకు నూనగుడ్డలుచుట్టి అంటించిరా? అంటించిన నీతోఁకచే లంకనంతయు నెఱుదగుల బిట్టితివి?

అంజ—శ్రీరామ కృపావిశేషముచేతను, జానకీ కరుణాశీలదృష్టి ప్రసారములచేతను నగ్నిభట్టారకుని దయాలవము చేతను.

లక్ష్మ—(నవ్వి) నీమర్కటచేష్టలకును, వారి రాక్షసకృత్యములకును సరిపోయినది.

రాము—నాయనందనా, సింహాళమంతయు పరశురామ ప్రీతియొన దంటివి. జానకీ జీవించియున్నదికద?

అంజ—సరిసరి, పనియొనలరువార నేను తిరిగివెళ్లి ఆయమ్మనుజూచి సెలవు పుద్దుకొని వచ్చితిని. అగ్నిదేవుడామె జోలికిం బోనేలేదు

రాము—అదిగో సమద్రము. ఆహాహా, ఏమియీసముద్రుని పృథావము !

—< దండకము >—

శ్రీమత్పృథా భాసురాకారి ! రత్నాకరా ! భీకరోత్తుంగరంగ
త్తరంగాభివంశోద్విర్రంగాంగ ! వేదప్రపంచంబుగాజేసి యాసోమ
కుండ న్సురారాతి నీకుఁజ్ఞిలోదాచ మత్స్యవతారంబుచే నాదిజే
వుండువిచ్చేయ లోకోపకారార్థమై నీపుమార్గంబుఁ జూపించియానా
ల్లువేదంబులన్ భూమినిల్పించి నావద్దిరా ! యద్రీభారంబు కవ్వంబు
నీకుఁజ్ఞిలోని న్మథింపఁజిట్టోర్చి శేతలకన్నంబుఁ బెట్టించి నావారి !
కల్లాలినీధర్త ! నీవల్లనేగాదె లోకాళిసవ్యవహర్షంబునుం జూచు;
నీవల్లనేగాదె నానామ హజంతుజాలంబు లెంతైనఁ బెంపొందునిష్ఠామి
లోకంబు లన్యోపకారార్థ మీదేహమంచున్నదించూచు; నీరూపముం
జూడనీదివ్య గంధీరభావంబునుంగాంచ నీఘోషమన్నిన్న, నీవాపరబ్ర
హ్మమాహాత్యమేవేళఁ జాటింకఁగాబుట్టినానంచు లోదోయ;
నాకున్యసంజోవఁగావించి నాకార్యమిడఁజ్ఞుమయ్యా యకూపార!
నిన్నుఁగొల్తు న్నమోస్తే నమస్తేనమః శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ (కపిసేనలతో
సముద్రముదాటు చున్నాడు)

షష్ఠాంకము.

లంకాపట్టణము—ద్వితీయరంగము.

(ప్రవేశము. రావణుడు ; కుంభకర్ణుడు ; ఇంద్రజిత్తు.)

రావ—తమ్ముడా విభీషణా, నునకుంభకర్ణున కింతపలకు మెలకువ

రావలేదు కద ? కుంభకర్ణ, కుంభకర్ణ (లేపుచున్నాడు)

కుంభ—(కన్నులునులుము కొనుచులేచి) భోజనము వేళయినదా
యేమి ?

రావ—భోజనమువేళకాదు. వింటి నావని జరిగినదో ?

కుంభ—అబ్బో, నాకునిద్రతోసికొని వచ్చుచున్నది. ఏ-మి-జ-రి-గి.

విభీ—అన్నయ్యా,

సీ॥ నానావిధములైన • నానెంపుమానల విటకాటనంబుగా • జెటికిజేచె
నలరారు రసవాడి • యవటిచెట్టునుబీడి పేటాడి తనపాట్లు • జెట్టికొనియె
మనసారజెంచిన • మల్లెలూకొదరింటి దుండగంబుగభ్యంప • ధూళిచేసె
చివురు జొంపములొప్పు • చిన్ని పూమొక్కలఁజెందఁబందఁబ • చేసివిడిచె
పువ్వుపిందెకాయల తోడ • నవ్వుముఖముఁ గుల్కుమనయెలదోటను • గోరియొకటి
చొచ్చివిచ్చుమొగ్గఁజేసె • విచ్చలవిడి బదముపెట్టివోటని • పుచ్చగాఁగ॥

రావ—కుంభకర్ణా, నిద్రాయా ? వినుచుంటివా ?

కుంభ—(శ్రిలికిపడిలేచి) చెప్పుము చెప్పుము. చక్షుని కొత్తతోట
నాచోటనే వేసికొనవచ్చును. ఆపురాతనపుగోట పోయిన
నేమి ?

రావ—ఇంద్రజిత్తుమారా, తరువారఁ జెప్పుము.

ఇంద్ర—

సీ॥ గుండెగుభిల్లన • దండికేకలుపెట్టి యిలఁగూలిపడఁజెట్ల • దులిపివిడిచె
నదురులేదరులేని • యత్తుముల్పుయము గావింపఁగాఁ బండికి • లిందిమాపె
అదలించినను బట్టు • నదలక యవనిగ్రిక్కదలఁ గొమ్మలహాను • య్యాలలూఁగ
కొట్టఁబోయిన లెక్క • పెట్టు పెంటాడి దళంఁగాఁజూపఁ • దరిమివైచె
భీతిలేకట్లు వాలంబు • వేలివిడిచి మేనినిట్టపైగోతురు • మౌనినిమీఁద
బచ్చనివలనుకైదెస • లిచ్చగనుచు ఘనతలొప్పారఁగూర్చుండె • గాళ్లు సాచి॥

రావ—కుంభకర్ణా తెలిసినదా ? విభీషణా క్లుప్తీకరించి చెప్పుము.

కుంభ—ఆ. ఏమీ ? క్రోతికేయింత ఝడిసెనరేల ?

విభీ—అన్నయ్యా, క్రోతియనుచుంటివా ?

సీ॥ రెండుచేతులను • రెండేనుగులనెత్తి యలవోకగొప్పిల్లు • లాడినాడు
గుట్టమున్రోతును • గుదియించిచేబట్టి కుత్తునియటఁగాఁగ • మొత్తివాడు
గుడ్డుగుడ్డునొక్క • గొప్పరథముఁగూర్చి సారథిచయముల • జదిపిస్తాడు
పదివేలబంటును • వాలంబునంజాట్టి యమపురిఁజేరంగ • సంపినాడు.
తేరులన్నియునిఁగఁగడ • దేటిపోయెఁ పలుగుజాలం పలుగుజాల • గలసిచనియె
ధ్వజములన్నియునుదికిఁగం • దలములయ్యెఁ గ్రోతికాదది మీపొగి • ఘాతిగాని

అన్నయ్యా, కుంభకర్ణా, దెప్పుటకు విచారమగుచున్నది. మన
అమ్మయకుజూరుని, జంబుమాలిని, మానసేనానాయక పంచకంబును,
గూడ దనపొట్టబిట్టికొన్నాడు.

కుంభ—(కన్నులనులిముగొనుచు) (సకోధుడై)

కా! ఓరీవానర! యేలవచ్చితివి నీ, యూలేది పేలేదిరా

పాతాపాతముదాటి, నీకిటకురా, వాటంబదెట్లాయె మా
యారామంబును బాడుచేసితివి కూ, రా! పోవు గాలంబె నీ
కోరీ, యిప్పుడుచేతఃజిక్కితివిలే, యూహించు నీపట్టికే!

(ఇంద్రజిత్తువై పునకుఁ జోయి తూలిపడఁజూపుచు)

కా! నిన్నేరా! యనుచుంటికోరిమ్మగమా, నిర్లత్యముంజూపినా
వన్నకాగ్రీత చూడుమిప్పుడిదె నీ, పాణిజాలఁడియుంతురా
మున్నీరు తరణంబుఁజేసితినియే, మో, గర్వముంజెందెదీ
కన్నెట్టంబడి యేడ్వకుండవికనీ, కన్నీరుమున్నీరుగా!

రావ—కుంభకర్ణా! నిద్రమత్తుచే నింద్రజిత్తుమారునిఁజూచియీవా
రమనుకొంటివా యేమి?

కుంభ—సరిసరి మైమఱపుతే, నావాసరిమిప్పుడిచ్చటకు వచ్చినదను
కొంటిని. ఏదీతవానరము?

రావ—ఎట్టకేలకాకోరితిని మనఇంద్రజిత్తు సాధించిపట్టుకొన్నాడు.

కుంభ—సేబాన్! ఇంద్రజిత్తుమారా, ఆకోరినేమిచేసితివి? పట్టు
కొనిచంపలేకపోతివా?

ఇంద్ర—నాయనగాకు దానితోకకు నూనెగుడ్డలనుఁజుట్టించి వెల్గించి
పురమందూరేసిరి.

కుంభ—(పకపకనవ్వి) నిందువినోదము. కోరితిగులంబడిపోలేదా?
విశ్—అన్నయ్యా! చెప్పెదను వినుము.

సీ॥ పామగ్నిపోవుట, కేమని నిశువులై గంతెత్తియేప్పు బా, లింతరాంధు
కొగగిమ్మిలుమాదు, కగలైచొచ్చి గా పొలతిరాదనుచు కా, పోవువాడు

తలిదండ్రులగుటా • వలదివెడలిరా శ్రమయందు • జరి • తిలువారు
ఎడలేదుమెడతాళి • విడిపింపమెదిమి పాలివోయెఁబడుట • బొక్కువారు
మాయగాలిగూడ • మాకిపైచేతుల వలయువాయుటంచు • వసువారు
చమరుగాళ్లతల్లి • బావకిరాలబట్టి మనకుఁకెవచ్చె • ననెడివారు॥

సీ॥ దొంగనంతభయం • దొందరగాఁదమ వస్తువులనుటట • తెనువారి
దవ్వుగానున్నట్టి • తమయిండ్లు గాఁజనస్థితిచే ముందుగఁ • బీరువారి
తాలియఁగ్గాలని • దూలంబునుఁగొంకితో నేలనైబడ • ద్రోయువారి
దుడుకుచేసగమునీ • లొలఁచినపాత్రలం గొనిబూదినిప్పూర్చు • కొనెడివారి
సింహశంఖసాంపు • చెడిపోయెవనవారి అన్నిపాడుగోడ • లనెడివారి
ఒకవిభిషణు గృహమున్న • దనెడివారి యార! గర్భిణి • యనెడువారి॥

ఈవిధముగ మనలంకాపురములయుఁ బరశురామప్రీతియైనది.

రావ—కుంభకర్ణా వింటివా ? నీవు నిద్రలేచు తఱికింత వింతజరి
గినదో.

ఉ॥ అర్కశిశిగ, హంబులు మ • దాగ్రిహవహ్నికి నోడిలంకసం
పర్కముఁజూడరానెఱచు • వల్లమిదల్లల దేవతాధిలో
దర్కముమానినా కెపుడు • దాస్యముసేతురిదేమి చిత్రిమీ
మిర్కట మింతచేసెనను • మానములేకయు జంకులేకయు॥

కుంభ—నీత యేమైనది

విభీ—అయమృ సుఖముగ నే యున్నది.

రావ—విభీషణ! కుంభకర్ణ! దీనినిబట్టి యొకసంగతి వెల్లడియగు
చున్నది. ఏమందురా?

ఉ॥ అమృతచెల్లరాముని బ • లాతిశయంబులుఁ గూర్చినట్టియూ
ధమ్ములకెట్టివోకెలిసె • త్రైయముతో నిటవచ్చినట్టియూ
తిమ్మనిమోముఁ జూడఁగ స • తీమణిదోక్కును, పొమ్ముకోతులా
మమ్ముజయించునట్టివిఁక • మాయురే కోటనుఁ బాగవెట్టితి

విభీ—అన్నయ్యా! ఏటికీవ్యర్థః పుం బలుకులు. అదిక్రొతిగాదు.
దేవునిదూత సముద్రముదాటి పైవైష్ణవులతో శ్రీరామ

లక్ష్మణులు వచ్చుచున్నారని చారులవలన మనమిదివఱకే వినియుంటిమిగదా? ఇప్పుడైనను మునిగిపోయినదేమియు లేదు. జానక్తి మనకెందుకు? ధాతశముగా నీతను శ్రీరామునకు సమర్పించుము.

•మ! నవనీతంబునుబోలు రాముమనసె • న్నన్నేను నీవాడన
న్నవచింపందగ్గటి దుష్టునయిన • న్యాలాయముం బోయెను నీ
నవనితే పములన్ని నున్నగుల • న్నల్పపు నైన్యంబులకొ
భువినిల్పునని యోశ్రయించి మిగతా • భూపాలు పాదంబులకొ
రావ—(సక్రోధుడై)

ఉ! ఏరదురాత్మి యేరపిటి • కీ! సమయంబునకిట్టులాడునీ
నోరెటకేగె భూనుతను • నూల్కొనినేగొని తెచ్చినప్పుడి
తీరునరాముఁ గూర్చి గణు • తింపగ పాగితివిప్పు; భారయే
వైరియునాచిముచ్చదన • పచ్చనెకాని సహింపడన్యముకొ
విభీ—అన్నయ్యా! వామాటవినుము. శ్రీరాముడు సాక్షాచ్ఛీమన్నా
రాయఁబడు. దేవునితోవైము నీకెందుకు? ఇందువలననీకు
లాభమేమున్నది. నీకెందఱు మందరాంగులులేనో జానక్తి
లేనిచో నీకుఁబోయినదేమున్నది?

రావ—ఏమీ! నీనక్కవినయము? తెలిసినదిలే నీజిత్తులచూరి తనము
తనర వానరమును జూచినాఁటనుండి నీకువానరబుద్ధి మిక్కు
టమైనది. ఛీ! ఇట్టి పిఱికిపందలు రాక్షసవంశములో పుట్ట
లేదు. పుట్టబోదు.

ఉ! చావునకొక్క చావెగగ • సంభవమయ్యెడి జానకుంటినా
యావకుధాతృజంగొని • దగ్రసతీమణి జేసియింపుగా
భావజానీపాడనల • భాగ్యము గల్గకపోయెనా తుదికొ
దేవునిచేత జచ్చెదను • దివ్యముగానెలులైన ధన్యుడకొ
ఛీ! ఇట్టి పిఱికిపందముఖముఁ బాడరాదు.

ఉ! తమ్ముడవైనయందునకు • ధైర్యము బాగుగఁజెప్పినావు నీ
 కిమ్మగువేళవచ్చునట • కట్టెటామెల్లఁ జేలుకొండిల
 గుమ్మడినుండిసిహళము • నేకతనేలగ నెంచినావుఁభీ.
 పొమ్మిటనుండినిన్దనినఁ • బొందెదఁబంచమహాఘముల్ వెసఁగ!

విభీ—అన్యాయా, నీకుధర్మసూక్ష్మముచఁజూపితిని. నానీతివాక్యములి
 ప్పుకురుచింపక వెక్కసముగానున్నవి. భూపుత్రినెప్పుడుతెచ్చి
 తిఁపెఱిపుడేసికుఁబంచమహాఘములుసంభవించినవిగాని నాము
 ఖముజూచినంతనేరావు. ఇకనీకొలుపులోనికీనేనురాను. (జనా
 తికముగా) ఆన్నయైనను, తమ్ముడైనను, మతెవ్వఁడైననుసరియే
 ధర్మమార్గముఁ దప్పినప్పుడు నానిపక్షముఁ బూనరాదు.
 నేఁబోయి యాత్రీ)రాచుపాదముల శరణుజొచ్చెద.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ప్రవేశము-కైకసి

కైక—నాయనా, ఎదుకు నా-య-నా-నీ-కీ-జానకీ-జానకీ-కాదు శ్వే
 త్తాదేవివచ్చినది యింతచేసినది- ముగ్గురుకన్యాయలున్నారు.
 కానికాలములువచ్చినవి. రాముఁడుభగవంతుఁడు అతనితోబో
 రాటనీకె-దుకునాయనా? చిన్నవాఁడువిభీషణునివెళ్ళగొట్టినా
 వట నేబ్రతికియుండఁగ మీలోమీరు కలసింతురానాయనా?
 వాఁడువెళ్ళి త్రిరామునిపక్షముఁజేరినాడట. వాఁడుచేసినదే
 బాగున్నది. వానిబ్రతుకుఁదోవ వాఁడుచూచుకొన్నాఁడు. నీవు
 గూడ ఆలాగునఁజేయుము నాయనా! నాకెందుకుఁ దెచ్చి
 పెట్టెద వీక్షోభ. నూరేగిడ్లునిండిన తొక్కును. బ్రతికినన్ని
 నాళ్లు బ్రతుకఁబోను ఎందుకెట్టిం చె నిలాగున? నామూటవిను.

రావ—అమ్మా! ఆచార్యాగ్రుండు విభీషణుఁడు చేసినపనిబాగుగాను
 న్నదేమి? నేఁజేసిన కార్య మకార్యమైనచో దణిష్ఠముగఁ

దామరకుండ వచ్చుగదా? అన్నయన్నమాటలేక వన్నధరిక
రించి తాను నానైరి పక్షముజేరునా! ఎన్నడైన నాడు నాద
యకిక బ్రతుడగునా? ఎప్పుడైన నాప్రబలవైరి రాము
నైన యిమించి విడుతునుగాని యింతమోసము జేసిన ప్రబల
తరవైరి నావిభీషణుని బ్రాణముతో విడుతునా? అమ్మా
ఏటికీమాటలు? ఇదిగోవినుము

అ! వె! చివ్వగెల్తునేని • చిన్నకొడుకు సున్న
ఓడుదేనిపెద్ద • వాడుసున్న.
అమ్మ! మాయిరువుర • హస్తములను నీకుఁ
బ్రాణముల విడిచెడి • పాప్తిసున్న!

తైక—నా-య-నా-నేజెప్పిన మాటవినవు అడ్డాలుతీరువలకు బిడ్డలు
గాని గడ్డలువచ్చిన తరువాత బిడ్డలా? ఏమోనాయనా
పెద్దదాననుగనుక చెప్పవచ్చినాను (ఁవ్వుమించును.)

పువేళము-మందోదరి.

మం—నాథామనోహరా, శ్రీరామునితో వైరముమనశైందుకు?
జానకినికొందుకు? నామఱుది విభీషణుడు శ్రీరామునిజెట్టబట్టి
నాడట. నీవుఁగూడ నట్టులేచేయుము. నామాటవినము.

రావ—కాంతామణీ, శ్రీలురాజకార్యములలో జోక్యము కలుగజేసి
కొనవచ్చునా?

మ! విడముంజేయ విలాససాధమునకే • వేచేసియున్నప్పునీ
బెడ/పంజాపులనీ యె-రములనీ • బింకంబునుంజూపియిం
నడరక నాకటఁ జెప్పట్లుటదియో • నందంబుచందంబహా
నడఁత సిగ్గుదొఱంగిచ్చనిటలం • బల్కంగరావచ్చునే!
హే హమ్ము.

మం—అకటా నాభాగ్యమిట్లున్నది. (నిష్క్రమించుచున్నది.)
(నేపథ్యమున) ఓరా—వా! శ్రీరామలక్ష్మణులు శపిసైన్యముల
తోవచ్చి లంకాపట్టణము మాట్లాడింది శ్రీరామలక్ష్మణులుగావించు
చున్నారు.

రావ—క్షుధితా యింద్రజిత్తుమారా, మీరుభయము సత్వరం
బునఁబోయి యుద్ధంబు జయప్రదంబుగనడపుడు.

మం—ఎవఁడురావచ్చినది? ఇదుగోచూడుము నాపక్ష
(నిష్క్రమించును)

ఇంద్ర—ఏమేమీ? ఇంతసాహసమా? నాయనగాయా మీరిచ్చటనే
యుండుడు. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రావ—అకటా, ఎవరు చెప్పినను వినక యీ యుద్ధమునకుఁ బూను
కొంటిని. ఏమగునోకదా! నాకన్నియు చుర్చిమిర్చిములే
తోచుచున్నవి. కాని మేమి కానున్నదో.

(ప్రవేశము - శార్దూలుఁడు.)

శార్దూ—(నమస్కరించును)

రావ—శార్దూలా, యుద్ధవార్తలేమి?

శార్దూ—దేవా! అవధిరింపుము. శ్రీరామలక్ష్మణ సుగ్రీవాంగద
జాంబవదాది మహావీరులు భూరివానర సైన్యంబులతోఁ బా
రావారము దాటివచ్చి మనలంకా పట్టణముఁజొచ్చి మనరాక్ష
సాసీకంబుల నుఱుమాడుటఁజూచి దేవర సోదరుండు కుంభ
కర్ణు డాడుఁగఱచి పశ్చిమోజ్ఞాభిరవహి నేత్రుఁడై సింహ
నాదంబుసేసి మహాబ్రహ్మసంబుతో భూరి భేరి కటాహ నిస్సాణ
శంఖకాహళి భాంకారింబులు కకుబంధంబులు బీటలు వాఱు
నట్లు సెలంగుచుండ క్రూరకర నేత్రులును దీర్ఘదంష్ట్రా
భయంకరులును నైన మనదా యోధులం బ్రగల్భార్భటం
బుల యుద్ధంబునకుఁ బురికొల్పి తత్కపిసైన్యంబులఁదాటి తన్న

ధ్యః బుజోచ్చి మహార్ణవముమధ్య దిద్దిరం దిరుగు ముధరన
గంబు చందంబున విహరించుచు - మధ్యందిన మార్తాండుని వి
ధంబున స్తుండుచు వీరావేశంబున వానరవీరుల నందఱనొక్క
మాటున మ్రింగయత్నించుచుండ రఘువీరుండు కోపి 'ద్రిక్తన
యనుండ్ల బ్రహ్మాస్త్రంబు బ్రయోగింప నదియుగడురయం
బునఁజలతెంచి మనకుంభకర్ణుని శిరంబుఁదునుమాఁ.

రావ—హా తమ్మండా కుంభకర్ణ !

చ॥ ఎవఁ మహాబలాధ్యతయు • నెవ్వనిభూరిక రాక్రమక్రమ
బెవనిభయంకరోద్ధతియు • నెవ్వనిధైర్యము లాపుఁ జూచియా
హవమున కేగడంగితిన్ • యట్టి మదియుఁడుసోగరుండు ధీ
ప్రవరుండు కుంభకర్ణుడిల • వ్రాలెనక్కడి యుద్ధముక్కటా॥

శార్దూలా ; తరుణాత జెప్పము,

శార్దూ—దేవా, అనంతరం బన్వాసరస్వయంబులు చెలరేగి మనయర
దంబులనేలఁ గూల్చియు రావుతుల పొగరడంచియు, శేతువుల
బడఁగొట్టియు దురంగంబులఁ దుత్తునియలఁ జేసియు వర్షంబు
లఁబొడి పొడిపేసియు నేనుగులఁ బీచుగులఁగావించియు దను
జాంగన లొక్క పెట్టున గొల్లుననేప్పుచుండ రక్షివీరులను
యధేచ్ఛగ నుగ్గునూచుచుండ రఘువీరు డమ్మునువిడికిందొ
డిగి నానాభీభత్సుఁగావించి పురమతయుఁ బీచుగుల పెంట
గావించుచుండ శౌర్యనిధియైన మన యింద్రజిత్తుమారుండు
కాననంబున విచ్చలవిడి విహరించు దనానలంబు చందంబునఁ
బ్రళయకాల ఫాలాత్తునింబోలె వెలుంగుచు ముసల గన ఖడ్గ
ముద్గరతో మర కరముకట్టిస కంత పరశు చక్ర భిండివాలాదా
యధంబులలో దొడ్డంబుమెలయ వీరమైగపిన్ద్రస్వయంబులఁబా
కిరణరంగంబు భయఃకరంబుగావించివిఘ్నాస్త్రంబులబ్రయో
గించిమాయాయుద్ధంబుగావించి కల్పాంత మోఘమేఘంబుల

దోషించి నెల్లెడలఁ జిమ్మచీకట్లుఁ గల్పించె. అంత నారఘువీరుండు గుర్తొడై పుంఖాయుపుంఖంబులుగఁ బాణశ్రేణులం బఱపి సమస్తభూతింబులును భయంబంది పారిపోవఁ మననైన్యంబుల గగ్గోలుగావించె. కొందఱు రాక్షసులు చిందఱవందఱగ నస్తవ్యైపుమాటలాడుచుఁ దమతమ పిక్కబలంబులఁజూపసాగిరి దానినిఁజూచి మనమేఘనాకుండు రౌద్రమూర్తియై శింజినీ ద్వానంబుఁగావించి పశ్రయకాలమునాటి జీమూతము వర్షించుపగిది సరంతరనారాచ వర్షంబుఁగురియ, వానదులుకుప్పలు కుప్పలుగఁ గూలిపడువారును, బాణఘాతంబులకుఁ దాళఁజాలక కరి తురగ స్తందనంబులచాటున నక్కువారును, కన్నుఁగానక తొందరకొలంది నొకరిపై నొకరాభీలంబుగఁబడువారును, సూర్యరస్మికన్నడినచో నాళీకఁబుల సమంర్పితుమని నింగివైపునకు గేలుమోడ్చుచున్నారేమో యనునట్లు శిలీముఖంబులు శిరంబులఁగాఁడకుండ దమహస్తంపుటంబుల శిరంబుల గీలుకొల్పువారును నిశితబాణముఖంబులు శిరంబుల నాటి యరకాలివెంట వెల్వడుటచే గతాసులగువారును నై నుడివడి రూపుకెడి కళకాతులుదక్కి స్రుక్కటివానరబలంబులుచట్టువడియె. అంతకుంఁజాలక యిద్రజిత్కుమారుఁడు వానరమారకుని భంగివిజృంభించి రామలక్ష్మణులను నాగపాశములచే బంధింప నన్ననుఁజూచి తమ్ముఁడును తమ్ముఁజూచియన్నయుఁ గుంచెపనీళ్ళకేడ్చి అయ్యారగపాశంబుల కోర్వలేక మూర్ఛఁజెంది కదలుమెదలులేక పడియుండుటంజూచి మనతీజట తద్వృత్తాంతము జానకికింజెప్పుడు నామెయు గన్నీరు మున్నీరగునట్లేడ్చె.

రావ—సెకాన్, యింద్రిజిత్కుమారా. రావణునకుఁ దగినకుమారుఁడవు. కుమారుఁడన నీవేకుమారుఁడవు. శార్దూలా, జానకిమన

మందక్కినట్లేకద ? చేసిన పయత్నమిట్లుకొనసాగవలె తగు
వాత సత్వరముగాజెప్పుము.

శార్దూ—దేవా! అంతలో గరుత్మంతుఁ డెక్కడనుండియో విచ్చేసి
తన్నాగంబుల నన్నిటింగోటికి రామలక్ష్మణులసంరక్షించె.
శ్రీరాముండంత వాయవ్యాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించి కేసఁబు
లనన్నిటి బారదోల మేఘనాదం డాకాశమునుండి నేలఁ
గూలిమడిసె. హనుమంతుఁ డెక్కడినుండియో 'యోషధి'నా
క్కదాసిందెచ్చి వానరసైన్య ప్రాణంబులగాచె. మన్మ
థుమాత్ముడు బిడ్డె. శోణితాత్ముడు చూర్ణమయ్యె.
అకంపనుడు పేతపురికేగె. మహాకాయుడు మండిపోయె.
దీర్ఘదంష్టుడు కడలేరె. ప్రహస్తుడు యమపట్టణాబునఁ
బాతకాపయ్యె. పరిజంఘుడు మొదలుగాగల మహావీరులు
హాపటిపోయిరి. అంతలో మన యింద్రజిత్తుమారుడు
మాయాసీతనుంజంపి రామునిఁ జీకాకుపటచె రహస్యముగా.
నికుంభిలయాగము సల్పుచుండుట్లుభీషణ ముఖంబున నెఱింగి
సౌమిత్రి యావలనునకరిగె నీకుమారుడేసిన గంధర్వాస్త్రము
నకుబ్రతిగ లక్ష్మణుడు భుజగాస్త్రముం బ్రయోగించ నదియు
నాభీలంబుగాఁ జెలరేగి అయ్యుస్త్రము నుపసంహరించి నీకు
మారునిఁగూడ సహరించె.

రావ—అక్కటకటా ! కుమారా,

మః! కడకంగోపురమెల్లఁ జూడగొని నా • కస్వామిచే సేవలం
బడయంజాలిన ధీరవర్యుడవు; కుర్రా • రాహుపాశంబులం
బడిమూర్ఖిల్లఁగ రాములక్ష్మణుల సం • బాధించిపెన్నేటివై
కడకుఁ లొంగితి వో. మర్త్యనకు నా • కర్మంబయో పుత్రకా!
అక్కటా ! విభీషణా నాచిన్నికుమారుడు నీకేమియథకార
మొనర్చె.

ఉ॥ ఉన్నటుయుండి కొట్టకొన • కోర్వకవైదుల చెట్టబట్టినా
 వన్నను భేదముద; నను • రావని నానుకు గుట్టమట్టులం.
 గ్రన్ననదెప్పి వానివధ • గాంచితివన్న విషాదముయ్యో! హా
 అన్నకుమారుడైనభవ • దాల్చజత్తులుఁడెగా విభీషణా!
 శార్దూ—అయ్యో విచారించిన నేమిలాభము. అడుగో లక్ష్మణ వీరుం
 డు తోకఁ దొక్కిన లాచువలె వచ్చుచున్నాఁడు కాచి
 కొనుము.

(ప్ర)వేశము లక్ష్మణుఁడు కప్పిసైన్యచులతో)

లక్ష్మ—

శా॥ మాయోపాయ విశేష ధీలలితుఁడా • మారీచ సాయంబున
 మాయన్న న్నను దవ్వు బంచిఖలుఁడై • త్కొప్పుత్రిగొంపోవఁగా
 మాయావాసమువద్దకుం జనిన న • న్మానిందగంబూజలం
 జేయం నవలె నిప్పుడైనవిడని • స్త్రీంశత్రుభాధారచే

నీటి ఆకుహనాముషి శార్దూలుండు? కత్తెఁడైన నటకీవేతును.

శార్దూ—ఓహూ, శార్దూలుఁడనుచున్నాఁడు. నన్నుఁగూడ జంపు
 నాయేమి? (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రావ—ఓరోకిముర! నీవా ననుజంపువాడవు? తిరిలోకవిద్రావణం
 డైన రావణునే యెదుర్కొన నెంచితివిగా? రా రమ్మ నేటితో
 నీకాయువు చెల్లినది. ఓరీ, నరాధమా, మీదుమిక్కిలి మా
 యావాసమునుచుంటివే.

తే॥ గీ॥ అన్నదమ్ములు మునిమ్రుచ్చు • లట్లువచ్చి,
 మెల్లఁగను దండకాటవి • నిల్లుగట్టి
 కాపురము చేయుచుంటిరి • శాంతతోడ,
 నావనంబుమీ యబ్బసా • మృతర మార్భ!

1—ఓరీ, రాక్షసాధమా, అరణ్యమెవ్వరిదైన నేమి? బాటసారులం

గుఱిం చెపుంగాలము వసించినంతమాత్రానఁ బోయినదే
మున్నది ?

రావ—అటులై నచో నాయరణ్యములోని వెదురుపొడఁగొట్టి నామే
నల్లుఁడు జంబుకుమారుని నిష్కారణముగ నేలజంపితివి ?

లక్ష్మ—ఓరీ, పరమపావనులైన * మునీశ్వరుల బాధించెడి యాత్మసాధ
ముల వధించుటకన్న ధర్మరక్షణపరాయణులగు రాజపుత్రుల
కుఁగార్యమేమున్నది ? పరాంగనాపహర్తవగు నీవును ఫలమిప్పు
డేయనుభవించువు కాచికొమ్ము.

రావ—ఓరీ నరాధమా

లే! గీ! మదితగొనివచ్చినాడను • ముట్టకుండఁ,
గానివనిజూడవచ్చిన • కాంతముక్కు,
సెపులరక్తవలదఁగాఁగ • జెనికిమీవ,
లెసతిగొల్లుననేడ్పించ • లేదుగదర!

పరాంగనను హింసింపినందుకుముందు నిన్ను ఫలమనుభవించు
నల్లుఁడేనెడఁజూడుము.

లక్ష్మ—ఓరీ ! దుర్మతీ !

చ! నయమునునీతియు విడిచి • నానయొకింతయు లేకవచ్చి ని
ర్భయముగ సత్ప్రవర్తకుల • భావజాకేళికి రమ్మటంచు న
ప్రియములు నల్కుజాణ నను • రింగని ముక్తెప్రలూడఁగోసినం
బయికొని నుప్పుపాతలను • వైచివ బాపములేనుమూర్ఛఁడ!॥

రావ—అహ! యిదియెట్టి సరసమూరా !

అవి! ఇష్టమున్నయెడల • నింతినేలవలయు,
ప్రియముకానియెడల • వీడవలయు,
గానిముక్కు సెపుల • ఖండరవింపెదే,
కటికినరుడయోరి • ఖలుఁడజదుడ!

ఓకొరివాచాటా, నీతో సంగభాషణ మాకోకి ! ఇది నోకాచిగా
నుము. (బాణమువేసి లక్ష్మణుడు మూర్ఛబోతుడు), ఇంతటితో వీసి
పనియైతి ఇం దీవియన్న పీచమడంతునుగోక (చివ్వుమించును)

శపి—అకలా లక్ష్మణుడు నేలగుండె. నేణాం రామాంజనేయ
స్మగ్గివారులను దీసికొనివచ్చెదను. కవులారా! మీరిక్కిడనే
యిందుడు. (నవ్వుమించును)

కవులు—అట్లు చేసెదము. సర్వోదానగరిమ్ము.

(ఇది రామాంజనేయ స్మగ్గివ పీచములు)

బాణు—హా లక్ష్మణా! హా సామితి!

చ॥ ఇదిగో మొక్కజలమునె • క్రోలేట మొక్కజలంబె నిద్యలం

• లక్షికి మొక్కమొజ్జికి • బాళాళ యిగ్గర మొక్కజలగా

• పదిపది పదిగర్భజల • వంగన చుప్పి అనాటనండి ని

నిద్యచివ కేను పాణములు • విడం యునుటకెట్లు తమ్ముడా!

హా! లోకీ! నిన్నురాంకి నిన్ను సంతాపంబుగల గానాము

గానానీ తెల్ల చాళికిన నీల్లి సుమిత్రీకేమని చెప్పుచును గాతండ్రి,

చా! నా నుభటాల్లా పీచి • మోడదండ్రికి జెప్పవేసి, నీ

• పాళికినైతి కింక యని • యైననుకై కరుదెల్పవైతి; నీ

• పాళికినైతి కింక యని • వైనను నీకు వచిపవైతి; హా

• పాళికినైతి కింక యని • గట్టడి బెట్టితివక్కటక్కటా!

హా! నాయనా • నాయనా! నీవంటి తమ్ముడు నావంటి రాభ

గర్వం ప్రకటించునురా తొడిమి.

చ॥ ఇందు లక్ష్మణుని • హీనపరాక్రమజేజ మొప్పుగా

• అపొనెను జనకే • నాదటగాంచుచు నీకు క్షితి

• ల్లడకునతో జరిందితివి • హా నీనుమేలగి పుల్ల వా •

కుడిభుజుట్లుగాదలచి • కొంటి కెక్కడ దిక్కు సాకిల!

ఆసముద్రమైన దాటగలనుగా • యీ దుఃఖసాగరము

పెట్టు తిరింపగలనురా సాతునా లక్ష్మణా!

చ॥ ప్రియమగు బాంజ్యరాజ్యమును • వీడి సహింహగ కేర్తుగాని, యీ
ప్రియమగు బాంజ్యరాజ్యమును • వీడిచరితల చోర్గుగాని మ
ప్రియమగు బాంజ్యరాజ్యమును • చిరుగం బాటుకొని పుచ్చుకు
సియకవిమేషము • వ • సింహగంజ్జాలను పుచ్చు • పుచ్చుకొని

నాటసారి నాటసారిమా? పుచ్చుకొనేవా? అట్లు
నాటేయి నాటేయి నాటేయి? నాటేయి? నాటేయి? నాటేయి? నాటేయి?
రాదా? నాటేయి నాటేయి నాటేయి నాటేయి నాటేయి నాటేయి నాటేయి
నువు తండ్రి?

సుగ్రీ—(అత్తునిని స్మరించి) ఇది నా ప్రాణమున్నది భావించు. నాకు
రావువా! పిదపి-పాము పొరిల్లునా ఆజీవమునా? నాటే
యి వెంటనే సాజీవకరము నొసపెయ్యి, అట్లున్నా నే నాటేయి.
అజ—ఇదే పోవుచుంటివి నాటేయి పుచ్చుకొని పుచ్చుకొని పుచ్చుకొని
పొరుగును)

రాము—అయ్యా! భీష్మశా! నియన్నదికి పుచ్చుకొని పుచ్చుకొని
నుపకారము చేయలేను. కవులారా! మునుమును మునుమును
మును బొండు • అత్తునిని పుచ్చుకొని పుచ్చుకొని పుచ్చుకొని
గలగు? నాటేయి, అత్తుని!

భీ—దాశరథీ! ఊరడిల్లుము. నానుమునుము పుచ్చుకొని పుచ్చుకొని
డిప్పుడే వచ్చును.

సుగ్రీ—అయ్యా! బాంజ్యరాజ్యము నుపకారము నొసపెయ్యి
వచ్చును.

రాము—అయ్యా! భీష్మశా! నాటేయి సాజీవకరము నొసపెయ్యి
నాటేయి నాటేయి నాటేయి నాటేయి నాటేయి నాటేయి నాటేయి

సుగ్రీ—అనుగో వచ్చునున్నాడు.

అజ—(నాటేయిని పుచ్చుకొని) ఇది నా సాజీవకరము.

సుగ్రీ—(అత్తునిని సాజీవినిచ్చును)

అత్తు—అన్నయ్యా, సమస్కరిము. పుచ్చుకొని రావలెను?

సుగ్రీ—ఈవనీ ఇంతి అంస్వముచేరితేల ?

అంజ—కాలనీరు గును. రాక్షసుఁడు నన్నుఁ జీక్కులు బెట్టిగాడు అర
క్కుసి మునివేషులఁ దాల్చిఁ బి వానోవతఁ బ్రవ్వ వనము
నీలఁ గల్పించిగాడు నేరానీల దాహమిమ్ముఁ జూచుగ నంజు
నన్నొక కవలఁ బంబురకుఁ జొచ్చుచుటయు వల్లెయని నేబోవ
నూరు నే నొక ముసల నే జన్మపడినది దానినంప నదియొక
కన్నకన్మై. ఇ. పోనూరాకాలస్వముఁ గల్పించవలెనని అ
నీను నొకప్పుఁ మోసకృత్యము నాసీగి వానిని బలిమాడ్చితి.
ఈమొదలైవ కష్టము నీమి మోస జన్మచిని. ఏమైవోమి
దూరివచ్చివది. మనలక్కడఁగార్వము బ్రతీనాడు మనకంతయ
కావలసి.

నాను—ఈకటఁ బావపు ఎంతకష్టపడితి.

నే—నీ ను బ్రహ్మ బుఁ గావించు • మోసాదుతెకె

కాళు ప్రాణుగఁ గూతురు • కలలులచని

అంతివఁ పుట్టునులసిచ్చు • అత్తిఁగొలుకఁ

బూన్లు విచ్చేయు • గలి • పురువు లట్లు

నే—నీ నకన్న • నీ • ను బ్రహ్మ చమోదఁ చేరికఁ మురింతు • గలిగినావు

కలికి న్నానా • కమ నొప్పు మన్నిత బల్లలంబుగ దాటి • వచ్చినావు

నానా • కలలు • నా మోసాదుఁ గ్రహమగా దాత్యంబు • నడవినావు

నానానా పుచ్చె • పడిమాడ అకను ఘనవాలపన్నాచే • గాల్చినావు

అత్తి • నులవఁగొనెచ్చి • యీసమిత్ పుత్రుకడు నిట్టెప్రాణంబు • జోసినావు

నేగ బ్రాత్యభిము నానా • దెట్టినావు జరిర నీతులు మఱునె • స్వప్న మునమ

సుగ్రీ—

నేగి • అమర కాంతిల నెటికట్ల • నుంరించి

యరులువిరిసెను; పరంతు • లే ద్భవనగ

బులుగు లొగిఁగూసె; దెలిపొందె • బూర్వదిక్కు

ముచ్చిఁదేనె సోమ్యి • ముఖమంగ

చ॥ ప్రియమగు బ్రాహ్మణరాజ్యమును • వీడి సహింపఁగ నేర్తుఁగాని, యా
ప్రియతత్వజ్ఞుడైన మజ్జవకు • వీడిచఁజూడ నోర్తుఁగాని మ
త్ప్రియకడఁజూసియొట్టెనా భ • రింపఁగఁ జాలునా నని నిర్ముఖా
నియరనిమేషమ్మి ॥ ౧ ॥ నిరంపఁగఁజాలను నున్ను లక్ష్యణా॥

నాయనా, నాపైఁగి నామా ? ఎట్లుండవేయి ? బ్రహ్మయ్య
నాకేమియుఁ జెప్పకయే లేచిపోతివా ? నన్నుఁజూడ నీవెంటిగ్గాఁగో
రాదా ? నన్నుఁజూడమైనను విడవఁజాలనివాడవు నీవొక్కడ కెట్లుం
దువు తఁద్రక్షి ?

సుగ్రీ—(లక్ష్యణుని స్పృశించి) ఇకను బ్రాణమున్నది భయములేదు

రామువా ! విచారింపకుము ఊరడియుము ఆంజనేయా ! నీవిపో

యి వెంటనే సంచీవకరణి గొనితెచ్చు, ఆలస్యము నేనుకన్ను.

ఆ.జ—ఇదే పోవుచుంటిని నీకొక్కడనున్నట్లుగ వచ్చెదనా (విప్ర
మించును)

రాము—అయ్యో విభీషణా ! నీయన్నదరికి నీనివొచ్చు సేకు

నుపకారము చేయలేను. కవులాగా ! మీరుఁగూడ మీమాళ్ళ

మున బొంద. లక్ష్యణునిహియుం గాముఁడు లోకేమిచేయు

గలఁడు ? హతమ్ముడ, లక్ష్యణా!

విభీ—దాశరథీ! ఊరడియుము. హనుమంతుఁడు సంతిపకై వెళ్ళినాఁ

డిప్పుడే వచ్చును.

సుగ్రీ—అయ్యో కాంతిలుము మన మాయతి లోపాపాటికి దిగ

వచ్చుమిండును.

రాము—అయ్యో! తొమ్మిదవలో నరసికేమి సంభవించినదో రాక్షసు

లేమిహూయచేసిరో లేకున్న నర సిపాటికి రాకుండునా ?

సుగ్రీ—అనుగో వచ్చుచున్నాఁడు.

ఆ.జ—(సంచీవతోఁ ప్ర) ఇదిగో సంచీవకరణి.

సుగ్రీ—(లక్ష్యణునకు సంచీవనిచ్చును)

లక్ష్య—అన్నయ్యా, నమస్కారము. వీడే రావణుఁడు ?

వ పాం క ము.

సుగ్రీ—పావనీ ఇంత ఆస్వముచేటితేల ?

అంజ—కాలనేమి యను రాక్షసుడు నన్ను జిక్కులుబెట్టినాడు ఆర
కృసి మునివేషము దాచుకొని నాకోవల్లో బేర్తవనము
కిటిగల్పించినాడు నేనాతని దాహమిమ్మకు యిడుగ నటంబు
నీన్నొక క్షణలాకరంబునకు జన్మనుటయు వల్లేయని నేబోవ
నను నే నొక మొసలేచే బట్టువడ్డితిని దానిదంప నదియొక
కష్టమైతి. తోవనా నాకాలస్వము గల్పించవలెనని నాల
నేమి యొనర్చిన మోసకృత్యము నటించి వానిం బరిహర్చితి.
ఈమొదలైన కష్టము లెన్నియో నుభవించినవి. ఏమైననేమి
మాటదక్కినది. మనలక్ష్యణస్వామి బ్రతీకినాడు మనకంతయే
కావలసినది.

కాను—అకటా పావనీ, ఎంతకష్టపడితివి.

శ్లో గీ॥ ముదికార్యము గావించు • మహితమతికే

చెల్లపునేయగఁ జూతురు • చెడఁబులవని

లలితవలపువగులనిచ్చు • లతికఁగొఱుకఁ

బూనికొ విచ్చేయు • గలి • పునువు లట్లు •

శీ॥ నది నున్నది చెడి • మముదేర్చి కపిరాజు చెలికార మొనరింతు • గలిగినావు

భక్తిపిన్నాసభా • పమ గాపు మున్నీయ బల్యలంబుగ దాటి • వచ్చినావు

విగహ్న నిరూపిలు • నగదంపతులకు సంతసమాగా త్త్యంబు • నడచినావు

పాలిండ్లు మిడతలై • పడిమాడ లంకను ఘనపాతాళాచే • గాల్చినావు

ఎళుకు సంతరించావితెచ్చి • యాసుమిత్ర పుత్రునకు నిట్టైబ్రాణంబు • బోసినావు

నేగ బ్రాత్యభిక్షును వాతు • తెట్టినావు భరిన నీశులు మఱుతునే • స్వప్నమునను

సుగ్రీ—

శ్లో గీ॥ అమరకాంతల నెఱకట్ల • వనుకరించి

యరులువిరిసెను; పరపక్షు • లేచ్చెనవ్వగ

బులూగు లొగిఁగూసె; దెలివోదె • బూర్వదిక్కు

మూర్ఖుడేరిన సామితి • ముఖమనంగ

తేగీ గీ! రాముడనగఁ గేవలమునాఁ రాయబుడె

అవని క్రోతులే జేవతఁ లనుచు నీకుఁ

బెక్కు సార్లు చేజెప్పినఁ వివకపోతి

వకట యిప్పుడైన నీర నీయంగరాదె.

(ప్రవేశము రావణుడు నోయ్యిండుడై)

రావణుఁడొటరిమచాంధ్ర యోరికలుఁ పోత్కటవిగ్రహ యుద్ధమందునీ

పూరక చచ్చవీల్లివలెఁ నుంటివి నే దపమాచరించుకీ

లారసి కశ్చిత్ హతునిఁ యాకృతి వాసతి నీక్ష్మితెచ్చి పె

గ్గారి యబ్బేనావు నినుఁ గడలుగాఁ దెగఁగోతుఁ జూడరా!

అంగ— (మండ్రోదరిని విడిచి) ఓగోరీమూర్ఖా!

ఈ దేవయువక పెంపులిలఁ సిల్ల యధేచ్ఛగఁజూచు రాక్షసులే

భావము లేదిచూడఁగ భఁ వత్సరి వాసకుఁడీప్రకృతి నీ

తావునె యుచెగారి మఱిఁ తస్కర తాతనవేషమునాని (స్త్రీ)

నీవలె దొంగిలించి యవఁ నీజన్మక్రిదను భోజలేరురా!

రావ— ప్రియలారా!

మ! దివిజానీకము చేతనైన మాఁ జేవే ప్రయత్నమే నే గే

శవుచేనైనను భర్తచేవలెన నేఁ జాఁకుండునట్లుబలం

భవుచే గొంటివరంబు జేవతల నాఁ సూక్ష్మంబుఁ జేకొన్న పె

నైవరణ మర్హుడు గెల్పునన్న వెతనూఁ గట్టిపెట్టంగ జే.

మత్తియూఁ చేయవీ!

తేగీ! కలవ రామునివీకఁమైఁ గలుచున్నవ

సమరతలమందు సరనిఁజేఁ జచ్చుటవఁ

గావలయుఁగాని వేరుమాఁ ర్గఁబుఁదొక్క

నం లేనూ వాసునోనిశ్చఁ యంబు వశఁజే!

మనోహరిణీ! నీదేశబామ్మ.

మండ్రో—భాగ్యము.

(నీక్ష్మమించుచున్నది.)

రావ—ఓరొరి, నరాధరూ, ఈమాఁ నీహ వన్ను జయించువాడవుగి

అగ్రా! బ్రహ్మమెప్పించి వరములఁ బడసి నాక

విభుఁడు మున్నగువారిచే • వెట్టిఁగొనెడి

ధీరున న్నూచి హరిహరుఁడో • ధృతిదొరంగి

పారిపోదురు నీవెత • హేయబోధి

రాము—ఓరీ రాక్షసాధమా!

అ! నె పర్ణశాలవద్ద • పాపమో దుర్మతి

నిల్వవైతి వొక్క • నిడువమైన

మానసర్య నీవు • నీసోదరులు సుతులే

గూడియనుభవించి • గోరినావె ?

నానాదాశవ వీరానీకంబుల రూపుమాపిన యీవిల్లు నీకై

యెదురుచూచుచున్నది రమ్మ

రావ—ఏమిరా నీత్రగల్బములు?

నీ! మాత్మంబుగా బట్టి • కులభంబుగా నెట్టి విడిచివేయఁగలకు • విల్లుగాదు
జనసర్వములఁ జూపి • చయ్యఁగదలించి యవలనెట్లఁగ మొండి • కనముగాను
తెలివికల్గువక్రొతి • బలఁగములైప్పుగా ధరఁజూట్టుటకు నేను • తాల్గుగావు
చెంతటరాతేక • చెట్టుచాటువనుండి కొట్టివేయుటకొ • క్రొతి గాదు
నిన్ను నీవిల్లు నీకేక • నిరయములనుజనియలో రూపుమాపెదఁ • గనుము వాడు
హ్రీలనీకటాటోపంబు • చాటువింక అడరక్కసెఁ జంపెన • యధనునరుడ!

రాము—అటులనా ? వివ నిదిగో కాచికొనుము [బ్రాణము వేయును]

రావ—హా! హా! [అని నేలపెరిగి]

మ! తనచే సర్వసుఖర్యసంఘములచే • దైత్యాచే వజ్రచే

ననవిల్కానివిరోధితే • దురములో • నన్నేనుచాఁకుండఁగా

భవజాతాసరుఁ డిచ్చినట్టి వరముం • బాటింపుకీసతిఁ దా

నను జంపించెయఁ గాని లేక నరుడిదా • నన్జంపువాఁడిధర్మ

అక్కటకటా ఎంతమోసము!

చ! అవసరమొచ్చే నకట! • యజ్ఞతఁదొట్టితి గుట్టుమట్టులన్

వివరముగా నెఱింగిన వి • భీష్ముఁ బాల్కునఁజూచి వాని నే

నవలకుఁ బురుఁబట్టియె క • దా జనియించెను నాకు నిట్టివి

ప్లవమిపుడింటిగుట్ట తుది • లంకకుఁ జేటొదవించె నక్కటా!

హా దైవమా!

|| సోదరవాక్యమున్వనక • సూక్తులందెల్లిన కన్నబోగిష్టెఁ
జీదటఁజెంది కన్సుమని • నేనుముగోరిన భార్యనైన మ
ర్యావగ నెదిడించిన మ • హామమె యీవిధిదెచ్చ జాలు నా
కో మరిపాపహర నను • నాయ్యనఁ జేకొనప్రొవు గూర్కకా!
ఓరండీ! జగద్రక్షకా!

నరుడిహాకము బాసిపోవునపుడ • నల్లన్ములాండు ముతుల
వరసంబంధులు వెంటరాదు మఱి జే • వా! నిపునాతంబె ని
బ్బరపు బ్రేముడి వెంజడితు జగదీ • కా! నిష్కర్షుండండీ! నా
భరమే నీయది యేమిచేసెదవొ న • న్బాలించి రక్షించు!

|| హా! సోదరవర్యా! (ప్రాగ్గనులు విధుచును

హృదయజాన్వయభరిత • హామనసిహాళవార్యభౌమ! హా
సోదరవర్య! హాశితన • ముత్కరిపోషణ! హాభర్తృభరా!
హాదివిజౌఘభీకరమ • హత్తరదోర్బలధీవృతా! హా!

మాదుండవృష్టహేతువున • మానుడిఁ బట్ట పోతి వక్కటా!!

రాము—విభీషణా! ఊరడిల్లుము. విచారించిన నేమిలాభము? రావణు

నిఁ గొనిపోయి దహనసంస్కారములఁ గావింపుము.

విభీ—(రావణునిఁ దీసికొనిపోవును).

సుగ్రీ—నేఁబోయి భూపుత్రకీ మేలువార దెల్పెద (నీష్క్రమించును).

(సుగ్రీవ విభీషణులు సీతతోఁ బ్రవేశింతురు)

సీత—హానాథా! (అనిదగ్గఱకుఁ బోవ)

రాము—దూరముగానుండుము.

స్నేహముఁ జేసితి న్లవగ • శేఖరుతో మహితాభిదాటి నే

నాహవమింతఁజేసి దను • జాధిపుఁగూర్చితి వాదుకీరితి

నాహసమొప్ప నిల్పుటకు • నాకీతి నిన్నటుగాని నీవయి

మోహముచేత గాడునుమి • మోదముగాఁ జను ఘండుకేసియు

సీత—ఈనాథా! నాకష్టములుకడతేజనచకొంటిని మూముఖారవింద
దర్శనమెప్పుడగునా యని యంతకాలము వ్యస్థూరుచున్న నన్ని
పుట్టివదలినా? నేను కతివృత్తాంగము నన్నేలికొనును.

(పేర్చిన యగ్నికుండముఁజూచి)

శా! కేనే సగ్గుణధన్యనై మణినే! నేరామహాపాలు సా
తేనిం జత్తమునిల్పినట్టి సతినై! శేనిక మహాపాధ్వనై
తేనిం భూసతి నన్నుగన్నదియె శూ! శేనిక జనాభీమై
ధ్వజబ్యాసలవెల్గు నిజ్యలనమే! పాపై ననుంగావుతక!
(అని యగ్నికుండములో దూకుచున్నది. అగ్ని చల్లాలుటచు
చూచి అందఱు నాశ్చర్యపడుదురు.)

రాము—ప్రేయసీ! నీవుమహాపతివ్రతవు. సందియములేదు,
చం! దశజనులొకరి దొంగిలిన! చారనుఁజేకొని వెట్టిరాముఁడం
చనయముగా నినుం జనము! లాడకయుండగ నీమహర్షముక
గనబడఁజేసినాడలల! నా! నినుఁబాసి నిమేషమైన నే
మనుదునె వధకష్టములు! మాయఁగఁగొఁగిలఁ జేర్చవేయక!
(ఒండురులఁ గొంగిలిం మఱిందురు.)

లంకారాజ్యమునకుఁ బ్రేమఁబని రాజుగాఁ జేసి మనసుండఱము
సుఖముగా బుష్పకింబెక్కి అయోధ్యకుఁబోవుము.

అంగ—

సీ॥ కల్పిదఁద్రులయాజఁ! కెల్లించి యీరామువలె బ్రజల్ సత్కీర్తి! బడయుఁగాక
అన్న నదండ్రగా! నరసి యీసామి పితలఁ బ్రజ ప్రాప్తి! కలయుఁగాక
కతిని దైవంబుగా! బాటించి యాసీతవలె స్త్రీజనంబిల! మెలఁగుఁగాక
స్వామికార్యముదీప్తి! భక్తి నీమూరతివలె బ్రజ స్వామిని! గొలుచుఁగాక
పాపముగఁ గుగ్రీవు! వలెను దుష్టు న్నేహంభంగుడైవారి! కలఁగుఁగాక
జంతుగొంతులే విభీ! మఱినివలెను ప్రజయు 'రృప' మెపు ని! మలఁగుఁగాక

అందరు—త, స్తు, తి, స్తు, తి, స్తు.

మహాంకము. సమాప్తము.

త ప్ప ల వ ద్వి క.

పుట	పంక్తి	సప్త	విప్ల	పుట	పంక్తి	తప్త	విప్ల
8	6	డియ్యవని	డియ్యవని	68	8	దమజు	దమజు
10	4	కలవర	కలవర	68	18	నగము	నగము
19	11	పూరము	పూరము	70	14	బాలిసే	బాలిసే
29	18	పంచారము	పంచారము	72	9	వారము	వారము
81	8	జానభక్తి	జానభక్తి	72	21	నితా	నితా
81	8	మారిమకాడు	మారిమ	78	10	సుగ్రంబి	సుగ్రంబి
			కాడు	88	12	గుంకమ	గుంకము
						చేయును	చేయును
56	18	కేర్పిచ్చిమైన	కేర్పలదానము	85	22	మిదియు	మిదియు
		సుండలేదాకా	పంచుమిశ్వరా	87	1	నొర్పి	నొర్పి
			దిన	90	17	స్థానగొల్లు	స్థానగొల్లు
60	18	వదికి	చిరుకలు	92	16	చెట్టును	చెట్టును
60	16	చింతలు	చింతలు	98	8	వలసి	వలగిది
61	16	బ్రహ్మ	ఎవ్వగును	95	1		క్రమక్రమ
62	20	ఎవ్వరు	లేదే	100	8	క్రమక్రమ	క్రమక్రమ
63	7	వేద	బుట్టి	100	10	వచ్చియుండు	మచ్చియును
64	1	బుట్టె	వచ్చి	103	2	వేవమంద	వేవమంద
64	22	వారిధు	పోవవ	105	22	వచ్చినను	వచ్చినను
64	28	పోవలే	వారన	109	8	వచ్చె	పత్తె
65	2	వారల	లేల	110	7	కేళ	కేళ
65	7	వేల	మొకటి	111	4	వేన	వేన
65	8	మొకటి	మొకటి	112	8	వేన	వేన
65	19	గులహారము	గులహారము	112	24	వేన	వేన

ఇందువచ్చు పాత్రలు

పురుషులు.

1 దొంగముఠా 2 నర్సిరాజు 3 కామయ్య 4 లక్ష్మణము 5 భారతము 6 పొదలు 7 గుహయ్య 8 మొ- పల్లెవాడు 9 రెం- పల్లెవాడు 10 రామయ్య	11 తేనెభక్తుడు 12 విధిమయ్య 13 ఇంద్రజితుడు 14 అడవియ్య 15 స్మగ్లరు 16 శాశులు 17 కపి 18 కపులు 19 భాగ్యము

స్త్రీలు.

1 పైకి 2 మంథరి 3 సీత 4 కొసల్య	5 సోద్యక్ష 6 తిరుట 7 కైకస 8 మంచోదరి
-

14727